

FOREWORD

The theme of this work is taken from the Balakanda of Valmiki Ramayana. It begins with the entrance of Sage Viswamithra into the Sabha of Dasaratha with the object of asking the King to send Sree Rama and Lakshmana for the protection of his Yagna and ends with the celebration of the marriage of Seetha with Rama. The young poet has taken care to see that the work answers all the requirements prescribed for a Mahakavya by Indian Writers on Rhetoric. The author displays poetical powers of no mean order in the narration of the story and for a maiden attempt the work is remarkably good. The importance of Sanskrit has come to be recognized all over India and it is only in the fitness of things that the country should encourage authors of talent so that Sanskrit literature may be enriched by works in prose and verse suited to the requirements and ideals of free India. I have much pleasure in recommending this work, *Seetha-swayamvaram*, to all interested in the advancement of Sanskrit culture.

॥ विषयानुक्रमः ॥

क्रमसंख्या	विषयः	पृष्ठसंख्या
१.	निवेदनम्	.... i—v
२.	विश्वामित्रागमनम्	.... 1—8
३.	ताटकासंहरणम्	.... 8—20
४.	सवनावनम्	.... 21—30
५.	कुशनामचरितम्	.... 30—54
६.	जाह्नवीवर्णनम्	.... 54—70
७.	गिरिजापरिणयः	.... 70—83
८.	कुमारजननम्	.... 83—91
९.	सगरोदन्तः	.... 92—105
१०.	गङ्गावतरणम्	.... 106—115
११.	सप्तमहोज्जननम्	.... 116—132
१२.	अहल्योद्धरणम्	.... 133—151
१३.	मिथिलाप्रवेशः	.... 152—160
१४.	कौशिकुमाहात्म्यम्	.... 161—170
१५.	विश्वामिश्रतपस्सुमाप्तिः	.... 171—181

१६.	कार्मुकमञ्जनम्	....	182—196
१७.	जानकीप्रणिपत्यः	....	197—208
१८.	उपसंहारः	....	209
१९.	राममन्त्रमहिमा	....	210
२०.	अभिप्रायसंग्रहः	....	211—214
21.	Opinions of Scholars	....	214—220
२२.	शुद्धाशुद्धपत्रिका	....	221—224

---

५ निवेदनम् ॥२

एकदा पूर्वं वयसि देवालयप्रदक्षिणक्रियानिरते मयि, छन्दोमयीं काचिदेवं निस्सप्तार सारवती सरस्वती “श्रीमण्डितां षण्डतपःप्रभावः समामथो षड्भिरथस्य राज्ञः” इति । इत्थं स्वयम्नागतायां कवितायामहं परमानन्दमरितः तस्यै यथाक्रमं यथा-शक्ति च स्वागतं दत्त्वा तं श्लोकमेव काव्यस्य प्रथमं कृत्वा श्रीसीता-स्वयंवरं नाम श्रुचङ्कं षोडशसर्गानुपाणितं महाकाव्यमिदमनायासेन कृतवान् भगवत्कृपापीयूषबिन्दुसन्दोहरञ्जितं च । “काव्यं यशसेऽर्षकृते शिवेतरसतये” इत्यादिवाक्यानुसारेण कथमपि चराचरजग-त्त्रायस्य देवाधिदेवस्य भगवत्स्तेवं चिक्रीषुरेव काव्यमेतद्विरचितवानहम् । अयमेवास्य काव्यस्य रचने प्रधानोद्देशः ।

अस्त्यस्यापरोऽप्युद्देशः । परभाषानिविहीकृते कलिदोष-बाहुल्यकल्मषीकृते देशेऽस्मिन् सर्वभाषामातृमून्यायामस्यां गीर्वाण-भाषायां सर्वेषामादराकर्षणे कर्तव्यम् । संस्कृतभाषामिवृद्धिरपि साहित्योन्नतिसाधनक्रियया केनचिन्नवीनमार्गेण नूतनकृतिभिः काव्य-रचनादिभिश्च साधयितव्या । देशकालानुरूपानि काव्यानि मनो-रञ्जकानि विरचय्य सर्वेषु जनेष्वादराङ्कुरः समर्पणीयः । यथा संस्कृतभाषा पुनरपि देवैरपि माननीयं स्थानमापद्यते, भारतीयराष्ट्र-

भाषा च मूत्वा घवलतरां कीर्तिं लभते सर्वेषां हृदयानन्दिनी, तथा
सर्वविधानैरतन्द्रितैरस्माभिः प्रयतितव्यम् । यद्ययधीषदप्युदेशो
लब्धः स्यात् काव्यरचनेनानेन कृतकृत्योऽस्मीति मन्ये ।

शैशव एव मया गीर्वाणमापाम्यासः त्रिकाण्डामरकोशपठन-
वेदाध्ययनादिभिरसत्तातपादानामाद्युर्वेदविद्याविशारदानां संस्कृतविद्या-
वारिष्ठीनां पण्डितानां श्रीशेषाद्रिशर्माभिधानां पादारविन्दयोरेव
सम्यगारब्धः । ते निखिलाद्युर्वेदविद्यापीठशास्त्रीयकल्याणपुरी
(बेङ्गल) केन्द्र मन्त्रिणध्यामवन् । अपि च निखिलकर्णाटकाद्युर्वेद-
मण्डलकार्यदर्शिनो मूत्वा बहुकालपर्यन्तं सर्वेषां प्रीतिपात्रमभवन् ।
रोगनिदानचिकित्साक्रियासु प्रभूतां श्रद्धां प्रदर्श्य चार्त्तानां कष्ट-
निवारणतत्परा बभूवुश्च ।

काव्यनिदमामूलार्थं विमृश्य प्रकाशनार्थं शतद्वयरूप्यपरिमितं
साहाय्यधनं परमकाव्येन पारितोषिकरूपेण वितीर्णवतां श्रीदेवराज
बहादुरधर्मसंस्थापान्यसदस्यानां सुविनयमर्प्यते कृतज्ञता ।

मदीयां याचनामुररीकृत्य सादरं सप्रमोदं चास्य ग्रन्थस्य
पूर्ववचनमनुगृहीतवतां श्रीमतां महीशूरविश्वविद्यालयीय केन्द्र-
कलाशाला विश्रान्तमौतिकशास्त्रप्रधानानार्याणां भारतीयविज्ञानशाला-
निवृत्तसंचालकानां च महामहिम्नां रावबहादुर प्रो. बि. बेङ्गटेशाचार
एम्. ए. एफ्. इन्स्ट्. पि. महारायानां च प्रणनिपूर्वकमाधमर्प्यं
सप्रश्रयं निवेदयामि ।

काव्यस्यास्य मुद्रणवेलायामशुद्धपत्रिकाशोधनेन ममामूल्य-
साहाय्यमाचरितवतां सुद्वयं कल्याणपुरी सैन्यकटकस्थ सैण्ट् जोसेफ्
कलाशाला संस्कृताचार्याणां भारतीयभाषाप्रधानाचार्याणां विद्या-
भास्कर विद्वान् एम्. रामकृष्णभट्ट, एम्. ए. महोदयानामतीव
कृतज्ञोऽस्मि । एवमेव श्रममविगणय्य काव्यस्यास्य मुद्रणमुत्साहेन
कृतवतां कल्याणपुरीस्थ (बेङ्गलूर) श्री वे. वि. सुब्रह्मय्य अण्ड् सन्स्
अभिधानामपि अवश्यं कृतज्ञता प्रमर्षणीया । काव्यमिदमवलोक्य
स्वामिप्रायान् सादरं दत्तवतां महनीयानामपि नितरामहं कृतज्ञः ।

प्रमादवशादत्र दोषाः कतिचित्सम्भवेषुः, यत्सहजः खलु
मानुष्यकोऽपराधः । तथापि सर्वे सज्जनाः प्रस्तुतं प्रथममेव निरूपित-
मुद्देशद्वयमुररीकृत्य हंसक्षीरन्यायेन गुणानेवात्र परिगृह्य मामनुगृह्णी-
शुरित्यभिमन्ये । यदि भवेत्काव्यमिदं सनां मुदे स्वतन्त्रभारते
संस्कृतभाषायां नवसाहित्यसृष्टिसूचकं च, घन्योऽस्मीति स्रज्जलियन्धं
निवेद्यते ।

इति,

सज्जनविधेयः

नागराजः

कल्याणपुरी (बेङ्गलूर)
विशेषि संवत्सर भास्वयुज शुद्ध
दशमी स्थिरवासरः ।
1-10-1949

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ विघ्नेशस्तुतिः ॥

गजवदनमहीशावद्धकुक्षिप्रदेशं
 पुररिष्टमुखदेवैस्सन्तुतंश्रीपदाब्जम् ।
 नवरसयुतकाव्यप्रक्रमे भक्तिनम्रो
 गणपतिमहमीडे विघ्ननिर्मूलनार्थम् ॥१॥

॥ शारदास्तुतिः ॥

ब्राह्मीं ब्राह्मणसङ्घसंस्तुतपदां ब्रह्मादिवस्तुतां
 ब्रह्मज्ञानमहार्णवाम्बुनि सदा निर्मज्जतां मुक्तिदाम् ।
 ब्रह्मानन्दकरीं चराचरमयीं ब्रह्मप्रियामीश्वरीं
 काव्यब्रह्ममयीं कवीन्द्रविनुतां वन्दे महामारतीम् ॥२॥

॥ वाल्मीकिस्तुतिः ॥

श्रीरामनामामृतदिव्यधारा लोकस्य मूर्त्यै भुवि यो मुमोच ।
 वाल्मीकिमेवं तमहं नमामि यतः कथेयं किञ्चैकधारा ॥३॥

॥ कविस्तुतिः ॥

श्रीकालिदासं कविकामपीठं वन्दे महाकाव्यनिकुञ्जवासम् ।

तथा कवीन्द्रानपि मारतीयान् प्रणम्य काव्यं रचयामि रम्यम् ॥

॥ काव्यप्रशंसा ॥

सीतायाश्चरितं मया विरचितं कर्णामृतं ज्ञानिनां

रोमाञ्चोद्भूतकारणं शुचिमतां हर्षप्रदं घीमताम् ।

वीराणामपि वीर्यवर्धकमिदं दुःखापहं दुःखिनां

बालानां सुलभं सुखं विरहिणां विश्वप्रमोदास्पदम् ॥

सन्तस्समीक्ष्यात्र गुणान् गुणज्ञाः

स्वीकृत्य नन्दन्तु महात्मनस्तान् ।

इत्यर्ययेऽहं शिरसा प्रणामं

करोमि कल्याणशतापिलिप्सुः ॥

सीतादेवीसमाज्ञप्तः पण्डितानां मनोहरम् ।

सीतास्वयंवरं कुर्वे काव्यं कर्णरसापनम् ॥

॥ राजाशीर्वादः ॥

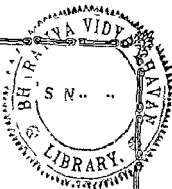
जयतु जयतु राजा राजधर्माधिनाथो

जयतु बुधमनेज्यः सज्जनानां शरण्यः ।

जयतु विमलवृत्तश्चाकशीलः कृपालुः

स जयतु जयपूर्वश्चामराजेन्द्रभूषः ॥

॥ श्री ॥

यकारणवशान्मनोहरमिदं काव्यं नवीनं रमे
स्मंपूर्णं ह्यधुनागमत्परिणतिं तं लोकनाथ सदा ।
सीतालक्ष्मणकैकयीमुत्तमुल्लैः संस्रव्यमानं मुदा
श्रीरामं रमणीयशैलभरितं वन्दे रघूणां पतिम् ॥

॥ पित्रोः पादारविन्दयोस्तादरं ॥
॥ सप्रथयं समक्त्युन्मेषं ॥
॥ समर्पणम् ॥

Pandit Sri K Seshayyer, Vaidyavara

Sri Magammal

विष्णु-वधे विश्वगुणभिर्दक्षिणे जाल सदाचाररत मर्दयिम् । आ शैशवाद्या मयि दिग्बधाणां प्रमादुर प्रीतिरसैरुत्पत् ।
 विद्यागुर वैद्यवर च भक्त्या शयभिधान पितर नमामि ॥ नागाशिवका प्रेममयीं मयू भे चन्द च नी भक्ति नतो लमाङ्ग ॥

साहित्यालङ्कार श्रीनागराज

॥ श्रीसीतास्वयंवरम् ॥

॥ प्रथमस्तर्गः ॥

॥ विश्वामित्तागमनम् ॥

श्रीमण्डितां चण्डतपःप्रभावस्वपमामथो पङ्क्तिरथस्य राज्ञः ।
विवेश गाधिप्रमेवो महात्मा मुनिस्तुवर्माविव कुम्भजन्मा ॥१॥
सुमन्त्रमन्त्रिप्रवरैर्निविष्टां लक्ष्म्या गिरां देवतया च दीप्ताम् ।
सर्वत्रचित्राञ्चित्रमितिभागार्गा दीव्यन्मणिस्तम्भविमूपितान्ताम् ॥२॥
पयोधिकल्पानं मणिभिर्महार्धैर्विमाकरामां किरणैस्सहस्रैः ।
चन्द्रोपमां प्रसन्नदिन्दुकान्तशिल्पिराश्चर्यनिधिं मनोज्ञाम् ॥३॥
अनेकसामन्तनृपोत्तमाङ्गराजत्प्रभापृञ्जकिरीटवृन्दैः ।
नतैः प्रकाशीकृतसार्वभौमश्रियं प्रजारञ्जनमूलहेतुम् ॥४॥
चलत्पताकाभिरनेकवारं प्रीत्या समाहृतसुरेन्द्रमुखायाम् ।
सिंहासनाधिष्ठितराजमूर्तिं स्वर्गोऽपि संपावितमूरिकीर्तिम् ॥५॥
दृष्ट्वा द्विजश्रेष्ठमरिन्दमोऽथ संत्यक्तपीठो विनतोत्तमाङ्गः ।
रुक्त्या प्रणामं विततान तस्मै शीर्षालिसंचुम्निव्रतत्पदान्नः* ॥६॥
ततोऽर्घ्यपाद्यादिकुसुत्क्रियाभिराराध्य हेमासनसन्निविष्टम् ।
बद्धाञ्जलिर्भक्तिपरेण भूपस्तदाज्ञया स्वासनमासमाद ॥७॥

* कोटाररानीशुविभालिताङ्गिः ॥६॥

राजाधिराजो विनयावनम्रो महामुनेरागमनस्य हेतुम् ।
 संप्रष्टुकामः परिपूर्णकामं मुनिं महात्मानमिदं वभाषे ॥८॥
 रुद्राक्षमालाञ्चितकण्ठदेशं जटाकलापेन किरीटवन्नम् ।
 कौपीनवन्तं कुशिकात्मजं त्वां द्रक्ष्यामि साक्षादत्र नीलकण्ठम् ॥९॥
 *मन्ये भवद्दर्शनहेतुनाहं संभाविनात्मानमनिन्दित माम् ।
 करोति जन्मान्तरलब्धभाग्यफलोदयं त्वादृशदर्शनं मे ॥१०॥
 भन्वो यथा लोचनयुग्मलामात् घनागमाज्जातु यथा दरिद्रः ।
 यथाञ्जवृन्द रविरश्मिपातात् त्वत्तस्नयाहं मुनिवृन्दवन्द्य ॥११॥
 प्रजास्समस्ताः परमस्मदीया वरूणिनीयं च सुरार्चिताङ्गे ।
 प्रतीक्षमाणास्तव शासनानिःसर्वं त्वदायत्तमिदं हि राज्यम् ॥१२॥
 त्वत्पादधूलीकणसङ्कशृणयात् गृहं मदीयं परिपूतमद्य ।
 मत्रादृशानां परिचर्ययैव रुयाता बभूवुर्भम पूर्वजाताः ॥१३॥
 इच्छामि तस्मात्कृष्णाम्बुधेऽहं ज्ञातुं यदृच्छागमनस्य हेतुम् ।
 कार्श्यवर्षं मयि वर्षय त्वं यथा मुकुन्दो गजकुम्भसीम्नि ॥१४॥
 कुशाप्रबुद्धिः कुशलं महर्षिः पप्रच्छ राजर्षिमयाचक्षते ।
 द्विजावलियोतितवक्त्रपद्मे पद्मासनार्षाङ्गपृषं निषेव्य ॥१५॥
 जातोऽस्मि राजन् रघुवंशकेतो सन्तुष्टचित्तस्तव भाषणेन ।
 मनोरथो मे फलतीति बुद्ध्या त्वतो महीपाल समागतोऽस्मि ॥१६॥

*मन्ये भवद्दर्शनभाग्यभाजं धारमानमापावितमुद्धृतं मोः ।

आलोकसम्भावितसुरसबाह्य जन्मान्तरानुष्ठितसत्कृपाङ्गिम् ॥

‡स्वस्तिप्रसेतस्तिगिरिलं हि राज्यम् ॥

यदा यदैवाध्वरदीक्षितोऽहं तदा तदा रावणनन्धुमुख्याः ।
 सुबाहुमारीचमुखाः पलादा न्यपातयन्नूनमसृक् पलादि ॥१७॥
 इत्थं विनष्टे रुधिरामिवर्षैर्यज्ञे मदीये रजनीनराणाम् ।
 जितेन्द्रियस्यापि जितेन्द्रतेजश्चिन्तावशं मे हृदयं जगाम ॥१८॥
 श्रुत्वा नरेन्द्रस्तु मुनीन्द्रवाक्य विस्मेरचेता इदमानभाषे ।
 किं ते पलाशास्तव कोपवह्नेस्तापप्रतापेन न नाशिनास्स्युः ॥१९॥
 पृच्छन्तमेतं मनुजाधिनाथं हृष्टो मुनीन्द्रः प्रतिवाचमूचे ।
 सुप्तु त्वया पृष्टमरातिभीष्म शृण्वन्न हेतुं प्रवदामि सर्वम् ॥२०॥
 दृष्ट्या प्रतीच्या किञ्च दानवानां तेषां विदित्वा मरणं महीश ।
 ददामि शापं न च कोपवह्निं जहामि तेषु क्षणदाचरेषु ॥२१॥
 याचे रघूणां तिलकायमानं रामं विरामं विपदां जनेश ।
 बालोऽपि रक्षोनिषनं विधातुं प्रभुर्मवेन्नूनमधिज्यघन्वा ॥२२॥
 एकाश्रमद्योतितमाश्रमं मे गतश्रमं कल्पयितुं विहाय ।
 रामं विचिन्वन्निनयाभिरामं रामन मन्त्रसन्निधिमागतोऽहम् ॥२३॥
 नानामि रामं तव पुत्रमूनं विभुं पुमांसं परमं पुराणम् ।
 रक्षोविनाशाय कृतावतारं समस्तलोकप्रियकारणार्थम् ॥२४॥
 तत्र प्रतिज्ञामनुसृत्य तस्मात् द्रुते प्रमत्तो यत्र मूपनम्य ।
 रामीशनेशं तत्र रामचन्द्रं सार्धं भया प्रेषितुमर्हसीति ॥२५॥
 पीयूषरूपे मुनिसङ्घनेतुर्मापाभिवर्षेऽप्यतिशोकतप्तः ।
 सुनोर्मवित्रा विरहेण राजा मोहावलिप्तो निपात मूर्खो ॥२६॥

प्रीत्या स पश्चान्तृपतिस्तनूजे स्वीयानि सर्वाणि सुभाषितानि ।
 पुरो भवन्तं पुरश्चतुल्यं वभाण विस्मृत्य रघुप्रवीरः ॥२७॥
 पुत्रो ममायं खलु रामचन्द्रशशस्त्रास्त्रशास्त्रैष्वपि चानधीनी ।
 कथं मुने राक्षससैन्यसिन्धोश्शक्तो मविष्यन्व्यमिशोषणाय ॥२८॥
 क्व राक्षसानामतिघोरसेना क्व मानवो मेऽल्पवयाः कुमारः ।
 नराशनास्ते तु मयाप्यजय्या. कथं हि गमेण विनाशितास्सृष्टुः ॥२९॥
 विहाय रामं सकलाभिरामं शक्तो मुने धारयितुं शरीरं ।
 प्राणान्न तस्माद्दयया दयाब्धे प्रमीद साष्टाङ्गननीस्तनोमि ॥३०॥
 सैन्येन सार्धं सवनावनार्थं पलाशनाशाय कुनप्रयत्नः ।
 समागमिष्याम्यहमाश्रमं ते दासे जनेऽस्मिन् कृपणे प्रमीद ॥३१॥
 रामं विना सर्वमहं मदीयं ददामि सत्येन शपे महर्षे ।
 ममापराधं सकलं क्षमस्व क्षमावन क्षमापतिवृन्दपूज्य ॥३२॥
 यदा महर्षेः श्रवसोऽस्पकाशं नरेन्द्रवाणी किल सङ्गताभूत् ।
 तदा क्रुधा शोणितलोचनाञ्चो रुद्रो यथा वा स बभौ महात्मा ॥३३॥
 कल्पान्तरुद्रोपममूर्तिमेतं दृष्ट्वा सभायां सपथाः प्रजास्ताः ।
 यथाटवीभूमिगताः कुरङ्गा. क्षुधार्दिनं केमरिणं तथापन ॥३४॥
 देवेन्द्रलोकं कुशिकात्मजस्य क्रोधानलशरीरमयात्करालः ।
 सर्वे सुराः कित्तरयससिद्धाः संध्रान्तचित्ताः परितो बभूवुः ॥३५॥
 पूर्वप्रतिज्ञामपहातुमिच्छन् विशुद्धवंशे कुल्ले कलङ्कम् ।
 रामं न यच्छेरपि यामि रानन् सुखी मत्र त्वं निजस्वधुयुक्त्सः ॥३६॥

उक्तेति राजानममर्षवेगं निगृह्य सादी तुरगं यथा वा ।
 विसृज्य हेमासनमुद्यतोऽभूत् यथागतेनैव यथा प्रयातुम् ॥३७॥
 कुमारेवात्सल्यविमूढमेकं रूपातिरक्तीकृतनेत्रमन्यम् ।
 दृष्ट्वा वसिष्ठो नृपमात्रभाषे वाचस्पतिर्देवपतिं दिवीव ॥३८॥
 पूर्वं प्रतिश्रुत्य समस्तमस्मै किमद्य मिथ्याकुरुषे नृपेन्द्र ।
 यातुं सदाचारपपात्सुदूरं किमिच्छमीनान्वयकिल्बिषं च ॥३९॥
 जानासि नैनं किमु तापसेन्द्रं महानलं चाद्भुतविक्रमार्कम् ।
 विसर्जनेनैव सुतस्य मन्ये शक्योऽस्य मन्गुर्मवता विनेतुम् ॥४०॥
 किं शक्नुसे बाल इति प्रभुं तं रामं महासत्वमसृत्यरात्रुम् ।
 पराक्रमं ते तनयस्य वेत्ति ह्ययं महर्षिर्जितकोपतापः ॥४१॥
 राजन् तनूजं तव विद्धि साक्षात् श्रियःपतिं राक्षसनाशहेतुम् ।
 स्थातुं यदग्रे न हि शक्नुवन्ति प्रचण्डसूर्यस्य पुरस्पुरा वा ॥४२॥
 शिंलीमुखानां च शतं सहस्रं जयामवानां खलु सौप्रमाणाम् ।
 शस्त्रास्त्रविद्यानिपुणो महर्षिर्नानात्ययं बहिस्रमप्रभावः ॥४३॥
 रामन् तनूजस्तव चास्य पार्श्वे तिष्ठन्न काञ्चिद्विषदं समेति ।
 यथा स नारायणपार्श्ववर्ती प्रह्लादभक्तस्तततं तथा स्यात् ॥४४॥
 अयं महात्मा तव पुत्रकाङ्क्षी शुभं सदा तस्य करोति हृष्टः ।
 राजानमादिश्य विसर्जयेति रामं वसिष्ठो विरराम पद्यात् ॥४५॥
 निशम्य वाचस्पतिवाक्यजुल्यां गुरोर्मुस्तात्रिस्त्रयवाक्यपङ्क्तिम् ।
 राजीवनेत्रं मुनये प्रदातुं रामाधिरामस्त मनश्चकर ॥४६॥

ततो नृपालः किल किङ्करैश्च धीरामचन्द्रानयतं चकार ।
 आहूतमात्रेण पुरस्त भूत्वा मत्तया ववन्दे पितृपादयुग्मम् ॥४७॥
 तेनागतस्सार्धमरिदमेन ज्येष्ठानुरक्तः पितरं ववन्दे ।
 छायेव तं राममनुप्रयातुं सज्जो बभूवाथ स लक्ष्मणोऽपि ॥४८॥
 कृतप्रणामं रघुवंशरत्नं सकृदपि लक्षणलसिताख्यम् ।
 शीघ्रं समाधाय मुने. कराब्जे दत्त्वा बभाषे वचनं स राजा ॥४९॥
 जयश्रिया, षण्डितसर्वगात्रो विभ्रान्वये निर्मलकीर्तिदीप्तः ।
 जगन्निवर्तस्व मदन्तिकं त्व त्वदर्शनेनैव मनस्स्वस्थम् ॥५०॥
 कुमार मारप्रतिमामरेच्छ्यं जितारिपट्वर्गममुं महर्षिम् ।
 भक्त्यामियातो भव सानुजरत्नं सदा मुदं कर्तुमनाश्च तस्य ॥५१॥
 गणैर्गुणानां विनयादिमानां सदानुतिष्ठन् भव तापसाङ्गाम् ।
 यथा मयि त्वं बहुभक्तियुक्तस्तथा मुनौ सर्वविदीश्वरोऽस्मिन् ॥५२॥
 इत्याशिषा सर्वगुणाभिरामः विभ्रानुशिष्टो मनुवंशवीरः ।
 निधाय चाज्ञां विमले तदीयां शीघ्रं बभौ भूर्यतुनेन साकम् ॥५३॥
 प्रस्थानपूर्वं जननीकृतानि स्वाशीर्वासास्येव हि लब्धुकामौ ।
 तासां सकाशं ययतुर्नृसिंहौ मिहोपमौ पिहगनी कुमारौ ॥५४॥
 यथाक्रमं विभ्रमभूषणाढ्यौ प्रणेमतुर्मातृजनस्य भूयः ।
 पादाब्जयोः प्रीतिमरेण बालावबान्धिशौ कैवडमानुषौ तौ ॥५५॥
 राङ्गयो रघूणामविषस्य दृष्ट्वा कुमारयुगं विधुसौम्यवक्त्रम् ।
 नतोत्तमाङ्गं मृदुमञ्जुलाङ्गयो भुनान्तदेशे भृशमालिलिङ्ग ॥५६॥

अङ्के निषाय तनयं रघुवंशवीरं

माता तु तस्य रमणीयशिरःप्रदेशम् ।

आघ्राय पूर्णविधुतुस्यकपोलशुग्मं

प्रीत्या कुमारसप्तशौर्यनिधिं चुचुम्ब ॥१७॥

आशीर्गिरि हि तदनन्तरमस्य माता

पुत्रे सहोदरयुते विदिदेश चैवम् ।

गन्वा समं च मुनिना कृशिकात्मजेन

सिप्रं सुत प्रतिनिवृत्य लमस्व कीर्तिम् ॥१८॥

रामोऽभिरामवदनो दनुसंभवानां

नाशाय निश्चिनमतिर्वशिनां वरिष्ठम् ।

चण्डाशुर्गुरुमात्मगुरुं प्रणम्य

प्राप्तप्रमं प्रचलितस्मह सोदरेण ॥१९॥

अशीर्क्रीटपरिभूपितशीर्षदेशौ

कोदण्डबाणसहितौ नृपनन्दनौ तौ ।

गत्वाथ कौशिकमुनेर्निःकट सहर्षा-

वाज्ञाप्रतीक्षणरतौ विनतावभूताम् ॥२०॥

राजीवरम्यनयनावध कौशिकोऽपि

रामाधिराजनयौ विमलौ समीक्ष्य ।

आष्टन्त्र्य भूविरमणं नगरादयासीन्

ताभ्यां सहेव मगवान् द्रुहिणस्तदस्रः ॥२१॥

कृशिकतनयमेवं राघवाभ्यां स राना
 मुदितहृदययुक्तं सुष्टु चक्रे यदैव ।
 मृदुनिनदसमेता हर्षचिह्नं सुराणा-
 मपतदमृतगर्मा श्रीधरी पुष्पवृष्टिः ॥१२॥

॥ सर्वं श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणारविन्दार्पणमस्तु ॥
 इति श्रीसीतास्वयंवरे महाकाव्ये श्रयङ्के विश्वामित्रागमनं
 ॥ नाम प्रथमस्तर्गः ॥

॥ द्वितीयः सर्गः ॥

॥ ताटकामंहरणम् ॥

काकपक्षकमनीयमस्तकौ चण्डमानुकुलकीर्तिवर्धकौ ।
 विघ्ननायकगुहौ शिवं यथा तौ महामुनिमघान्वगच्छनाम् ॥१॥
 गाधिमूनुरबदद्रघून्दहं प्राप्य रम्यसट्यूतटं ततः ।
 वत्स राम मम भारतीमिमां लक्ष्मणेन सहितः शृणु क्रमात् ॥२॥
 राम ते भवति विक्रमो बलं ह्येतया च शुभया शुभं मदा ।
 तत्त्वमद्य विमलां द्रुतं बली बालकोऽप्यतिबलायुतां बलाम् ॥३॥
 ज्ञातुमर्हसि मया परात्परां लक्ष्मणेन सह राघवोद्भव ।
 धीह्यसे न च पिपासया रुजा नैकदापि दनुमैश्च जीयसे ॥४॥

विद्ययोरपि बलाच्च दुर्विधिर्नाशमेति सहसा न संशयः ।
 अन्वकार इव दीपदर्शनात् क्षीयते त्वरितमेव दृष्करम् ॥६॥
 मातृपत्निषिसुखानि विन्दसे विद्ययोः परमयोः प्रमावतः ।
 नैरुदापि पयि चास्ति ते श्रमस्त्वत्समोऽपि भुवि नैव वर्तते ॥६॥
 दर्भपत्रमयविष्टरे स्थिनः पाणिपङ्कजनलेऽपलं जलम् ।
 प्रोक्ष्य वत्स रघुवीर सानुजो मन्त्रमेनमतिनिर्मलं शृणु ॥७॥
 राघवोऽतिमधुरां सुखावहां तापतोत्तममुखाद्विनिर्गताम् ।
 आकलय्य मुदितस्सरस्वर्णीं मक्तिनम्रवदनस्त चाग्रहीत् ॥८॥
 तत्र रात्रिमतिवाह्य बालकौ राघवौ परमपावनप्रभौ ।
 प्रीतरर्घ्यविधिना यथाक्रमं शंसतस्मिन् दिननाथमादरात् ॥९॥
 भ्रातरावनुगतौ महामुनिं तत्र तत्र सुपर्मा वनावनेः ।
 वीक्ष्य वीक्ष्य मुदितौ परस्परं चेतपमध्यवदतां पयि स्थितौ ॥१०॥
 प्रीतिपात्रं कुरु दृष्टिगोचरं वृद्धशाखिनभिहासिशाश्रयम् ।
 बह्वरीभिरमशामिरावृतो भाति तात इव नौ प्रजाश्रयः ॥११॥
 राजहंसमिधुनं जलाशये केलिमग्नमतिनिर्मरं वने ।
 आयताक्षं च तवाक्षिगोचरं ह्यातनुष्व कुरु मे मुदं ततः ॥१२॥
 पश्य मे प्रियतमात्र मालतीमावृतां मधुकैश्च मल्लिकाम् ।
 यत्सुमैरिह तपोघनास्तदा पृजयन्ति जगतामवीश्वरम् ॥१३॥
 गीतिमग्नं भुजगाश्रनैः कृतां सन्निधिं तव समानय श्रुतेः ।
 भारतीकरसरोजवल्लकीनादमेव बहुगोऽनुकृष्यतीम् ॥१४॥

तापसाब्जययुतां तपोऽवनिं सप्तपर्णमुखवृक्षसङ्कुलाम् ।
 वीक्ष्य मे मुदमतीव मानसं विन्दते किल महत्तपोबलम् ॥१९॥
 इत्यमेव रमणीयरूपयोः कुर्वतीश्च रमणीयमापणम् ।
 आश्रमः प्रसमपाचर्ष्य तल्लोचनानि पयि मञ्जुलाकृतिः ॥१६॥
 आश्रमस्य निकटं च तौ गतौ कौतुकेन मुनिमेवमूचतुः ।
 सत्कथास्य भवनाद्य कथ्यतामावयो. श्रवणतोषकारिणी ॥१७॥
 कस्य चैतद्दुर्जं महात्मनः कौतुकेन बहलेन चोदितौ ।
 तद्भवोन्निह दयया करोतु नौ ज्ञाततन्महितजीवितौ मुने ॥१८॥
 चोदितो रघुरेण तापसः सत्कथाश्रवणकौतुकेन सः ।
 आश्रमस्य सकलां कथां ततः कर्णयोर्निकटमानिनाय च ॥१९॥
 अच्युवाप्त रघुवीर शङ्करो यज्ञनष्टदयितो कुटीमिह ।
 पर्वताधिपतिकन्यका सदा यं चकार मुदितं स्वसेवया ॥२०॥
 नैकदापि समवाप तापसो चिन्मत्र करुणाञ्चिरीश्वरः ।
 सेवितोऽपि गिरिनायकन्यया नैव धीरचगितो विमृह्यति ॥२१॥
 तारकासुरपराक्रमं सुराः पद्मयोनिवरदत्तमाहवे ।
 सेहिरे न शरणं ततो ययुस्तं भिया परिहताः स्वयंभुवम् ॥२२॥
 सोऽपि तानसुरवीर्यतर्जितानादिदेश शरणं तपःस्थितम् ।
 शङ्करं भुवनशङ्करं विभुं गन्तुमेव विबुधानिहाश्रमे ॥२३॥
 तत्र यातुमपरात्रिलोचनं रामचन्द्र तपसि स्थितं शिवम् ।
 साध्वसाञ्च न बभूवुस्तमुका भीमसर्पपिव मानसा मुनि ॥२४॥

चिन्तयत्सु विबुधेषु सन्ततं शम्बरारिरय चैवमव्रवीत् ।
 चिन्तयालमहमद्य सायकैः साधयामि विजयं सुमाङ्कितैः ॥२५॥
 किन्तु मे चरतु माधवः पुरस्नेन साकमहमानयामि तम् ।
 पुष्पनाणसहितायुषोऽप्यहं सर्वलोकनिघनप्रभुं वशम् ॥२६॥
 इत्युवाच मदनस्समाधवो माधवेऽद्यममुमत्त सायकैः ।
 नेतुमात्मवशमाजगाम च प्रेरितोऽय विधिना पुरो बभौ ॥२७॥
 पुष्पपूर्णविटपा महीरुहा भीनकेतुविशिखापिताडिताः ।
 माधवातिविभवे बभुर्वने चैत्रहीनसमयेऽपि चित्रता ॥२८॥
 गालतीकुसुमसंचयं तदा वीक्ष्य रन्तुमनसो मधुवनाः ।
 केचिदात्मदयितानुमारिणो तत्र पेतुरथ हुडृतै रवैः ॥२९॥
 शीतमानुरतिनिर्मलाम्बरे कैरवावलिमतीव तोपयन् ।
 नर्तनं हृदयहारि कामिनां तारकापरिवृतोऽकरोन्नृशि ॥३०॥
 चक्रत्वाकमिशुनं दिवा बने पुष्परम्यसहकारमूरुहे ।
 आत्मनो रतिरसं पिबत्सुखं वेत्ति न स्म बहुकालमप्यहो ॥३१॥
 कामवैभवमवेश्य चाययौ मञ्जुलं विगुषकामिनीजनः ।
 चित्ररम्यपरिधानभूषितस्तद्वनं प्रियसमागमेच्छया ॥३२॥
 तेषु काचिदबला शिलातले नीलनीरदनिभालकावलिः ।
 गण्डचुम्बिमृदुहस्तपल्लवा पल्लवावृतलतेव राजिना ॥३३॥
 काचिदम्बुजविशाललोचना माविमोगपरिभावितान्तरा ।
 इच्छमी प्रियसमागमात्सुभं तत्क्रियाप्रतिनिरीक्षणेऽद्यत् ॥३४॥

एत्य काचिदमरी लतागृहं तत्र रम्यकुसुमानि सुन्दरी ।
 सङ्गहीतुमभिसङ्गता यदा पदपदेन परिदष्टचूचुका ॥३५॥
 पाटलाधरपुटामराङ्गनानङ्गबाणपरिविद्धमानसा ।
 कान्तमत्र विषये न वीक्ष्य सा दानपूर्णकरिणीनिमावभौ ॥३६॥
 चम्पकादिपुमनोऽमिमण्डिता चम्पकस्तवक्रतुल्यनासिका ।
 मोगिभोगसमकान्तबाहुना वेष्टितान्यवनिता चभौ वनं ॥३७॥
 स्वर्णनूपुरविमूषिताङ्घ्रिणा निस्वर्णं रशनया चकार च ।
 तूर्यघोषमिव मन्मथोत्सवं तद्वने मदनमाधवावृते ॥३८॥
 अत्र पञ्चविशिखस्तमाधवो सर्वभूतनिचये स्वमार्गगैः ।
 संकिरन् प्रियममागमे रतिं चायधौ भुवननोयसत्रिविम् ॥३९॥
 मस्मलेपसिनविग्रहे निजे पद्मगैरसिनवर्णकान्तिभिः ।
 भूपितं शतकणामणिप्रभैर्मांसमानमिव मानुमन्वरे ॥४०॥
 वेष्टितं च गजराजचर्मणा कोटिपावकममां निनां रुचिम् ।
 काननेऽखिद्यतमोविनाशने योजयन्तमिव संस्पितं प्रभुम् ॥४१॥
 मालया च शिरसां विमूषितं चन्द्रमशकलशेखरं हरम् ।
 पूजनीयमपि तापमोत्तमैस्तापसोत्तममिवोन्न्वलं शिवम् ॥४२॥
 ईश्वरोऽपि स हि केन हेतुना चेदृशे तपसि घोरकर्मणि ।
 पश्यतः खलु जनस्य मानसे संशयस्य जनयन्तमङ्कुरम् ॥४३॥
 माधवंन सहितो मनोपवश्वैरमत्र विपिने स्थितं स्थिरम् ।
 दृष्टिगोचरमगोचरं विमुं तं चकार च शरं द्रुतं नही ॥४४॥

स क्रुधा लघु ललाटलोचनः प्रोन्मिमील च ददर्श नापि कम् ।
 आशुशुक्षणिमयाशु सर्वगोऽप्युत्सर्ज रिपुनाशनोद्यतम् ॥४९॥
 रुद्रमालनयनोद्गतोऽनलः पञ्चमार्गणाविमार्गणाय सः ।
 चूतवृक्षपरिगुप्तविग्रहं मन्मसात्समकरोच्च तत्क्षणात् ॥४६॥
 राम तत्प्रभृति चैतदाश्रमं श्रूयतेऽत्र खलु मन्मथाख्यया ।
 यत्र गात्रमभवन्मनोमुवो नामशेषमनलेन नाशितम् ॥४७॥
 राजपुत्रसहितं मुनीश्वरं मन्मथाश्रमनिवासिनस्ततः ।
 पूजया परमयेव तुष्टुवुर्ब्रह्मविष्णुसहितं शिवं सुराः ॥४८॥
 ते मुनीन्द्रवसुधेन्द्रबालकाः पूजया परमपूजया तथा ।
 रैमिरेऽय परितृष्टमानसाः सत्कथाश्रवणकैतुकेन च ॥४९॥
 अत्र शान्तिमतिवाह्य बालकौ सन्तराम सरितं दिनोदये ।
 हासपूर्वगिरमित्पुदीरितां तौ निशम्य मुनिना निदद्रतुः ॥५०॥
 आननं निशि कुशैरलङ्कृते राघवस्य शयने विधूपमम् ।
 वीक्ष्य सारसततिर्निमीलिता नोत्सुकेव सहसा पतिव्रता ॥५१॥
 शीतमानुरपि मानुसन्निभं सुप्रमातसमये विमोर्मुखम् ।
 शक्तिहीन इव तत्प्रबोधनात् द्रष्टुमस्तशिखरं विशिश्रिये ॥५२॥
 प्रातरन्यदिवसे दिनेश्वरं वन्दनेन मुनयो ह्यतूतुपन् ।
 तावुमावपि नृपेश्वरात्मजौ चक्रतुश्च गमनाय मानसम् ॥५३॥
 आविवेश कुशिकात्मसंभवो नावमप्रतिमरंहसा युताम् ।
 राम लक्ष्मणयुतो मुनीश्वरैः पूजितश्च तरति स्म निम्नगाम् ॥५४॥

एत्य काचिदमरी लतागृहं तत्र रम्यकुसुमानि सुन्दरी ।
 सद्गहीतुमभिसङ्गता यदा पट्पदेन परिदृष्टचूचुका ॥३५॥
 पाटलावरपुटामराङ्गनानङ्गवाणपरिविद्धमानसा ।
 कान्तमत्र विषये न वीक्ष्य सा दानपूर्णकरिणीनिमा बभौ ॥३६॥
 चम्पकादिमुमनोऽपिमण्डिता चम्पकन्नवक्रतुल्यनामिका ।
 मोगिमोगसमकान्तबाहुना वेष्टितान्यवनिता बभौ वने ॥३७॥
 स्वर्णनूपूरविभूषिताङ्घ्रिणा नित्यनं रशनया चकार च ।
 तूर्यबोषमिव मन्मथोत्सवे तद्वने मदनमाधवावृते ॥३८॥
 अत्र पञ्चविशिखस्तमाधवो सर्वभूतनिचये स्वमार्गणे ।
 संकिरन् प्रियसमागमे रतिं चाययौ भुवननोषसन्निधिम् ॥३९॥
 मस्मलेपसितविग्रहे निजे पन्नगैरसितवर्णकान्तिभिः ।
 मूपितं शतफणामणिप्रभैर्भासमानमिव धानुमन्वरे ॥४०॥
 वेष्टितं च गजराजचर्पणा कोटिपावकममां निजां रुचिम् ।
 काननेऽखिलतमोविनाशने योजयन्तमिव संस्पितं प्रभुम् ॥४१॥
 सालया च शिरसां विभूषितं चन्द्रमशकलशेखरं हरम् ।
 पृथनीयमपि तापमोत्तमैस्तापसोत्तममिवोज्ज्वलं शिवम् ॥४२॥
 ईश्वरोऽपि स हि केन हेतुना चेदृशे तपसि घोरकर्मणि ।
 पश्यतः खलु जनस्य मानसे संशयस्य जनयन्तमद्भुम् ॥४३॥
 माधवेन सहितो मनोमवक्षेत्रमत्र विपिने स्थितं स्थिरम् ।
 दृष्टिगोचरमगोचरं चित्तुं तं चकार च शरं द्रुतं नही ॥४४॥

पादपातिनिबिडीकृतं वनं नाविशद्दिनपतेः प्रभावलिः ।
 मोहनालकलुपीकृतं मनो मोक्षमार्गनियमावलिर्यथा ॥६५॥
 वत्स पूर्वमुरुसंपदामवत् कश्चिदत्र विषयस्तमृद्धिमान् ।
 इत्यमस्य चरितं यथाक्रमं वक्रुमारमत तापसोत्तमः ॥६६॥
 वृत्रदैत्यमसुवर्जितं यदा जन्मशत्रुरकरोत्पवेर्बलात् ।
 ब्रह्ममारणजकिट्त्रिपावृतः पीड्यते स स मलेन च क्षुधा ॥६७॥
 पीडितं सुरपतिं सुरास्ततस्तन्मलेन च वितप्तमानसम् ।
 तापसाश्च विमल गतक्षुधं चक्रुरेनमथ पावनोदकैः ॥६८॥
 पूतदेहविभवेन मास्वता जिष्णुनाथ मृदितेन पूजितः ।
 तस्य पङ्कधरणेन राजितो माति चैषविषयो रघूद्रह ॥६९॥
 तत्तदाप्रभृति राष्ट्रयोर्द्वयोरेकराष्ट्रममवन्मलप्रदम् ।
 संज्ञयेति करुशस्त्रयापरं ज्ञायते किल समृद्धिपूरितम् ॥७०॥
 ताटकाढ्यरजनीचरी ततो मत्तवारणसहस्रविक्रमा ।
 प्राविशच्च विषयद्वयं यथा नीलकण्ठशुभकन्धरं विषम् ॥७१॥
 राक्षसः किल सुकेतुसंज्ञितो राम पूर्वमभवन्महाबलः ।
 आत्मजोत्सवतृपा स पीडितः पद्मपीठशरण ययौ शुभम् ॥७२॥
 तस्य शुद्धनपसा प्रजापतिर्मूरितुष्टद्वयः पुरो बभौ ।
 दर्शने दशशतेमविक्रमा ताटकाख्यतनयामदात्तत् ॥७३॥
 सा तु सुन्ददयितातिमुन्दरे कानने विगतवैभवे व्यधात् ।
 एकदा वनजनान्तकारिका सूनुमेव सुपुत्रे मयङ्करम् ॥७४॥

सा हि स्रुमहिता विनाशयत्यद्य देशयुगलं समृद्धिमत् ।
 क्रूरयातिविकलीकृतावनिर्मासते ननु निशेव तामसौ ॥७५॥
 गर्वपूर्णहृदया निशाचरी कुम्भसम्भवविध्वर्षणोद्यता ।
 तत्सकाशमगमत्तनूभुवा सा सहेव शूलमस्तु पावकम् ॥७६॥
 रजोगुणाढ्यां रजनीचरिं तां पुरःस्थितां पृत्रयुतामगस्त्यः ।
 दृष्ट्वा विहस्यथा शशाप साकं पलाशनी चात्ममुखा मव त्वम् ॥७७॥
 शशा तु यक्षी तनयेन सार्धं मध्ये वनेऽस्मिन् मुनिसर्वसङ्घम् ।
 देशाविमौ च प्रथमानवेगा निमज्जयत्यापदुदन्वतीह ॥७८॥
 तस्मात्त्वमद्यैव रघुप्रवीर भ्रष्टां च दृष्टां कुपथे प्रविष्टाम् ।
 घर्माधिनाथस्य सकाशमेनां संप्रेष्य सर्वं हर साधुदुःखम् ॥७९॥
 नारीति बुद्ध्या विधवेति वापि क्षमस्व तां नैव कदापि राम ।
 नीचां च सन्मार्गविरुद्धशीलां बाणास्तवाद्यैव विदारयन्तु ॥८०॥
 वध्या सदा स्त्री खलु दुश्चरित्रा मातापि भार्या मगिनी तथैव ।
 स्वमातरं मार्गवंशरामः पुरा जघानेति च विश्रुतं तु ॥८१॥
 मच्छासनाद्राघव शीघ्रमेनां शिलीमुखैस्तीव्रनमैर्जहि त्वम् ।
 लोकोपकारालमसे च कीर्तिं महीयसीं तापसकीर्तनीयाम् ॥८२॥
 रामोऽतिनम्रो विनयाभिरामः पितृनिदेशाच्च तपोधनस्य ।
 जग्राह चापं सहसेव शार्ङ्गं हसन्मुरारिर्दनुजेन्द्रवैरी ॥८३॥

घर्माभिपूरितवचोभिरतीव रम्यैः

सन्तोषयन् मुनिमनिन्धनपःपभावम् ।

घृत्वा घनुर्निमको दनुजां स हन्तुं
ज्याघोपमद्भुततमं विपिने चकार ॥८४॥

निद्वारता वनगजा निनदं.हि तस्य
कण्ठीरवध्वनिसमं विनिशम्य वेगात् ।

प्राणावने कृतधियः किल कान्दिशीकाः
संद्भुवुश्च शतशोऽपि विधूतशुण्ढाः ॥८५॥

कान्तास्तदातिभयदं हि भयस्वभावाः
कान्तारभूमिमखिच्छं परितः सरन्तम् ।

श्रुत्वा रघूद्बहधनुर्नितं निनादं
कान्तान् विकम्पयन्वो भृशमाल्लिङ्गुः ॥८६॥

नागाशना गुणरवं रघुनायकेन
प्राबृद्धधनध्वनिसमं रचितं निशम्य ।

आनन्दसान्द्रहृदया वनमध्यभागे
नाट्यं वितेनुरथ विस्तृतचारुपिञ्जः ॥८७॥

आकर्ण्य सा झटिति चापरवं महान्तं
व्यात्तानना विकटशब्दमयं ररास ।

कोपातिरेककलुषीकृतलोचनान्ता
लोकैकनाथनिकटं निरगान्मदान्धा ॥८८॥

हृष्ट्याजमूनुतनयौ रिष्टमर्दनौ तौ
सा ताटका बहलकोपविमूर्च्छिनाक्षी ।

मत्तद्विपेन्द्रमहिषीव मृगेन्द्रपोतौ
संहर्तुमैच्छदसकृत्कृत्सिंहनादा ॥८९॥

पश्चान्महामुनिपुत्रक्षिप्रचित्रगालौ
दृष्ट्वासुरी द्विरभिवर्धितकोपदग्धा ।
मीमै रवैश्च तमुला हरितो विधाय
ग्रावामिवर्षमसृजत्सुरलोकशत्रुः ॥९०॥

पापाणवर्षममिवीक्ष्य मयङ्करं तद्
रामो हमन्निशितबाणचयैर्विभेद ।
रान्निचरी तु पद्मताडनमेव भूमौ
कृत्वा रजःकणचयं विवृतं चकार ॥९१॥

जामातरं हि भवितारममुं विदित्वा
विश्वम्भरातिमयदं निवृषारिरूपम् ।
रामस्तु वीक्ष्य न भयं लमतामितीव
चक्रेऽन्तरं किञ्च तयो रजसाभिपूर्णम् ॥९२॥

क्रुद्धस्तदा रघुकुलाम्बरचण्डमूर्यः
तस्यास्तु कर्णकुचखण्डनमेव शीघ्रम् ।
आदिश्य कर्तुमवुजं स्वयमूरुयुग्मं
पाणी विभेद शरसंचयपोचनेन ॥९३॥

बाणप्रनष्टकुचकर्णमुखैर्निजाङ्गैः
वित्वावितैश्च बहुशो रुधिरप्रवाहैः ।

सिक्ता बभौ मलकखशवनान्तभागे

तस्मिन् यथा कुसुमभूपितकिंशुकालिः ॥९४॥

तेनातितसतनुयष्टिरमर्षपूर्णा ।

कण्ठीरवध्वनिनिधात्मविगर्जनेन ।

काष्ठाङ्गनाः क्षुभितचित्तयुता विधाय

मायाविनी तु निमिषेण ययावदृश्या ॥९५॥

नारीति राम कख्यापरवानिमां त्वं

क्षन्तुं कदापि मृदु तेऽद्य मनः कृपा मा ।

एवं मुनेर्वदननिर्गतस्म्यवार्णी

श्रुत्वा तथेति च वधे विदधे मनः स्वम् ॥९६॥

मायाबलेन सततान्तरितस्वदेहां

रामो विचक्षणमतिर्बहुशस्त्रशास्त्रे ।

उद्दिश्य शब्दविषयं पटुधीर्महात्मा

नीचां मयङ्करखगेन जघान शीघ्रम् ॥९७॥

हा हा निनादमसुनिर्गमनाङ्कमस्याः

कर्णामृतं श्रुतिपृष्ठैरिव सुष्टु पीत्वा ।

स्वर्त्रोकनायसहितास्त्रिदशा हसन्तः

श्रीराघवस्य निकटं सहसा समायान् ॥९८॥

शैलेन्द्रसन्निभशरीरमथावर्णौ तत्

निष्पातिर्न भगवती पृथिवी तु पश्चात् ।

तत्कालजेन रमसेन च ताडनेन '

प्रावेपत प्रमुदिना खलनाशनेन ॥९९॥

कल्पद्रुमस्य कुसुमैरभिपिक्तगात्रौ

' सन्तुष्टकौशिकमहामुनिना च सार्धम् ।

तत्रागतान् मघवदादिसुरान् कुमारौ

पूजाक्रमैर्नुवतुर्बहुसंभ्रमेण ॥१००॥

पश्चान्महामुनिवरं वरदस्सुरेशः

रामाय दातुमनघांश्च भृशाश्वपुत्रान् ।

अभ्यर्थ्य नाकमसकृन्मुनिराजपुत्रा-

नापृच्छ च सर्वविबुधैस्सह निर्गमाम् ॥१०१॥

विजयविभवपूणौ पूर्णचन्द्रोपमास्यौ

दिनपतिक्कलजातौ दीनबन्धू शरण्यौ ।

शरशरधिसमेतौ देवकार्योद्यतौ तौ

गुणगणविलसन्तावेकदा श्रीस्समागात् ॥१०२॥

॥ सर्वं श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणारविन्दार्पणमस्तु ॥

॥ इति श्रीसीतास्वयंवरे महाकाव्ये श्र्यपङ्के ॥

॥ ताटकासंहरणं नाम ॥

॥ द्वितीयस्तर्गः ॥

॥ तृतीयस्सर्गः ॥

॥ सवनावनम् ॥

जयश्रिया द्योतितवक्तूपङ्कजौ नृपार्मकौ दाशरथी पुनः पुनः ।
शशाङ्कशोमातिमनोहरां मुवं समीक्ष्य संप्रापतुरञ्जसा मुदम् ॥१॥

तमालपत्राधिकभूषितालिकस्तमालनीलस्र तमालशाखिनाम् ।
तलेषु शीतेषु निषद्य राघवो गमीरवाचावरजं न्यमापत् ॥२॥

प्रियानुजाक्ष्णोः कमलायतेक्षण क्षपाकरेणाध्युषितां च गोचरम् ।
षकासर्ती प्राज्यमरण्यमेदिनीं कुरुष्व रम्यां मृगपक्षिसङ्कुलाम् ॥३॥

कदम्बकं कैरवपुष्पसन्ततेः स्फुटीवितन्वन् शशलाञ्छनो वने ।
विमाति रामानिचयं प्रमोदयन् यथा प्रसूनेपुरतीव मोहितम् ॥४॥

पयोमुचः स्पर्शनविक्रमेरिता विमान्ति यान्तो विमलेऽम्बरे प्रिय ।
निपादिहस्तायुषपीडिता गना रणाङ्गणे हीनजने यथा तथा ॥५॥

वनान्तमागे वनितान्तिके चरन्नयं मयूरो मकरध्वजादितः ।
भुजङ्गमप्यङ्कगणं न खादति प्रियानुजैवं किल कामिनां गतिः ॥६॥

तपोबलादत्र विलोकयानुज मृगार्मकं बालमृगेशखेलितम् ।
जितेन्द्रिया यत्र तपांसि कुर्वते वसन्ति शेपास्तु गतारिभावनाः ॥७॥

घनाश्वरन्तः पवमानरंहया नमोऽन्तराले सुपमाविराजिते ।
श्रमापनोदाय शिरःप्रदेशके सुखोपविष्टा इव मान्ति भूभृतः ॥८॥

समाप्य रम्यां रघुवंशनन्दनौ परस्परालापगिरं वनान्तिके ।
कुशाडुरास्तीर्णशुभासने ततो निदद्रत्सौरमवायुवीजितौ ॥९॥
प्रमातकाले प्रतिबुध्य कौशिको रघुपवीरौ शयनीयनिद्रिनौ ।
उवाच वाक्यं मधुरं मुदान्वितो यथा पिता प्रीतिभरेण पुत्रकौ ॥१०॥
विमाकरो राघव पूर्वपर्वतं विमाति चारुद्य न द्रुःसहातपः ।
वनं विहङ्गैरतिसङ्कुलीकृतं विहाय शय्यां कुरु वन्दनं रवेः ॥११॥
तमःप्रकाण्डं किरणैर्हरन् प्रमुः सुवर्णपुङ्खैरिव ते शिलीमुखैः ।
स कर्मसाक्षी जगतामिवोदये विजृम्भते पूर्वगिरौ विशांपतिः ॥१२॥
मुदान्वितोऽहं रघुनन्दनाधुना यतस्त्वमत्रैव निशाचरीमरिम् ।
सहस्रमत्तेमबलामबालिकां बलेन बालोप्यकृपा हि निर्गताम् ॥१३॥
समीरणोऽसौ रणकर्मदूषितं वनप्रसूनातिसुगन्धपुरितः ।
प्रमातकाले तव दिव्यविग्रहं श्रमेण हीनं कुरुते ससंभ्रमः ॥१४॥
पलाशनीपीडितपादपावलिः प्रसूनसङ्घं विकिरत्यनामयम् ।
मुक्तेतुजानाशकरस्य ते विमोर्विमाति संमानकृतौ कृतत्वरा ॥१५॥
अहं बहुप्रीतिममन्वितोऽधुना ददामि तुभ्यं सकलास्त्रसंहतिम् ।
यथा सुरा राक्षसयसकिन्नरा भवन्ति शक्ता न हि योद्धुमाहवे ॥१६॥
गिरं गिरां नाथ इवेति संगिरन् समाप्य तूर्णं तरणेश्च वन्दनम् ।
स्थिताय सौमित्रियुताय कौशिकस्तदैव रामाय ददौ शरावलिम् ॥१७॥
ददौ स षकस्य चतुष्टयं ततो महाबलं विष्णुचतुर्भुजोपमम् ।
भ्रवन्ति भद्राणि सदेति तेऽनघ प्रपूरितो हर्षभरेण संबदन् ॥१८॥

अनन्तरं चायुषमैन्द्रमुञ्ज्जलं ददावथ ब्रह्मशिरो महाद्युति ।
 विरिञ्चिवज्रादिमहायुधत्रयं शुभाय रामस्य सलक्ष्मणस्य च ॥१९॥
 सुखानि रामस्य भृशं विकान्ततो मुनेर्मुखाब्जात्प्रसृता सुधामयी ।
 सरस्वती स्वस्तिमती तदाभवद्बहुप्रसन्ना रघुनन्दनप्रभौ ॥२०॥
 इतीरयित्वा वचनं महामुनिर्जपन्त्यदा शुद्धमना व्यतिष्ठत् ।
 तदायुधानां निचयस्तयोः पुरस्समेत्य चैवं गिरमाददे शुभाम् ॥२१॥
 वयं प्रभो पुण्यकृतोऽधुना ननु प्रमोदमाना न लभामहे रुजम् ।
 विनीतभावेन निदेशकारकास्तवाद्य याञ्छं तनुमो यथाविधि ॥२२॥
 निदेशहेतोस्तव राघव प्रमो नतात्मशीर्षा वयमागता भृशम् ।
 स्वपौरुषं दर्शयितुं मनांसि नः कुतूहलं मूरि विवाधतेऽधुना ॥२३॥
 जगाम शश्वोदितवाक्यसन्ततिः श्रुतेस्फकारं नृपजस्य सा यदा ।
 गुणामिरामा विनयान्विता तदा प्रहृष्टवक्त्रः प्रतिवाक्यमाददे ॥२४॥
 मवद्रुणैस्सत्यमहं मुदान्वितो न कामयेऽद्यैव भवत्प्रयोजनम् ।
 तदर्यमस्त्राणि मनःस्थितानि मे कुरुञ्चमादेशनिरीक्षणे मतिम् ॥२५॥
 यदास्त्रदेवात्रबुधुङ्गवोऽवदत्तदाखिडाः प्राञ्जलयः प्रतस्पिरे ।
 शिरस्यपाज्ञां विनिवेश्य सत्वरं प्रणम्य मत्तया च तिरोऽभवन्नरम् ॥२६॥
 भृशाश्वपुत्रान् सकलान्महामुनिर्विशुद्धचित्तो रघुपुङ्गवाय सः ।
 अयोपदिश्य प्रददौ दुरासदान् सदोत्तमेषूत्तमसङ्गमं विदुः ॥२७॥
 सहस्ररश्मिप्रमयामिपूरितास्सहस्रशो दाशरथेः पुरः स्थिताः ।
 यदाभवंस्तान् शिरसः प्रकम्पनात् प्रपूज्य तन्निर्गमनं समादिशत् ॥२८॥

यथेष्टमल्लेशगणं विदिश्य तं गिरा गिरां नाथ इवाग्रवर्तिनम् ।
 मुनेः प्रियायावरजाय राघवो ह्युपादिदेशाल्लचयं प्रहृष्टधीः ॥२९॥
 पथि प्रविष्टौ रघुनन्दनौ वनं वनस्पतीनामयुतेन संयुतम् ।
 मनुष्यकौतूहलवर्धकं दृशोस्तकाशानीय तमूत्रतुर्मुनिम् ॥३०॥
 वियच्चरन्तीरदचुम्बिपादपं दिगन्तराक्कान्तशकुन्तनिस्वनम् ।
 मनोहरं शान्तमिदं वनं मुने मुदं मुहुर्वीक्ष्य न कोऽत्र विन्दते ॥३१॥
 तपोबलान्निर्गन्वैरशोमितं तपोधनावासवृताखिलापगम् ।
 लतामिरामं ललितं मधुव्रतैर्वृतप्रपूनं मृगपक्षिपङ्कलम् ॥३२॥
 विशालसालादिनिवारितातपं तपोग्निनिर्दग्धमहाघपञ्चकम् ।
 त्रिवह्निमध्यस्थिततापसोत्तमं तमस्तमूहोन्मयनेन विश्रुतम् ॥३३॥
 पलाशसंयुक्तपलाशपादपं पलाशनैर्हिंसितपद्मत्राटिकम् ।
 रसालवृक्षैस्मितपृष्णशोभितैर्युतं च रुद्रैरिव मरुमभूषितैः ॥३४॥
 सुवासितधेनुमप्रसङ्गिना सुगन्धिना गन्धवहेन वीजितम् ।
 हरित्सु शोभाततिदीप्तपर्वनं त्रिलोकमात्राध्युषितं यथा तथा ॥३५॥
 सलक्ष्मणैस्सारसपक्षिमिर्वृतं चकासदत्रेव रघूत्तपैर्बहु ।
 मयूरगानैरनुकञ्चपीरवैः सरस्वतीवासुविशङ्कितास्पदम् ॥३६॥
 चकोरचारुस्वननिद्रिताखिलं चकोरबन्धुद्युतिसान्तविश्रमम् ।
 नगेश्वराच्छृतदिकचतुष्टयं नगेश्वरारिव शोमितं वनम् ॥३७॥
 इदं वनं नौ मुनिपृङ्गवाधुना धुनाति विस्मापितचेतनौ तनौ ।
 नराः किञ्चेदकूपरिपीडनोद्धता नवं नवं वीक्ष्य न पूर्ववीक्षितम् ॥३८॥

इति ब्रुवन्तं वनदर्शनोत्पुकं सलक्ष्मणं राधवमव्रवीन् मुनिः ।
 वनस्य चारित्रमिहानय श्रुतेस्तवान्तिकं ते कुतुकान्तकं महत् ॥३९॥
 पुरावसुद्राम वसन्तसन्निभो रमापतिर्वागमनमूर्तिरीश्वरः ।
 बलिं बली बालकरूपमाश्रितश्चकार यो निर्जितमात्ममायया ॥४०॥
 विरोचनात्मप्रभवो बली तदा शशास राज्यं च निलिम्पविद्विषाम् ।
 धनेकरक्षोषिषमौलिमूषणैरमूर्यरत्नैर्वृतपादपङ्कजः ॥४१॥
 अनीकिनीनामयुतेन वर्धितस्वपौरुषो राक्षसराजसत्तमः ।
 निभेति नासौ बलशत्रुरक्षिताह्वलात्प्रति स्माश्वमतङ्गजोत्तमात् ॥४२॥
 इति स्वराज्यं रिपुभिर्दुरासदं विषाय जेतुं परराज्यमप्यसौ ।
 चकार चेतोऽरिजयाय मीषणो निलिम्पराजस्य पुरा पुरीं ययौ ॥४३॥
 नवाम्बुदश्यामशरीरको गजा निपादिहस्ताद्गुशघातिना जवात् ।
 ययुः स्रवन्तो मदनिर्परं जलं वृषायुघाघातमयादिवाचलाः ॥४४॥
 रयाङ्गसंचक्रमणेन रेणवो नमःप्रदेशं दधुरक्ष्यगोचरम् ।
 वसुन्धरा किं हि बलेर्वलेन सा मयाज्ञभोदेशमिवाश्रिता बभौ ॥४५॥
 तुरङ्गरंह.प्रतिरन्ध्रनाशया पदातिपादोच्चलिनात्मविग्रहा ।
 रसाबलाप्येवमतीव हिंसिता न शात्रवीमप्यसुरोऽवति स्त्रियम् ॥४६॥
 क्षणेन रम्या नगरी दिवस्पतेर्धवेन हीना रमणीव सा बभौ ।
 निलिम्पनारीहृदयानि निस्त्रनैर्मयङ्करैर्मूरि चरुम्पिरे मयात् ॥४७॥
 कृपीटयोनिः किञ्च शशुना समं जितोऽमवद्राक्षमसैन्यताडनात् ।
 शशाक तावशाशयितुं सुहृद्युतोऽप्यसौ न नाम्नां श्वलनेन मानितः ॥४८॥

पुरन्दरो नात्र रणाङ्गणेऽप्यमौ जयश्रियासीत् परिरन्धविग्रहः ।
 चलस्वभावा चलितामवत्तदा सुरेन्द्रलक्ष्मीर्बलिनं बलिं ययौ ॥४९॥
 पराजिता राक्षसचक्रवर्तिना परामवोत्ततशरीरकास्सुराः ।
 हरोद पश्चात्सुरसुन्दरीगणो न मृत्युतः किंत्वमिपञ्जरीढया ॥५०॥
 स्वरूपशोभाततिसंभृतामरास्सुराङ्गना दैत्यमयाच्चक्रम्पिरे ।
 तदेव रूपं वरयोषितां सदा सखापि शत्रुर्भवतीह मानहा ॥५१॥
 सुरेशरिक्ता नगरी बभौ यथा निशीथिनी शीतमयूखवर्जिता ।
 वनान्तमूमिर्मृगराट्टिवर्जिता दिनप्रभा मास्करतापवर्जिता ॥५२॥
 क तत्र वाचस्पतिवक्तूनिर्गता सरस्वती निर्मितपावकप्रभा ।
 क बाधुना देववैरविष्टिना महारुचिद्योतितदेवनासमा ॥५३॥
 ततस्सुरा गोत्रभिदा समं षडुर्विपन्नगण्वंसिनमादिपूरुषम् ।
 यदारिभिस्तन्ति विपीडिताश्च ते तदैव तेषां शरणं मुरान्तकः ॥५४॥
 इहाश्रमे राम रमापतिं तपस्तपन्तमागत्य सुरोत्तमादयः ।
 स्तुतिप्रसङ्गेन निभीलितेक्षणं क्षणेन संतुष्टुबुध्यपौरुषम् ॥५५॥
 रमाषवोऽप्यत्र तपस्तनोत्यसौ त्रिलोकसृष्टिस्थितिनाशकारणम् ।
 कुतश्च शङ्कां विकिरन्तमीदृशीं विमातमच्छस्फटिकामपास्करम् ॥५६॥
 स्तुतस्ततो विष्णुरवादि निष्णुना जितेन देवो बलिवाहिनीबलात् ।
 परस्परालापविधौ समर्पताप्रदर्शकेनोद्यमबद्धपाणिना ॥५७॥
 अघःकृतात्मप्रवराङ्गसङ्गिना विशेषशो कानलतसचेतमा ।
 नमन्त्रिलिम्पप्रवराङ्गपूयणप्रभोपलश्रेणिविवर्जिनाङ्गिणा ॥५८॥

समस्तवित्त्वं खलु तेऽखिलं प्रभो प्रकाशमस्तीत्यनृतं न सर्वथा ।
समस्तवासस्य किमप्यगोचरं चराचरेष्वस्ति न देव वस्तुषु ॥१९॥
बलेर्महायज्ञ इहाविलम्बितं समाप्तिमाप्नोति यदा तदा वयम् ।
विपक्षतन्त्रास्तु मवाम सर्वदा मृता मविष्याम सुधाशना अपि ॥६०॥
निशाचरस्तोऽपि सुरारिभूपतिर्बलिस्तत्र प्रीतिस्त्रेषु पुङ्गवः ।
यमान्तिकं नेतुमसौ न शक्यते दुरासदा देव सदा हि तादृशाः ॥६१॥
तदेवे देवेभ्य करोमि याचनां विमोहयन् दैत्यममुं स्वमायया ।
प्रयच्छ नो दुःखमहर्णवेऽचिरात् निमज्जतां दिव्यकरावलम्बनम् ॥६२॥
भवान् विजेतुं बलिमुप्रविक्रमं जनार्दनो वामनरूपतां व्रजेत् ।
तनोतु कल्याणशुतेन चावृतं त्रिविष्टपं मङ्गलकीर्तनो भवान् ॥६३॥
तयेति चाश्वास्य सुरान् स माधवो धवं दितेः प्राप जहौ तपस्स्वकम् ।
परोपकाराय कृतत्वं नरा गतादरास्वार्थकृतौ भवन्ति हि ॥६४॥
सहस्रवर्षान्ततपःकृतौ रतं बधूसहायं सहसैत्य काश्यपम् ।
निमीलिताक्षं तमुवाच केशवो द्विजावलियोतितवत्कूपङ्कजः ॥६५॥
मुनेऽमुना ते तपसास्मि नन्दितो वरं प्रयच्छामि वृणीष्व काङ्क्षितम् ।
उदीरितस्सर्वविदेति काश्यपस्तपोधनाभिस्सर्मूचिवांस्ततः ॥६६॥
मम प्रियागर्भसुषाम्बुधौ शुभे कुमारचन्द्रो भव मन्वविग्रह ।
इमं वरं काश्यपयाचितं वरं प्रभुः प्रदायाप तिरोनमूव च ॥६७॥
वृषानुनश्चक्रधरोऽप्य वामनो मनस्स्वकं दानवनाशने दधौ ।
सिनातपश्रेण निवारितातपो ययौ ऋतुं राक्षसचक्रवर्तिनः ॥६८॥

त्रिपादविस्तीर्णभुवं स वामनो बलिं ययाचे जगदेकवल्लभः ।
 विचिन्तयंस्तां मुलभेत्यदादसौ प्रभुं कथं वेत्ति नृरूपिणं जनः ॥६९॥
 पदं स्वमेकं निदधे स वामनो नमोन्तराले भुवि चापरं तथा ।
 तृतीयपादं दनुसंभवेच्छया तद्भुत्तमाङ्गे च तिरोदधे ततः ॥७०॥
 पुनश्शचीशो विगतात्मराज्यको दयालुनाकारि निलिम्पशामिता ।
 मुकुन्दकाह्यरसाभिषेचनात् न सन्नि कुत्रापि नराः पराजिताः ॥७१॥
 श्रमापनोदार्थमिहाधुना चिरं शुभाश्रमं चाधिवसामि राघव ।
 चिरन्तनेनाध्युषितं पुरा त्वया दशावतारेषु च कुञ्जरूपिणा ॥७२॥
 इहैव मारीचमुखा हि दुर्जना विमर्त्सितव्या पलरक्तवर्षिणः ।
 यथा हरेरानननिम्ननिस्वनान्मदोत्कटा काननवारणा वने ॥७३॥
 प्रमोदमानः कथयेति राघवः शरच्छशाङ्कामिनवाननद्युतिः ।
 दिवापि चन्द्रोदयशङ्कितान् मृनीन् समाप कुर्वन्निष्ठयं तपोनिधेः ॥७४॥
 सुसत्कृतस्त्रय सपर्यया विभुः समाचक्षेऽप गिरां विचक्षणः ।
 कर्तुं मुने कर्तुमना मवाश्रमे यतो विलम्बः खलु कार्यघातकः ॥७५॥
 दयायुतो नौ क्रतुरक्षणे कथं भवाव रंसःप्रतिपक्षनाशने ।
 इति प्रमो वक्तुमरं नियोजय स्वशेमुषीं धीरधुरंधरोत्तम ॥७६॥
 भवाव चावां सवनावने रतौ भवान् मवत्वद्य जितेन्द्रियव्रजः ।
 निगद्य वाक्यं मुनिमानसामृतं विरेमत्वर्दाशरयीति साञ्जली ॥७७॥
 नितान्तदृष्टस्स तु पङ्कमर्षणः सलक्ष्मणं धीरधुरंधरं द्रुतम् ।
 दिनानि सप्त वक्तुमप्र रक्षतं क्षुदीर्य दीक्षां घृतवानृषीश्वरः ॥७८॥

क्रतुं धनुर्भूषितपाणिपल्लवे नृपात्मजे रक्षति ह्यव्यवाहनः ।
 ज्वलन् चकाशे द्युतिदीप्तदिव्यः सुराश्च सेन्द्रा जगृहुः स्वयं हविः ॥
 तपोधनाग्नेसरयज्ञरक्षणे स्थितं च धैरेण विमृद्रिताननम् ।
 कुमारकण्ठीरवयुग्मकं तदा बभौ गुहारक्षणतत्परं यथा ॥ ८० ॥
 तपोधनाग्नेसरवक्त्रपङ्कजाद् विनिर्गता वेदसरस्वतीसुषा ।
 सुखप्रदाकर्णयतां तदा नृणां विचित्रगत्या सुरलोकमप्यगात् ॥ ८१ ॥
 दिने समाप्ते सति सप्तमेऽपुराः सुबाहुमारीचमुखाः प्रपेदिरे ।
 सरक्तवर्षास्सपलाश्च भविताः सहस्रहृङ्काररवार्दिताखिलाः ॥ ८२ ॥
 सहस्रकण्ठीरवसन्निभं रवं तदा वितन्वन्नमरद्विषां गणः ।
 तमोगुणेनावृतबुद्धिराययौ क्रतुं न बुद्ध्वा रघुवर्षरक्षितम् ॥ ८३ ॥
 यथाक्रमं त समुपाययुस्ततः क्रतावर्षेणपलरक्तविश्रुषः ।
 खगाहतास्तत्क्षणमम्बरं गता खगा इवैवाशुगवेगवीजिताः ॥ ८४ ॥
 धनुर्गृहीत्वा महता च रंहसा मुमोच वीरः स शिथीमुखोत्तमान् ।
 हतान् समीक्ष्याथ स दुष्टवारिणो बभूव तुष्टो रघुवंशनन्दनः ॥ ८५ ॥
 स मानवास्त्रेण शुभेन तत्क्षणे सुरारिनाथं तु चकार पीडितम् ।
 महार्णवे प्राणयुतो निवेशितः स हेतुना केनचिदाशाराधमः ॥ ८६ ॥
 कृषीटयोनेरतितीव्रगामिना शरेण नीतः समवर्तिमन्दिरम् ।
 सुबाहुनामा तदनन्तरं रणे चकार शेषानपि राघवो हतान् ॥ ८७ ॥
 भुजान्तलक्ष्मीपरिशोभितं मनाक् स्वशोभया दीप्तमतीव शुद्धया ।
 रणे जयश्री रघुवंशनन्दनं दनुञ्जवारिं परिरम्य राजिता ॥ ८८ ॥

अथ कुशिकतनूमवः स्वयं

व्यतनुत पाळितमात्मजेन राज्ञः ।

द्विगुणितनिजविद्युति विरामं

भुवि विषदां प्रशशंस मानसे स्वे ॥८९॥

कन्योद्गाहविधौ कृतोद्यममयो भूपं विदेहाधिपं

श्रुत्वा कार्मुकवैभवं मुनिवरः श्रीकण्ठमृद्राङ्कितम्

तत्रोद्गत्य रघुद्रहाय गुणिने सर्वाङ्गशोमान्वितां

सीतां दर्शयितुं धनुश्च सुमहच्चक्रे मनोनिश्चयम् ॥९०॥

॥ सर्वं श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणारविन्दार्पणमस्तु ॥

॥ इति श्रीसीतास्वयंवरे महाकाव्ये अष्टके ॥

॥ सवनावनं नाम ॥

॥ तृतीयस्सर्गः ॥

॥ चतुर्थस्सर्गः ॥

॥ कुञ्जनामचरितम् ॥

समरभवपरिश्रमेण पूर्णः

स मरणकारणमाशरेश्वराणाम् ।

कुञ्जशयनतलेऽस्वपत्सुखेन

भ्रमहरणे पटुरेव रम्पनिद्रा ॥ १ ॥

गगनगतिरतीव्ररश्मिराशु

निजवदनादपि सुन्दरं समीक्ष्य ।

रघुकुलतिलकस्य दिव्यवक्त्रं

जलदचयेऽथ तिरोदधे सलज्जः ॥ ७ ॥

त्रिमुवनमिव विद्युदाभमामिः

सिनपटसंवृतमेव मूरि तन्वन् ।

कृमुदकृमुमसंहति सहासां

सितकिरणः स्म विजृम्भते सतारः ॥ ८ ॥

उदयगिरिगते सुधांशुविम्बे

वियति खगाश्च खगोदयभ्रमेण ।

कलकलनिन्दैः प्रतिध्वनन्तः

सकलदिशोऽप्यद्वयन्त धूतपक्षाः ॥ ९ ॥

द्विजपतिरथ पुष्करे विशाले

निशि विचरन् सह तारकासमूहैः ।

चलति जलनिधौ किरन् म विन्दुन्

रजतमयः खलु राजतीव कोलः ॥ १० ॥

वनभुवि च सरोजले शशाङ्कः

प्रतिफलित्वात्ममनोज्ञपूर्तिरेकः ।

पतिरिव जगतामनेकधेव

स हि भगवान् विविधावतारधारी ॥ ११ ॥

गगनगतिरतीव्ररश्मिराशु
 निजवदनादपि सुन्दरं समीक्ष्य ।
 रघुकुलतिलकस्य दिव्यवक्त्रं
 जलदचयेऽथ तिरोदधे सलज्जः ॥ ७ ॥
 त्रिमुवनमिव विद्युदाममाभिः
 सितपटसंवृतमेव पुरि तन्वन् ।
 क्लमुदकुसुमसंहतिं सहासा
 सितकिरणं स्म विजृम्भते सतारः ॥ ८ ॥
 उदयगिरिगते सुधांशुबिम्बे
 वियति स्वगाश्च स्वगोदयभ्रमेण ।
 कलकलनिनदै प्रतिध्वनन्तः
 सकलदिशोऽप्यडयन्त धूतपक्षाः ॥ ९ ॥
 द्विजपतिरथ पुष्करे विशाले
 निशि विचरन् सह तारकासमूहैः ।
 चलति जलनिधौ किरन् स बिन्दून्
 रजतमयः खलु रान्तोव कोलः ॥ १० ॥
 वनभ्रुवि च सरोजले शशाङ्कः
 प्रतिकलिनात्ममनोज्ञमूर्तिरेकः ।
 पतिरिव जगतामनेकधेव
 स हि भगवान् विविधावतारधारी ॥ ११ ॥

गगनगतिरतीव्ररश्मिराशु

निजवदनादपि सुन्दरं समीक्ष्य ।

रघुकुलतिलकस्य दिव्यवक्त्रं

जलदचयेऽथ तिरोदधे सलज्जः ॥ ७ ॥

त्रिमुवनमिव विद्युदाममामिः

सिनपटसंवृतमेव भूरि तन्वन् ।

कृमुदकृमुमसंहतिं सहासां

सितकिरणः स्म विनृन्मते सतारः ॥ ८ ॥

उदयगिरिगते सुधांशुत्रिम्बे

वियति स्वगाश्च खगोदयभ्रमेण ।

कलकलनिनदैः प्रतिध्वनन्तः

सकलदिशोऽप्यद्वयन्त धूतपक्षाः ॥ ९ ॥

द्विजपतिरथ पुष्करे विशाले

निशि विचरन् सह तारकाममूहैः ।

चलति नञ्चनिघ्नौ किरन् म विन्दुन्

रजतमयः खलु राजन्तीव कोलः ॥ १० ॥

वनभ्रुवि च सरोजले शशाङ्कः

प्रतिकलिनात्ममनोज्ञपूर्तिरेकः ।

पतिरिव जगतामनेकधेव

स हि मगवान् विविधावतारधारी ॥ ११ ॥

इति विधुरखिलेऽपि जीवराशौ

नवरसवर्षमतीव पातयन् सः ।

परिणतिममये निशाप्रभाया

वह्णदिगङ्गनया समं सु रेमे ॥ १२ ॥

निशितकिरणविक्रमेण, पूर्वं

परिचितवृत्तिरसौ मयाद्यथा वा ।

उदयमसहमान इन्दुरस्य

धरममहीधरशृङ्गमध्यवात् ॥ १३ ॥

विषमहरिणोदयाद्रिमृच्चै-

र्हर इव राजतशैलमारोह ।

नमुचिरिष्टदिगङ्गनाङ्गसङ्गो

धरणिभृदङ्गनया सहेश्वरो वा ॥ १४ ॥

मलनिधिनिलयाद्बहिर्गतोऽसौ

शुचिशकलोपमविग्रहो ग्रहेशः ।

अमुदिन इव भूरिवारिपाना-

दपि वनमार्गणधीरुन्म माति म्यः ॥ १५ ॥

मुनिवनवनमध्यवासरम्या

भुवनविलोचनदर्शनाद्ब्रमन्त्यः ।

कमलकमुमराजयत्नदास्मै

भ्रपररवैः प्रशशंसुरात्महर्षम् ॥ १६ ॥

मधु मधुकरवृन्दमम्बुजाना-

ममृतरसं हि यथेप्सितं च पीत्वा ।

मधुरसरहितं विहाय पृष्पं

मधुरमधु प्रविवेश पुष्पमन्यत् ॥ १७ ॥

नमसि च नमसो मणिं समीक्ष्य

मुनिवरशिष्यगणो विहाय निद्राम् ।

अधितटममलाम्बुमिस्तटिन्या

दिनविधिकर्मरतो बभूव चोत्कः ॥ १८ ॥

मुनित्रिकटमवास्तटेऽप धुन्या

मसितसितालिककान्तयो निपद्य ।

करशरानपृष्टान् शरैः प्रपूर्य

प्रदद्दुरयाढ्यमशीतमानुमासे ॥ १९ ॥

दशरथतनयौ विहाय शय्यां

निजकुलहेतुमयाम्बरे निशाम्य ।

विकसितनयनायनाम्बुजातौ

यतद्दयावभिनेमतुश्च मत्तया ॥ २० ॥

अपि मुनिजनमामिनीसमानः

सुरभिस्तुमान्यत्रचित्य मूहेह्यः ।

हसितवदनशोभयाभियुक्तो

निजसदनामिमुखो बभूव शीघ्रम् ॥ २१ ॥

वनवसुममूषितालकान्ता

मुनिवरपादरजःपरिष्कृतास्ताः ।

अपि कनकविमूषणैर्विहीना

गुणगणपूर्णतयैत्र मूरि रेजुः ॥ २२ ॥

ललितमनुमृगव्रजं व्रजन्ती

मुनिदयितामृदुपाणिलालितं च ।

अपि वनवनितावमानमारा-

च्चलनयनास नतोत्तमाङ्गभागा ॥२३॥

तरुणतरणिवन्दनं समाप्य

द्रुतमथतापससत्तमान्तिकस्थाः ।

सनृपतितनयाश्च तस्युरार्य

मुनिमपितो गगने ग्रहा यथेनम् ॥२४॥

प्रथममबहुपीतचाहृद्गुधं

निजतनुजं निजजिह्वया लिहानाम् ।

मुनिवररमणी दुदोह धेनुं

ज्वलदनलाय-पयःप्रदानहेतोः ॥२५॥

तरुणतूणगवेषणेन जग्मु-

र्लवुविरहो बहुदीर्घ आत्मवत्सात् ।

इति मनसि विभाव्य तत्र दृष्ट्वा

मुहुरपि ता मुनिधेनवस्सवेगाः ॥२६॥

किमिह गुरु मयाद्य कार्यमस्ति
 कथय मुने तदहं मुदा करिष्ये ।
 इति वचनमुदीरितं निशम्य
 रघुतिलकेन तमूचुरेवमार्याः ॥२७॥
 कमलमुख मखो निरन्तराय-
 स्तव बलरक्षित एव साधितो नः ।
 वयमिह न कदापि यज्ञमूर्तौ
 त्वयि सुमुखे विफला भवाम कार्ये ॥२८॥
 जनकनृपतिपत्तने कुमार
 द्युमणिकुलोत्तम घर्मकर्मसंवित्
 भवति हि सवनं सहात्मदीयै-
 स्त्वमपि च हृतिपुरस्तरैस्त्वरस्व ॥२९॥
 ऋतुवरनिलये लयेन हीनं
 महति महच्च विभो शरासनं ते ।
 गुणविरहितमसिगोचरं त्वं
 गुणगणभूषण सत्वरं करोषि ॥३०॥
 कनकगिरिवरामचारुचार्यं
 गिरितनयाप्रियमर्तृशक्तिपूर्णम् ।
 भमवदपि न देवयक्षसङ्घै-
 र्नमयितुमप्रतिमौजसाभियुक्तैः ॥३१॥

वरनृपतनयाश्च वीरमुख्या

जयरमयातिपरिष्कृता रणेषु ।

अपि शतगजमारमस्य चाप

पदमपि चालयितुं न शेकुरेकम् ॥३२॥

प्रथममत्तिसुखेन साध्यमेव

प्रयितगुणास्तनुजा महीपतीनाम् ।

निजमनसि विचिन्त्य तन्निशाम्य

नतशिरसः खलु लज्जया निजग्मुः ॥३३॥

जयति जयरमाङ्गनाङ्गसङ्घि

स्मरहरचापमजिह्वगौरयुक्तम् ।

तव बलमतुलं वयं विदित्वा

हृदि जयिनं रघुवीर मावयामः ॥३४॥

महति निवसने महद्गनुस्तद्व

द्यधिरसृणस्य निदेहदेहमामाम् ।

निजनयनपथे निवेश्य मूयो

नमयसि नूनभरं त्वमेव नान्यः ॥३५॥

सुरवरकरदिव्यवज्रघाताद्

दुधुवुरिलाघरसर्वविक्रमाश्च ।

तदिव तत्र पराक्रमः क्रमेणा-

रुणकुलजेष्वमनं हिनस्ति शैवम् ॥३६॥

इति निधिमिरवाचि रामचन्द्रः

शुभतपसां जितरोपपावकैस्तैः ।

अथ विनयमनोहरो हराद्यं

जनकगृहे च निरीक्षितुं चकाङ्क्ष ॥३७॥

त्वरितमथ महामुनिस्तशिष्यः

सरद्युवरस्स्वनिकेतनस्त्यनेभ्यः ।

मृगविहगनगाशुगागमेभ्यः

सकलसुखं प्रददौ ययौ विदेहान् ॥३८॥

सितकिरणमुखौ जितेन्द्रियौ तौ

रघुकुलजौ मुनिना समं लपन्तौ ।

द्युमणिकिरणजाततीव्रवापं

विपिनभुवं कठिनां च न स्म वित्तः ॥३९॥

स भवतुं भवतां समस्तमद्रं

मुनिरिति मङ्गलवाचमीरयित्वा ।

मनुजपतिपुरं पुरः प्रतस्थे

मुनिनिऋरस्य तपोधनाग्रगण्यः ॥४०॥

स्वयमतिकरुणाब्धिरर्यमाग्ने

प्रयितगुणं स्वकुलोद्भवं विदित्वा ।

तदनु नृपसुताच्च निप्रहीतुं

श्रुतिं करान् घनमध्यमद्युवास ॥४१॥

विविधगतिभिर्यमा विशाले

वियति चरंस्तपति स्म वन्यमूमिम् ।

मदनरिपुरिवाचभौ स साक्षा-

दपरदिशं प्रति घावति स्म पश्चात् ॥४२॥

घनपतिहरितं प्रति प्रयातः

सक्रुपिगणः कुशिकोद्भवश्च गत्वा ।

विपिनभुवि विदूरमस्तगोत्रं

दिवसपतौ च गते समाप शोणाम् ॥४३॥

अधितटमथ विश्रमार्थमेते

ह्युपसरितस्सुरनिम्नगामिबायाः ।

निवसतिमपि चक्रुर्मुर्मिहस्तैः

स्वरवरयेण ददौ च सा सपर्याम् ॥४४॥

परिणतसितदादिमीफष्ठामा-

नुदककणान् परितः प्रसारयन्तीम् ।

सितकिरणमुघामिवातिशीता-

मधिगतवन्त इमे तनश्च शोणाम् ॥४५॥

पपि गमनजतापतसदेहाः

श्रमजलबिन्द्वमिपिक्तसर्वगात्राः ।

विमलमथ निजाङ्गमेव कर्तुं

शुभचरिता निममञ्जुरापगाप्सु ॥४६॥

चरमदिगबलाशुभास्यविम्बं
 रसमरितं रभसेन चुम्बिताय ।
 प्रदद्दुरिनधवाय पूरयित्वा
 स्वकरपुटान् मुबनेन तेऽर्घ्यमार्याः ॥४७॥

तदनु द्रुतद्रुताशनाश्च मिन्धो-
 स्तटमाधिशय्य मुशिष्यमह्वसेव्याः ।
 हरमिव रजनाचले गणास्ते
 मुनिमभितो विपिने निषेदुरेनम् ॥४८॥

दशरथतनयावपि प्रणम्य
 ग्रहपतिमुत्तममागतौ मृनीन्द्रम् ।
 गुरुकविसमविग्रहौ विभातो
 मुनिवररूपधरौ यतेन्द्रियाश्चौ ॥४९॥

मगवति दिनपे विभाकरेऽस्तं
 गतवति नीलपटावृतेव नारी ।
 अटिति च रजनी समानगाम
 ह्यमदिह वृद्धिमृपैति सद्विनाशे ॥५०॥

मयदभिभशरीरनीलमिन्दुः
 स्खलयितुमेव च तत्तमःप्रकाण्डम् ।
 नमसि जलधिमग्रकायमध्यो
 ह्यपि ददृशे खलनाशका हि सन्तः ॥५१॥

वनमुवि हरिदश्ववंशजातं

निजमृगचञ्चललोचनेन दृष्ट्वा ।

मयसहित इवाशु खेऽपि गच्छ-

न्नय ध्वलास्यरुचिश्च जायतेस्म ॥१२॥

विमवमवकारणं तदीये

वनविषये विषकण्ठगीतनामा ।

अतिकृतुकयुतस्समस्तवित्तः

विदितमपि स्वनुयुक्तवान् मुनीन्द्रम् ॥१३॥

मम मुररिपुरुषिणाद्य वक्तुं

सममिति पूर्वमृकर्मणः फलं हि ।

असकृदमलमानसे विचिन्त्य

विकसितरुक्त्ररुचिस्तमात्रमाषे ॥१४॥

शृणु मनुजमणे फणीन्द्रशायिन्

तव कथयामि कथां सुघार्द्रवाणीम् ।

इह कुश इति कश्चिदुग्रतेजा

न्यवसदधर्ममहेमकेसरीशः ॥१५॥

अमत्रदखिलशीलसंपदेका

गिरितनयेव पिनाकिनः प्रियार्या ।

सुगुण गुणगर्णविभूषितैव

कुशमुनिशासितुरागता विदर्भात् ॥१६॥

जनयति कुशतापसस्त्वम तस्यां

वरतनयान् चतुरश्र शौर्यपूर्णान् ।

दशरथनृपनिर्यया सुतं त्वां

सह भरतादिमिरात्ममामिनीषु ॥१७॥

तदनु दनुजनाशक स्वपुत्रान्

निजपुररक्षणकर्मणि प्रयुज्य ।

बलमतिमरितांश्च धर्ममार्गान्

स तु गतवान् वनमेव तप्तुक्तामः ॥१८॥

प्रथमतनुभवः कुशाम्बनामा

पुरमकरोत्त्रिपुराममात्मनाम्ना ।

तक्षण तदनुजो महोदयं च

विरचितवान् जनपालको बभूव ॥१७॥

अपि च धरवने हि धर्मपूर्वं

तदवरजंश्च ततस्ततान रम्यम् ।

वधुरपि वसुधामिमां नरेन्द्र

वसुधामरितां नगरीं गिरिविजाख्याम् ॥१९॥

विषमगिरिवरावृता समन्तात्

सुमगधनाभिधयावृता तटिन्या ।

विषमशरबलाबलेव सा पू-

भवति किल स्फटिकस्रनाभिद्युक्ता ॥२०॥

भुवि भुवनमनोज्ञ मञ्जुलाया-

मिह दयितेव विमाति सिन्धुपत्नी ।

इयमपि वसुधाभृतामनन्या

वसुपतिरात्मपतिर्हि कामिनीनाम् ॥६१॥

मुदमति च तनुष्व नेत्रयोस्ते

कुशनृपतेः कुशनामसूनुनैतत् ।

विरचितमिह पत्तनं मनोज्ञं

विगतकलङ्कमनीति चात्तनीति ॥६२॥

अजनयदधनीपतिघृणाच्यां

शतमतिमुन्दरमात्मनः सुतानाम् ।

गिरिरिव सरितां शतं स्वदेहात्

कुटिलगतं ननु चन्द्रमस्तवर्णम् ॥६४॥

अथ नृपतिकुमारिकाश्च काले

बलमबला अपि लेमिरे मरेण ।

बमुरिव ललिता लता वनान्ते

मधुसमये वसुधाधरेषु जाताः ॥६५॥

हृदयहरविभूषणाभिदीप्ता

मदनजिताः प्रमदा मदालसाङ्ग्यः ।

यगुरुष्वनमेकदा तरुण्य-

स्तहविभवं च समीक्ष्य मोदमानाः ॥६६॥

नवरसमरिताय वामनेत्रा

वरशुकमात्ममुजे निवेशयन्ती ।

घवलनरवरांशुकावृताङ्गी

वरवरटेव जगाम तासु काचित् ॥६७॥

विकसितसितदन्तकान्तवक्त्रा

सुरमिमुस्त्राम्बुजदूतषट्पदालिः ।

मरुचिरुचिरमण्डनैरनेकैः

परिवृतवक्त्रतुषाररश्मिरन्या ॥६८॥

चरणघुगरणद्विमूषणान्या

रथचरणामनितम्बत्रिम्बवाही ।

वनसुमनिवहेषु दत्तदृष्टि-

र्यवनवपलवपाण्डुगण्डकान्तिः ॥६९॥

रसमरितरसालचर्मवर्णा

मृदुमधुराघरकान्तिमुद्वहन्ती ।

कलकलनिनदैरघःकृतालि-

र्मधुररवा च जगाम बालिकान्या ॥७०॥

तनुकटिविषयाप्यमुक्तकामा

मदकलकुम्भसमानमुस्तनीका ।

सितल्लगमिशुनं सिते तडागे

; नयनशृटेन पटुर्धर्यौ पिबन्ती ॥७१॥

गुरुरहितपटं पटोः शुमाङ्गचाः

वनपवनः खलु ध्रुवते स्म तत्र ।

अवयवभवैमवं तदीयं

शुभमवलोकयितुं मुदेव सूक्तः ॥७२॥

नस्तरकरशतप्रदीप्तवीणा-

निनदविनो दितमानसान्यषाला ।

निजगलभवनिस्वनैर्लपन्ती

पिकशितिकण्ठसमा ययौ मुकण्ठी ॥७३॥

तपवनमधिगम्य राजपुत्र्यः

पिकभुजगाशनहंससारसाद्यैः ।

युतमयुतमहीरुहैश्च रुच्यं

समयमथ स्म सुखेन यापयन्ति ॥७४॥

सरिगमपघनिस्वरैः स्वरज्ञा

निजभगनीमिरनूरुहर्म्यमूर्तिः ।

सह वनभुवि गातृमुत्सुकान्या

मृगखगवृन्दमथातनोति मूकम् ॥७५॥

निवसतिमधिशय्य च वनत्या

अपरवधुर्दृषदामनोपरिस्था ।

असितजलदमह्वपच्यदीक्षा

तच्चिदिष माति नद्यं स्म तत्र रामा ॥७६॥

वदनसुरमिमाशुगो विदित्वा

मधुमुगनन्तरमेककन्यकायाः ।

कमलमिति विमाञ्च्य मानसे स्ये

भ्रमगमनेन मुखं स्पृशन्नित्वासीत् ॥७७॥

सखि ललितलता हि गोस्तनीया

स्तवकफलद्वितयेन नम्रयष्टिः ।

तव कुचकलशावनम्रदेहं

स्वनुकुरुते प्रमदेति काचिदृचे ॥७८॥

इति विविधविलासलास्यहास्यै

नृपतनयाशतमुत्तमं वने तत् ।

समयमनयदात्तयौवनं च

जितहृदयं हृदि मारपूजनस्यम् ॥७९॥

कृशतनुनकुमारिकास्समीरः

शतवनिता विपिने विभोक्य पश्चात् ।

तद्द्रुदितवररूपराशिमुग्धो

विपमशिखीमुखनाणताडितोऽभूत् ॥८०॥

स्मरसुमशरविद्धमानसो न

स च विजहाति वराङ्गनासमीपम् ।

नयनयुगलवीक्षितामिरामि-

मुङ्कुरपि तृप्तिमवाप मारुतो न ॥८१॥

परवति पवने अषध्वजस्य
 तरुषु न खलुरपोच्चकैर्दलानि ।
 अमवदपि न मङ्गसङ्घनातः
 सरसि जलेषु मत्रो भ्रपो मनोज्ञः ॥८२॥
 बहति न च तदा स्म विस्मृतात्मा
 सुमसुरभिं खलु गन्वत्राहानामा ।
 अघरकिसुलयात्सुगन्धमामां
 निजरसनोपरि वोढुमृत्सुको वा ॥८३॥
 नृपतिकुलललामपुत्र राम
 प्रमुरय वायुरदृश्यविप्रहोऽपि ।
 दशदशतस्त्रीपतिर्ब्रूमूषु-
 वनभुवमाप मनुष्यरूपधारी ॥८४॥
 तनुरेहितशतावरीसवर्ण-
 द्विनिकरंण परिस्फुटास्यपद्मः ।
 तिलसुमनिमनासिको नमस्वान्
 नमसि शुपान्द इवा नगाम तत्र ॥८५॥
 पतगरमणकण्ठवर्णशुभ्रः
 प्रविष्टुकान्तभुमान्तरप्रदेशः ।
 श्रवणमुगनिविष्टकण्ठताम्यां
 किरणशनैरिव दीप्तगण्डवागः ॥८६॥

तिलक नरकुलस्य पूष्पस्पन्द
 तिलकविराजितदिव्यफालदेशः ।
 तिलकयुतवनं सुमामदत्तम्
 मदनमदोद्धतपूरुषो यथान्वः ॥८०॥
 अहिवरतनुतुल्यराहूयुग्मः
 कनकमहोर्षिक्याभिदीप्तपाणिः ।
 रघुवर लघुनाम्बरेण वातो
 वृत्तनिजकन्धर एव सुन्दराङ्गः ॥८१॥
 मधुकरतनुनीलकेशपाशो
 नलिनदलायननीलनेत्रयुग्मः ।
 विषमशर इवापरस्म साक्षात्
 शतवनितानिकटं समाजगाम ॥८२॥
 चिरमहमभिवीक्ष्य वम्पुरुषा
 मनसिजपृष्णुशिलीमृत्वादिनात्मा ।
 तदिह हि भवतां गतस्ममीपं
 मम दयिता भवताङ्ग यूयमद्य ॥८३॥
 मवसु तव करः क्लिष्टास्मदीये
 कुचकलशोपरि लास्यकृत्यमग्नः ।
 इति वचनमुदीर्य सुन्दराङ्गचः
 मयि वहताद्य रसं प्रसन्नतायाः ॥८४॥

रतिपतिविशिखाग्निशोपितात्मा

मधुपरिताघरपानकर्ममक्तः ।

मम तु मुदमिहातनोमि कन्या

मधुरवचः कथयञ्चमद्य हर्षात् ॥९२॥

रहसि हसितनीलमेघकेशाः

सह भवतीभिरनङ्गसर्वयोगान् ।

बहुकृतकयुतश्च मूरि मुक्त्वा

सुखमधिगत्य वसाभि दीर्घकाळम् ॥९३॥

मनुजरमणनन्दना हि यूयं

मथय वशेऽपि यमस्य सुन्दराङ्गचः ।

यदि वशमधुना भवतेत्तमस्तं

मम कुरुपाय न मृत्युनो मयं वः ॥९४॥

इति पवनमृत्ताद्विनिर्गतां तां

गिरमनयां श्रवणातिरिपि प्रणीय ।

प्रतिवचनमतीव धर्मपूर्णं

परमहया ददुह्यविग्रहास्त्रम् ॥९५॥

कुशसुनतनयामनांसि नैरुं

पदमपि धर्मपयाद्विचेष्टुरद्धा ।

किमु जितजगतां मनांसि रम्ये

विषयमुखे निवमन्ति निन्दनाहं ॥९६॥

अथ निजवदनैर्विहस्य किञ्चित्
 ज्वलनकणान्नयनैरिवोत्किरन्त्यः ।
 किमु पवनसखस्त वायुवाणीं
 नयरहितां च निशम्य दुःखितो वा ॥९०॥

अपि वरनृपतेस्पुता गुणाढ्याः
 शुभवचनं खलु मन्यघर्षपृथग्म् ।
 जगद्गुरनिष्ठमस्नभीतिपावाः
 क मवति भीतिरघर्मनाराकानाम् ॥९८॥

वयमिह पितुराज्ञया निबद्धा
 कलिममयस्म च नाद्य चिन्तनीयः ।
 अमरवर भवद्वचो न युक्तं
 त्विति वयमैक्यविधेर्घृतेश्च वचमः ॥९९॥

रमणमनिष्ठ यं पितास्मदीयो
 विदिशति सोऽपि पतिर्न चान्यथा नः ।
 मवतु स मनुजो महान्नो वा
 घनरहितोऽपि च सुन्दराकृतिर्वा ॥१००॥

गुरुरपि च मुदैवतं पिता नः
 सकुञ्जकुकुरिष्टुप् एव वायो ।
 रथचरण इत्रात्ममार्गपक्तो
 वयमापि देव पितुर्निदेशज्ञंष्या ॥१०१॥

पततु दिनकरः खमण्डलाच्च

त्यजतु सुराधिपतिस्स्वधर्ममार्गम् ।

नरपतिरपि सत्यमार्गवैरी

भवतु न वात भवाम धर्महीनाः ॥१०२॥

लपितमथ निशम्य मारुतस्तद्

ऋनमपि कोपपरात्मवान् नमूव ।

तदवयवसमस्तमेव काले

निमिषयुते स नमज्ज द्रुष्टशुद्धिः ॥१०३॥

परिमलरहिता प्रसूनलेखा

कुसुमनवाङ्मुरहीनभ्रूहालिः ।

विकृतनिनगारीरिकेव राज्ञः

शतशनयालिरराजताप भूरि ॥१०४॥

क्वचिदतिरमणीयता गताभूत्

क्वचिदपि घावति संमदः स्म तासाम् ।

श्वपि वनवमुधेव ता हरोद

नयनशुगस्य च गोचरं प्रणीय ॥१०५॥

उपवनमथ तद्विहाय राज्ञः

शतमगमत्पितुरन्तिकं सुतानाम् ।

स हि निखिद्युखप्रदानहेतुः

प्रियमनकः सङ्गु शैशवेऽङ्गनानाम् ॥१०६॥

धरणयुगमनन्तरं तल्लयः

पितुरमलं जगृहृश्च पेतुर्ह्य्याम् ।

नयनसालिलसिक्तमेव चक्रुः

भृशमपि रोदितुमारमन्त कन्याः ॥१०७॥

किमिदमिति वदन्तमात्रमाधे

मनुष्यपतिं च शतं सुकन्यकानाम् ।

निखिलमनिष्टदुष्कृतं च तस्मिन्

विरमति कोपपरो बभूव राजा ॥१०८॥

भुजगपतिरिवाप शोकतप्तः

श्वसिति नराधिपतिः स्म ता विलोक्य ।

विजिनकरणवृन्द एव पश्चात्

तुरगंवरं च यथा बन्ध कोपम् ॥१०९॥

अथ दुहितृगणं महीमहेन्द्रः

शुभवचनैरति सान्त्वयन् स क्रुञ्जम् ।

उपदिशति ततः स्म शान्तिमासां

भवविमुक्तश्च समाधिमेव लेभे ॥११०॥

सचिववरशताभियुक्तगोष्ठी-

मपरदिने दिननायतुल्यतेजाः ।

अपि मनसि शुचा विशञ्चकाशे

धरमगिरीन्द्रनिकेतनो यथा सः ॥१११॥

चूली तदा राम महामुनीन्द्रस्तस्यौ त्रिवैश्वानरदग्धमूर्तिः ।
 शोरे तपःकर्मणि दत्तबुद्धिर्मानुर्यया वा च घनज्जयोऽन्यः ॥११२॥
 गन्धर्वकन्या कम्पनीयरूपा नाम्नेन्दुदेन्दूपमशीतलास्या ।
 सेवापराभूत्परमं प्रमोदं लेभे च घर्माध्वनि सञ्चरन्ती ॥११३॥
 वराङ्गना सा मुनिनानुयुक्ता वरं वृणीष्वेति मुदा तदार्या ।
 स्वशीर्षसंबद्धनिजाञ्जलिश्च वरां गिरं नूनमवोचदित्यम् ॥११४॥
 मुने पदे तेऽद्य करोम्यनेका नतीर्न तीर्थेष्वपि पृण्यमित्यम् ।
 अनन्यचेतास्तत्र सेवयाहं महोज्ज्वलं घाम दधामि देव ॥११५॥
 इति ब्रुवाणा तनयं यथाचे बलिष्ठमञ्जासनतेजसं च ।
 तथेति तस्यै तनयं महर्षिः प्रसन्नमूर्तिः प्रददौ तपःस्यः ॥११६॥
 कुशात्मजन्मा विधितेजसे सुता ददौ महीपाय स काम्पिलीपुरः ।
 तदा विकुब्जाः किल सोमदासुतात्कृताः स्वरूपाणि पुनश्च लेभिरे ॥

इस्वाकृवंशतिलकाय तदा महर्षी
 रामाय गाधिचरितं श्रुतिहर्षहेतुम् ।
 सर्वं जगाद् जगतीपतये स हृष्टो
 रामोऽपि नैव विविदे समयं निशीथे ॥११८॥

ज्ञात्वा तदातिसमयं निशि काननान्ते
 दर्माङ्कुरैर्युतमनिन्दितभूमिमागम् ।
 श्रीराघवोऽपि विनतः प्रियलक्ष्मणेन
 सार्धं महर्षिवचनात्सहपाधिशिश्ये ॥११९॥

नीत्वा रात्रिमघानुजेन सहितः श्रीरामचन्द्रः सुखं
 विश्वामित्रमहर्षिणा सममयात् शृण्वन् कथा मञ्जुलाः ।
 सान्द्रानन्दमविन्दतापि महतीं त्यक्त्वा च शोभां नदीं
 गङ्गामाप तरङ्गिणीं शुभजलां काले प्रमातेऽमलाम् ॥१२०॥

॥ सर्वं श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणारविन्दार्पणमस्तु ॥
 ॥ इति श्रीसीतास्वयंवरे महाकाव्ये श्र्यङ्के कृशनामचरितं ॥

॥ नाम चतुर्थः सर्गः ॥

॥ पञ्चमसर्गः ॥

॥ बाह्वीवर्णनम् ॥

वङ्गामिधे जनपदे जनीनां जनानां
 रत्नाकरेण रमणेन च सङ्गताङ्गीम् ।
 गङ्गानदीं त्रिजगतीतलप्रणयतीर्थो
 दृष्ट्वा जगाद् रघुवंशवरं महर्षिः ॥१॥
 चन्द्रार्धचूडमहिषीभगिनीं चिरत्नीं
 श्रीराम पश्य सहजेन सहात्र मय्याम् ।
 उक्त्वेति वाक्यममलाम्बुनञ्जोचनं तं
 स्नात्वा मुनिर्वरधुनीं नुतिमिर्तुनाव ॥२॥

गङ्गे तरङ्गतरले महनीयमूर्ते
 मातस्तवाङ्घ्रिकमलं शतराः प्रणौमि ।
 मन्ये शिवाधवजटावनवासपूतां
 पुण्ये ममाप्यखिलसौख्यचयप्रदां त्वाम् ॥३॥
 मातस्तवातिविमले सलिले सलीलं
 मज्जन्ति ये हरिपरा मतुजास्तदेहाः ।
 ते विष्णुदिव्यचरणाब्जमरं लभन्ते
 यत्त्वं तदङ्घ्रिनिलये लयवर्जितासि ॥४॥
 घन्या नरास्तव तटे तपसि स्थिता ये
 वन्ये नगेन्द्रतनये च हरिं हरं वा ।
 नान्यं विचिन्त्य हृदये विमले तु तेऽरं
 मन्ये मनन्ति मुकृतं धुतकल्मषौघाः ॥५॥
 गौरीमपत्नि गिरिजे गुरुनायनाये
 काले कलौ कलिकलङ्कधुतं हितज्ञे ।
 मातेव मामवसि देवि दयापयोधे
 नान्यं विनेह कलये मनसि त्वयाम्ब ॥६॥
 जन्मान्तराकलितपापकृतीः करोषि
 ज्वालामिरात्मतनुनामिरिवाग्निदेवः ।
 त्वघन्द्रशीतमलचिन्दुमिरेष रम्यै-
 र्मत्मावलीः किमु कृतीरिहजन्मजाताः ॥७॥

मातर्वसन्ततिलके तिलके नदीनां
 दीनाञ्जनान् सततमात्मबलाद्विपापान् ।
 पापापहे ननु करोषि तपैव गङ्गे
 पाहीह मां प्रभुमहेश्वरकेशभूषे ॥८॥
 पूर्वं यदाशरपतेः शरविद्धदेहा
 देवास्तदा निखिलनिर्जरयाचिता त्वम् ।
 तेषां सहायकरणे शितिकण्ठवीर्यं
 धृत्वा चकर्ष ननु तारकशत्रुमूर्तिम् ॥९॥
 सूर्यान्वयान्घिरजनीकरसन्निभेन
 पूर्वं मगीरमनृपेण परान् सहस्रात् ।
 संवत्सरान् हि निरतेन तपस्सु नीता
 पृतांश्चकार भवती ननु सागरांस्तान् ॥१०॥
 शैलेन्द्रनाप्यसुलमापि जनान् पुनीपे
 काश्यादिमेषु विषयेषु रयेण यान्ती ।
 कोऽन्यो महात्मसदृशाद्य परोपकारे
 ह्युच्चैः प्रदेशमपि वर्जयतीव वा त्वम् ॥११॥
 श्रीकण्ठमौलिनिलये स्रगिवावमासि
 श्रीनायकस्य जगदेकगुरोरपीव ।
 पादाम्बुजस्य मकरंदस्ररी विमासि
 द्वैतारिमूर्तिरिव देवतुने च यस्मि ॥१२॥

संकान्तहंसतनुमिश्र सहस्रशास्त्व-
 तीरे निलिम्पशिवदे शिवदेहशुक्ले ।
 हंसोक्तिमिर्गगनमम्ब तु सैकहंसं
 हास्यास्पदं ननु करोषि तटस्यहंसे ॥१३॥

मच्छ्या नमत्सु च अनेष्वमयप्रदात्रि
 संक्रन्दनादिदनुजारिनुताङ्घ्रिपीठे ।
 भीष्मप्रसूरपि मनोहरकान्तिकान्ते
 त्वां कौशिकोऽहममले प्रणमामि नित्यम् ॥१४॥

संसारसारसहिताहिवराननोत्थ-
 जिह्वोद्भवातिविषमूर्च्छितपाण्डुमूर्तिः ।
 अन्धीकृतो भुजगमूपणमूपणाहं
 सम्प्राप्तवानहमतः परिपालयाम्ब ॥१५॥

त्वद्दद्यानकर्मपरवान् परमात्मरूपे
 काङ्क्षामि मृतिमयया नगदाधिपत्यम् ।
 नाहं कदापि सुरमे हि मत्रामि मुक्तो
 इत्वाद्गुहादिव शिवे गुहनन्ममूस्त्वम् ॥१६॥

त्वन्नीरमूरिपरिरक्षितनीरवृक्ष-
 मातेषु कृत्रचिदहं च चिदम्बरेशम् ।
 छयायस्त्रिवद्य मटयामिधिरानमान-
 -कामेऽपि नीलगजसंशयमेव कूर्वे ॥१७॥

दृष्ट्वात्मनाशदरतः क्लिष्टं देवि धावन्
 मां मन्मथोऽजिनघरं च विहम्बयन्तम् ।
 कामादिषट्सु रिपुषु प्रथमे विनाशं
 प्राप्ते मवन्ति किमु पीडयितुं क्रुधाद्याः ॥१८॥

पङ्केरुहेण समताक्षिग्रुगे च वक्त्रे
 लोके किलास्ति चरणे च तथापि हस्ते ।
 सर्वत्र दृश्यामिह तामरसं तु तोयेऽ-
 प्याविष्करोति तव पद्ममयं शरीरम् ॥१९॥

वन्देऽरविन्दनयने नयमार्गबन्धो
 त्वत्तीरके निवसति परिकल्प्य चारु ।
 त्वन्नीरपानपरिपालितविग्रहोऽहं
 सत्यं प्रयामि गिरिशस्य भुवं हरेर्वा ॥२०॥

मातस्तवामलजले पतितः स्वरोऽपि
 श्वा चायवा मृगवरोऽपि विहङ्गमोऽपि ।
 प्राप्नोति सद्गतिमतीवमुदुर्लभां च
 तीक्ष्णैस्तपोभिरपि किं मनुजास्तुशीलाः ॥२१॥

वन्दे पुनः पुनरहं न मुदं तु विन्दे
 दृष्ट्वा मुहुर्मुहुर्रपीह मुखेन वासम्
 काङ्क्षामि ते शुभनलेऽनुगृहाण देवि
 त्वां मातरं शिशुरहं किमु यामि हित्वा ॥२२॥

रुद्रोत्तमाङ्गमतिलङ्घ्य विरामसे त्वं
 जहोर्मुनेः करतलाञ्जरसोऽमवक्ष्य ।
 मूर्धं मगीरथमथान्वचरस्तलीलं
 चेत्यादिपुण्यकृतिभिर्मुक्तेने श्रुतासि ॥२१॥
 सिन्धोः प्रिये प्रियतमे प्रमथाधिपस्य
 क्षोणीतलस्मितनदीषु वरे वराङ्गि ।
 मागीरथि प्रमुरमेश्वरपादमाले
 त्वामेव देवि ललिते शरणं प्रपन्नः ॥२४॥
 मन्दाकिनीत्यमधिगत्य तटं त्वदीयं
 संसारघोरगहनाद्बहिरेव यातुम् ।
 स्तुत्वा नमामि शतशश्च करोमि पूजां
 स्वीकृत्य सर्वमिह विष्णुपदि प्रसीद ॥२५॥
 रम्भानिमोहयुगलां सुरलोकवेश्यां
 दृष्ट्वापवं विषमसौख्यविमोहितात्मा ।
 महदुष्कृतं यदिह तदशुनदि समस्व
 मां कौशिकं च तव पादनतोत्तमाङ्गम् ॥२६॥
 श्रीकौशिकेन मुनिना भुवनेषु पूते
 पाठा स्तुतेर्विरचिता हरिरा चिरत्नि ।
 प्रीत्या गृहाण तव कञ्चरमूर्ध्नि च
 कृत्वा कुरुष्व विमले विमलं शुभे वाम् ॥२७॥

श्रुत्वा श्रुतिद्वयरसायनतुल्यमेतत्
 स्तोत्रं मुनेर्वदननिर्गतमर्षरम्यम् ।
 प्रीता बभूव मुवनेषु पवित्रतीर्था
 पश्चाद्द्वाराज चलवीचिकरैश्शुमाङ्गी ॥२८॥

यत्र प्रमातसमयेऽसमलोचनामा
 आसाद्य तीग्मथ नीरचये च कृत्वा ।
 स्नानं ततस्सकलवाग्विमवाधिनाया-
 ध्याने नयन्ति समयं खलु तापसार्याः ॥२९॥

उर्वीषरोन्नतशिलातलशृङ्गमागा-
 द्या वाहिनी पतति रौति रुनेन चोच्चैः ।
 बुद्धे ययारिमयदायकग-षहादि
 द्रव्योद्भवो स्वशरोऽद्भुतयन्त्रजो वा ॥३०॥

या श्राग्मध्यपतिता कुटिला च तस्मात्
 भ्रोत्रद्वयस्य वित्रे च विवारयन्तम् ।
 सन्दं प्रणीय ननु नृत्यति नीरविन्दून्
 संक्षिप्य मौक्तिकनिभान् परितो विभाति ॥

सङ्खामिषामिरष चक्रनिमामिरुच्चैः
 पूर्णा च पूर्णविधुवर्णनिजार्णसो सा
 रेखामिरेव जनितामिरषां समूहे
 सामुद्रिकागम इवाति विराजते स्म ॥३२॥

हंसाश्रिता भरतवर्षभुवीह गङ्गा

व्योमस्यलीव तु विराजति राजताम्बुः ।

श्रीरङ्गके कमलजा च विभाति यस्याः

श्रीर्वा विमात्यकमलापि मलापहन्त्री ॥३३॥

हंसादिपक्षिनिवहैर्विकिरद्भिराशु

ध्वानांश्च तीरनिलयैर्द्विमवर्षवृन्दैः ।

जीवोपमैर्निगमशास्त्रचयं पठद्भि-

र्वाणीव सा विजयते हि न वीणयापि ॥३४॥

ताम्रैश्च तामरसपुष्पशतैर्धुनी सा

निष्पङ्कपादरससन्निपतोयवेगा ।

दुर्धर्षवर्णनिजकान्तिरनिन्द्यमूर्ति-

विज्ञानशास्त्रमिव केन न मावितास्ति ॥३५॥

दृष्ट्वा शिबं शुशिकलासहितं तदीयां

कैलासशैलभुवने सगिरीन्द्रकन्यम् ।

प्रायः कुषा सुवमिमां च नटां सपत्नी

शृङ्गारदर्शनभुवावततार हित्वा ॥३६॥

प्रायोऽपवा सकललोकपतिं च विष्णुं

रामावतारवरमेव नरं विदित्वा

तन्मार्गणे भुवमवाप्य सलु प्रयाति

माला यतः पदयुगे युगशासितुः सा ॥३७॥

प्रातर्नर्दी गगनगास्सुरकिञ्जराद्याः

संप्राप्य तां सद्यिताश्च दिने दिनं ते ।

क्रीडाविलासमुखदत्तधियो महान्तं

कालं नयन्ति न विदन्ति तु नीतकालम् ॥३८॥

प्राणप्रियामिरुपगम्य शुचिक्रियासु

विद्याधराः प्रतिदिनं सह सुन्दरीभिः ।

सान्द्रप्रमोदमरिता मरताख्यदेशे

गङ्गामनङ्गविधुता विनयन्ति कालम् ॥३९॥

गङ्गातटे च जलकेलिशतानि मोक्तुं

प्रातस्समेत्य विबुधाः सहसा रमन्ते ।

कान्ता विमाननिलयादवतार्य भूयः

सोपानपङ्क्तिषु पदानि निषाय नद्याः ॥४०॥

मन्दाकिनीतटजुषां खलु निर्जराणां

दिव्यांबरादिभिरलङ्कृतविप्रहाणाम् ।

दैनन्दिनं चरितमित्यमभून्मनोर्हं

शृङ्गारकेलिमरितं वनितासखानाम् ॥४१॥

सिद्धाङ्गनाथ सधवा धवलास्यविम्बा

नीलाम्बरावृतनिजावयवा प्रमाते

मन्दं मुकुन्दरमणीव विवेश नीरं

नीरोद्भवातिगुगला जलकेलिमग्रा ॥४२॥

प्रेमाख्यपृष्पस्वगपञ्चकमात्मनेत्रा-

द्वेगाद्विसृज्य मदनस्य वरं प्रणीय ।

कान्तं च कान्तनिटिला कुशला स्म भाति

हस्तं नितम्बनिलये विनिवेश्य चैका ॥४३॥

विधाधरः स्वदयिताकमनीयरूपं

दृष्ट्वापि मूरि न तु तृप्तमना निमङ्कतुम् ।

गाङ्गे ययौ द्रुततरेण स्येण तोये

नीर्वीं मुमोच भुवने स्वयमेव तस्याः ॥४४॥

मुक्तावली गलगता गगनाङ्गनाया

उच्चैः पयोधरविभागविराजिता च ।

गच्छद्भिरम्बरतले विबुधैर्विमानै-

र्दृष्टा रराज गिरिकाननगेव गङ्गा ॥४५॥

लौलेक्षणा नववधूर्नवनीरकेल्यां

तोयं विलोक्य चकिता च नतोत्तमाङ्गा ।

अत्याहितं निजहिताय तु नाटयन्ती

नाथं प्रियं प्रुळकिता भृशमालिलिङ्ग ॥४६॥

धन्या तदा निजपतिं सहितं सपत्न्या

निध्याय मन्सुवशमाक्षियुगोद्भवेन ।

ईर्ष्याख्यसायकवरेण वरं प्रणुद्य

वेगात्पिषाय पटकेन ननु जगाम ॥४७॥

ऊर्ध्वं मृदुतमं कनकाममेको
 राजीवनालसदृशं हि दृशा निपीय ।
 कान्तश्चुचुम्ब दयितं दयिताप्रियार्थ-
 मात्मानमेव कृतिनं हृदि मन्यते स्म ॥४८॥

कार्ध्वीं सुवर्णतनुयष्टिरयाम्बुकैल्यां
 नारी विहाय पतिसङ्गमकाङ्क्षयान्या ।
 विद्धा बभौ प्रियतमस्य पुरो बबन्ध
 नीर्वीं न कामसुखसिन्धुजले निमङ्गुम् ॥४९॥

पानीयकेलिकृतिषु प्रमवं शुमाङ्गचा
 नीलाङ्गनं नयनयोर्निपपात गाङ्गे ।
 सा निम्नगा तु यमुनासरिताप्ययुक्ता
 मूयो बभौ सयमुनेव वलसवारिः ॥५०॥

गण्डस्पलादपि सुषान्धसमुन्दरीणां
 तद्वत्पयोधरयुगादपि कुङ्कुमादि ।
 द्रव्याणि वारिणि शुभे पतितानि पश्चा-
 द्बहुर्नदीमिष पयोनिविशङ्कनीयाम् ॥५१॥

केशावलिः सितजले पतिताङ्गनाया
 रेने यपासितमुज्जतनुः शिवाङ्गे ।
 प्रायोऽपवा भ्रमरपङ्क्तिरिवातिनीला
 श्वेतप्रसूनचयमच्यगता लतायाम् ॥५२॥

यादांसि तत्र सुवने सुरमानिनीनां
 क्रीडामनन्यजविकारमवां विलोक्य ।
 स्वैरं ततः प्रियजनैर्मुदितानि तद्वत्
 कर्तुं क्रियास्त्वरितमेव समारमन्त ॥१३॥

भ्रान्त्या तदा जलभुजङ्गम एक एव
 बाहुं बबन्ध सहसा निजदेहदाघ्ना ।
 कस्याश्चिदात्मदयितेति सुराङ्गनायाः
 सा भीरुराप रमणं च तमाळिलिङ्ग ॥१४॥

भोगैर्वयेप्सितमनङ्गसुखानि मुक्त्वा
 श्रान्तास्सुरास्सवनिता गगनं प्रयातुम् ।
 प्रारेभिरे सुरतजश्रमशान्तिहेतोः
 स्वेदाम्बुबिन्दुपरिमूषितविग्रहास्ते ॥१५॥

भूयो नमोरघमयाखिलदैवतानि
 स्वाह्व्य मारुतसमेधितवेगयुक्ताः ।
 कान्तामिरात्महृदयान्यपि तोषयन्ति
 सँलापरजितपर्नांसि ययुश्शुमानि ॥१६॥

कश्चिद्विमाननिलये च रयेण युक्ते
 कान्तां निजाङ्गविषये विनिवेश्य वामे ।
 कृत्वा च तां सकमलां कमलासनां च
 ह्यात्मानमेव मनुजे स्म रमेशकल्पम् ॥१७॥

कान्तागलं मुजलतापरिवेष्टितं च
 कृत्वा सुरो न रतितृप्तमना विमाने ।
 तस्याः पपौ मधुयुतं मधुराघरं स
 मार्गीरथीजलकणात्परमं पवित्रम् ॥१८॥

यस्या जले प्रतिदिनं विबुधा रमन्ते
 चेत्यं प्रियामिरनवद्यशरीरिकाभिः ।
 तां मातरं त्रिभुवनस्य च देवसिन्धुं
 घात्रीमिवैक्षत ककुत्स्यकुलप्रदीपः ॥१९॥

स्तम्बेरमा मदकला दिनमध्यकाले
 संप्राप्य भूरिमुदमेव समाप्नुवन्ति ।
 स्नानाद्यतो धुतमदाश्च धुताघसहा
 मृत्वा प्रयान्त्यभिगृहं परिधूतशुण्डाः ॥६०॥

रन्ध्रेषु यो नवसु पूर्णमदो महेमो
 भूरिस्त्रवन्मदजलो मलिनीकृताङ्गः ।
 भ्रन्तर्बहिश्च परिशुद्धिमवाप्तुमस्यां
 स्नानेच्छया सुरनर्दीं प्रति घावति स्म ॥६१॥

कश्चिद्गमो द्रुतगतिर्मदविह्वलश्च
 शुण्डाग्रमेव गगनोन्नमितं विधाय ।
 मूयो रयेण चकितानपि बालसिंहा-
 नुच्चार्य वृंहणरवं निममज्ज नीरे ॥६२॥

दृष्ट्वा जले पतितमेनमिभं महान्तं

यादांसि साध्वसद्युतानि ययुर्द्रुतं हि ।

आत्माभिरक्षणरतानि समस्तदिक्षु

प्रेताधिपं गजममुं विगणय्य साक्षात् ॥६३॥

अन्यो मदोदकनदीभिरषायुतामिः

श्यामात्मदेहविषयप्रमवाभिरूढः ।

भूर्यात्रमाविव हिमाद्रिरनल्पवीर्यो

गङ्गादिसिन्धुनिवहाधृतनीलकायः ॥६४॥

दन्तो महानपरहस्तिवरस्य नीरे

स्थित्वा निमज्जनपरस्य तदम्बुवर्णः ।

हस्ती तु नष्टमिह तं मनसा विभाव्य

भ्रान्त्या ननर्त च तटस्थजनो जहास ॥६५॥

काशीस्थिताः प्रतिदिनं मनुजा जलौघै-

र्गङ्गैस्सुवर्णघटकान् परिपूर्य पश्चात् ।

गत्वा गृहाणि गृहिणीसहिता हिताय

श्रीविश्वनाथमनघं स्नपयन्ति मत्तया ॥६६॥

यां मारतीयमनुजाः सरितं समाहुः

साक्षाज्जनाय दुरितौघनिपीडिताय ।

निर्वाणसौख्यमनघं जननीं प्रदातुं

भूभागवासनिरतामिति निष्कलङ्काम् ॥६७॥

नानादिगन्तविषयागतमानवा या-
 मागत्य मक्तिरसरञ्जितपथसङ्घैः ।
 स्तुत्वा प्रयान्ति परिपूतमनोविताना
 निस्तसंशयं मुकृतिनः खलु ते न चान्याः ॥६८॥

नागाधिपो नगपतेः प्रथमात्मजायां
 स्नात्वा चिराय बहुपूतबहिःशरीरः ।
 अन्तश्च निर्गतमलो हि बुभुषुरेव
 तृष्णाच्छलेन सङ्घिञ्जं पिबति स्म गाङ्गम् ॥६९॥

मन्दारपुष्पसमकान्तिसलीलकाया
 वन्दारुमर्त्यदुरितानि विनाशयन्ती ।
 वृन्दारकैरनुदिनं परिपूज्यमाना
 कन्दासितोत्पलशतेन वृता विमाति ॥७०॥

दन्ताञ्चलेन तटभूमिमथोल्लसद्य
 वप्रक्रियासु तटिनीनिकटे तदीये ।
 मत्तो मतङ्गजसुराधिपती रराज
 नीलाम्बुवाह इव भूषरसानुलसः ॥७१॥

इन्दिन्दिरा गजमदोदकपानमत्ता
 गायन्ति कर्णमधुरं च रसोज्ज्वलं च ।
 इन्दीवराक्षियुगलाः कलकण्ठवत्यः
 सङ्घीतशास्त्रकृशलास्तु यथा समाजे ॥७२॥

श्रीवर्णवद्विशदकर्णयुगं ध्रुवंश्च

सूक्ष्माक्षिगुग्ममभितो गजराट् प्रसार्य ।

गाङ्गे तटे गुल्फमात्मशरीरवाहो

लाङ्गुलचालनधुनालिरगच्छदेकः ॥७३॥

सायंदिने दिनकरस्य कैरस्सहस्रैः

स्पृष्टा सुवर्णसदृशैरपि वा सुशीला ।

मत्त्वान्यपूरुषपमुं महनीयकीर्तिं

यात्यावृतेव च मयेन रयेण गङ्गा ॥७४॥

मन्दानिलेन सततं परिवीजिता या

व्योमातपत्रपरिसूचितराजचिह्ना ।

पथैः श्रियः प्रभवहेतुभिरावृताङ्गी

राङ्गीव सर्वमुवनस्य रराज गङ्गा ॥७५॥

नक्तन्दिवं दिविषदां सुखहेतुरेषा

मूषासिनामपि तथैव सुखं प्रदातुम् ।

क्षोणीधरंन्द्रतनुनातिरयेण याति

तस्यास्तटे रघुरौ तु ननन्दतुस्तौ ॥७६॥

मत्तयाप तस्यै रघुवंशजातः स्वर्गापगायै गुरुनापपत्न्यै ।

नतस्वशीर्षश्च नमश्चकार सलक्ष्मणः प्राप मनःप्रमोदम् ॥७७॥

ततस्तपोयज्ञधना मुनीन्द्रास्तरङ्गिणीतीर्थनिधौ ममञ्जुः ।

न केवलं पृतबहिःशरीराः परन्तु पृताश्च बभूवुरन्तः ॥७८॥

मुनिर्नियन्ता सकलेन्द्रियाणां कृतावगाहःस तु पुण्यतीर्थे ।
जितारिषट्कस्तु तनूनपातं सन्तोषयामास समिद्धिरार्यः ॥७९॥

इति धृतनिजपापास्तापसास्ते समाप्य

ज्वलननमनकार्यं जाह्नवीतीरभूमौ ।

तदनु सनृपपुत्रा गाधिसूनोः पुरस्ता-

दुपनिविशुरथैते श्रीनिवासं प्रणेमुः ॥८०॥

॥ सर्वं श्रीरामचन्द्रदिव्यनरणारविन्दार्पणमस्तु ॥

॥ इति श्रीसीतास्वयंवरे महाकाव्ये श्र्यङ्गे जाह्नवीवर्णनम् ॥

॥ नाम पञ्चमः सर्गः ॥

॥ षष्ठः सर्गः ॥

॥ गिरिजापरिणयः ॥

अप रामो विशालाक्षः श्रीनिवासस्स्वयं विभुः ।

सर्ववित्तोऽपि पप्रच्छ विश्वामित्रं महामुनिम् ॥१॥

बालो बालजगच्चक्षुर्जगच्चक्षुःकुलोद्भवः ।

मवारिर्मध्यमूर्तिश्च मूर्तिमानिव मन्मथः ॥२॥

आत्मपादनलोद्दीप्तवनभूमिररिन्दमः ।

तपोभिरपि भूयिष्ठैर्नियमैश्च सुदुर्लभः ॥३॥

सदा सादरमक्तानां शिरस्तु प्रणतेषु च ।

पादाग्रनखचन्द्राणां किरणान् संवित्सारयन् ॥४॥

स्वजानुमुकुरकान्तस्वीयोर्मिकबहुप्रमः ।
 प्रभुस्सर्वस्य लोकस्य लोकविश्रुतकीर्तिमान् ॥१॥
 यज्ञोपवीतसंश्लिष्टगात्रश्रीवृत्रहार्चितः ।
 लक्ष्मीवान् राजलक्ष्मापि लक्ष्मणप्रियसोदरः ॥६॥
 रेखामिहृन्वलाभिश्च युक्तमात्मपदाम्बुजम् ।
 क्षिपन्नत्र वरिऽपङ्के चित्रं प्रतिनिधिं शुभम् ॥७॥
 इन्दिन्दिरचयश्यामकेशवान् केशवः स्वयम् ।
 नीलमेघोपमे देहे यस्य मालास्त्रि वा तद्वित् ॥८॥
 असकृन्पीतमादेवीकान्ताघररसोऽप्यसौ ।
 एकवारमविज्ञातरसोऽसावित्यपि स्थितः ॥९॥
 कस्तुरीतिलकेनैव राजितभ्रूयुगान्तरः ।
 सुवर्णकुण्डलोद्गीसस्म्यगण्डप्रदेशकः ॥१०॥
 द्योतयन् कङ्कमस्सर्वा दन्तकान्त्या रघूद्रहः ।
 निर्मलां देवतां वाचामानयन्नत्र सन्निधिम् ॥११॥
 परमां मुदमाप्नोमि वीक्ष्य गङ्गां नदीं मुहुः ।
 स्तुत्वा नत्वाचनं कृत्वा नास्त्यन्तं मे मुदः प्रभो ॥
 शतमृंहणतुल्यश्च शब्दो देवनदीभवः ।
 करोति युगपत्स्वान्ते मुदं मे चाद्भुतां भियम् ॥१३॥
 नेत्रे मे मुनिशार्दूलापरकार्यपराङ्मुखे ।
 तामेव देवतां साक्षादिच्छतश्च समीक्षितुम् ॥१४॥

पुरा विरिञ्चिपाणिस्यपात्रत्या शुभ्रजीवना ।
 नदी श्रीपुण्डरीकाक्षपादान्नं पर्यवर्तत ॥१९॥
 तदनन्तरमीशानजटारण्यमगाहन ।
 तपापि मगवन् प्रेक्षे भूमिस्थां सर्वमङ्गलाम् ॥१६॥
 कथमेषा महादेवी भूमिमेनामवातरत् ।
 कथामित्यादि वा देव श्रोतुमिच्छामि सानुजः ॥१७॥
 कारुण्यात्करुणासिन्धो मयि जल्पति बालके ।
 प्रसीदतु भवान् सर्वो विस्तरेण कथामिमाम् ॥१८॥
 तपोधनाप्रगीर्वाणीं राघवस्याशृणोद्यदा ।
 मत्वा कृतिनमात्मानमारेभे वक्तुमीदृशम् ॥१९॥
 राममद्र जगन्नाथ शृणु मे परमं वचः ।
 कथयामि कथां दिव्यां पार्वत्याः प्रथमं तत्र ॥२०॥
 अस्ति भारतदेशस्य दिश्युदीच्यां महोन्नतः ।
 हिमवान्नाम शैलेन्द्रः शृङ्गत्रयविराजितः ॥२१॥
 गौरीशङ्करनामैकः कूटो यत्र महीधरे ।
 नाज्वल्यमानस्तस्यास्ति किरीटकलशो यथा ॥२२॥
 हेमगङ्गामिधः श्रीमान् द्वितीयः शिखरः स्थितः ।
 श्वेतगिर्यङ्कितश्चापि तृतीयः शोभयान्वितः ॥२३॥
 यत्र विद्याधरा यक्षाः किन्नराः सुरमत्तमाः ।
 विमानस्थाः सह श्रीमिर्गायन्ति मधुरैः स्वैरः ॥२४॥

पुत्रागर्किशुकाशोकचम्पकादिमहीरुहाः ।
 फलपुष्पावनम्राश्च यत्र सन्ति महीधरे ॥२५॥
 पुत्रागचमरीव्याघ्रशार्दूलादिमहामृगाः ।
 मयङ्करखा यत्र प्राप्तयन्त्यखिलं जनम् ॥२६॥
 छतासहस्रसंवीतो यो महीध्रमहीपतिः ।
 हारसंवीतकण्ठश्च साक्षाद्राजेव रानते ॥२७॥
 सर्वसङ्गपरित्यागी योगी ध्यानपरायणः ।
 आत्मनः सौख्यमाप्नोति मुक्तिं यत्र च दुर्लभाम् ॥
 आत्मनः समदर्शित्वमाविष्कर्तुं हिमालय ।
 दुर्बलं च सुवर्णं च मृगपद्वहतीह यः ॥२९॥
 यस्माद्विष्णुपदीसिन्धुयमुनासरितश्शुभाः ।
 प्रादुर्भूय वहन्त्यस्मिन् देशे भारतसौख्यदाः ॥३०॥
 अत्युन्नतं शिरो यस्य तपःकालेऽपि शीतलम् ।
 आविष्करोति शैलेन्द्रशान्तमावं विपत्स्वपि ॥३१॥
 सुन्दरीमयदातापि काननैश्च मृगाधिपैः ।
 तासां सर्वाङ्गसौन्दर्यं वृक्षादिषु विभर्ति यः ॥३२॥
 नारीणां नीरजाक्षीणामक्षीणामीक्षणप्रपाम् ।
 यत्र राजिः सरोजानां सरसा वहतीश्वर ॥३३॥
 मृद्धीकास्तनत्रद्वन्द्वं वर्तुलं यत्र पर्वते ।
 मृद्धङ्गीस्तनसौन्दर्यस्मारकं तु विराजते ॥३४॥

मार्दवं कदलीस्तम्भयुग्मस्य च महीधरे ।
 स्मारयिष्यति तन्वद्ध्याश्चोद्धयमनिन्दितम् ॥३९॥
 तमालवृक्षमाला च यत्र रामानलेश्वरे ।
 श्यामायाः श्यामकेशौघमासा माति शुभा न किम् ॥
 मल्लिकावतती यत्र नवीनात्मसुमेषु च ।
 वराङ्गनादन्तपङ्क्तिमासं हासं विमर्ति हि ॥३७॥
 यस्योन्नत शिरो गन्तुं कलिकाले तु पण्डिताः ।
 विज्ञाने ज्ञानवृद्धयर्थं यतन्ते नूतनानिलैः ॥३८॥
 प्रपञ्चेऽयुक्तं शृङ्गमतिबद्धं महीभृशः ।
 बिम्बप्राहिमिरेवाप चित्ताण्याकुर्वते नराः ॥३९॥
 केचिदाशामपि त्यक्त्वा जीविते स्वे वरा नराः ।
 पर्वतं शोषयन्त्येव तद्वैभवनिगीपवः ॥४०॥
 तथापि गोत्रराहूय न किञ्चिद्विकृतिं गतः ।
 स्थितिं महात्मसदृशीमाप्त्वा निश्चलशीलवान् ॥४१॥
 इत्यादिवर्णनासाध्यशीलसन्क्रान्तविग्रहः ।
 घराघरमहाराजो वर्धते स्मानुवत्सरम् ॥४२॥
 कालेन गच्छता श्रीमान्नगराजः प्रतापवान् ।
 रूपयौवनसंपन्नानुपयेमे मनोरमाम् ॥४३॥
 साक्षान्मनोरमां राम हेमभूमिधरोद्भवाम् ।
 प्राप्तकाले यथाकामं बुभुजे कामपीडितः ॥४४॥

वरारोहाद्रिचक्रस्य शक्रं चक्रे मुदान्वितम् ।
 इत्थं सुशीलाः कुर्वन्ति पतिं पतिपरायणाः ॥४५॥
 हिमालयोऽपि शैलेन्द्रो बभूव स हि माल्यः ।
 प्राप्य मेरुसुतां राम रमारूपां मनोरमाम् ॥४६॥
 मेरुशैलमवा सापि वनिता व्रततीसमा ।
 आश्रयार्थं महावृक्षमप्राप्यैव गिरिं ययौ ॥४७॥
 भनया वरवर्णिन्या ह्यचलोऽपि चलाचलः ।
 बभूव सुन्दरीमैत्री चैवं खलु नृणामपि ॥४८॥
 पणौ माधुर्यमघरे धराधरपुरन्दरः ।
 कामिन्याः कामवर्धिन्याः प्रियायाः प्रीतिदायकः ॥
 नीलकण्ठस्वने कण्ठं प्रियायास्त मनोरमम् ।
 बन्धु बाहुपाशेन बाहुवल्ल्यापि तस्य सा ॥५०॥
 सुवर्णवर्णयोस्तस्याः स्वर्णमूषरजन्मनोः ।
 कपोलयोश्चुचुन्ब्राह्मी सरसं रसपूर्णयोः ॥५१॥
 आपीनं च कुचद्वन्द्वं पीडयामास गोत्रराट् ।
 तदप्यस्य कठोरत्वं सेहे काठिन्यसंयुतम् ॥५२॥
 कामं चिक्रीड कामार्तो चक्रवर्ती महीभृताम् ।
 तथा निनाय कालं च कश्चित्काञ्चनमालया ॥५३॥
 क्रमेणानन्दमेवाप्तौ चक्राह्व तनुजोद्भवम् ।
 तत्प्राप्त्यै हृदये धीरः प्रणनामेष्टदेवताम् ॥५४॥

अचिरादचलेन्द्रस्य सदया सेष्टदेवता ।
 सन्तुष्टा तस्य पूजायाः पपाराय मनोरथम् ॥१५॥
 अन्तर्वत्नी बभूवाय वसुधाधरवल्लभा ।
 दृश्यन्ते स्म तदा तस्यां लक्षणान्यखिलानि च ॥१६॥
 प्रकृत्या मृदुसर्वाङ्गी शिशुमारेण वर्धिता ।
 रत्नसौवर्णवैदूर्यमूपणं विससर्ज सा ॥१७॥
 तनुमध्या स्वभावेन हिमालयपतिव्रता ।
 गर्भधारणहेतोस्ता बभूवातनुमध्यमा ॥१८॥
 अपूर्वा कान्तिमापेदेऽप्यन्तःशिशुरनन्तरम् ।
 मनोरमा सती राम चन्द्रगर्भेव पुर्णिमा ॥१९॥
 तस्याः कान्तिसमापूर्णा मेरुपुत्र्याः कपोलकौ ।
 बभूवतुः पाण्डुवर्णो यथा नीरसनीरदौ ॥२०॥
 नासाद्वारेण निश्वापवायुं गर्भमराजसा ।
 भूरिदुःखेन सा कान्ता बहिर्गमयति स्म च ॥२१॥
 मत्तमातङ्गगमना शैलपत्नी स्वभावतः ।
 निर्धरं गर्भमारेण मन्दगागान्नितम्बिनी ॥२२॥
 तस्याः सर्वाङ्गसुन्दर्याः कालो मन्दतरोऽभवत् ।
 यतः सा गर्भमारेण क्षणं वर्षममन्यत ॥२३॥
 ततस्तत्पत्युरत्यन्तहर्षदो नवमश्च माः ।
 आनगाम अगामाय कन्यां दत्त्वा सुलक्षणाम् ॥२४॥

सुकृमारी नगस्याभूत्कन्या मन्दाकिनीति सा ।
 ज्येष्ठा श्रेष्ठा नदीनां च न दीना निर्मलोदका ॥६९॥
 अर्थिम्योऽदात्पुरेभ्यस्तां ज्येष्ठामपि नगेश्वरः ।
 सदा सत्पुरुषाः सन्ति परार्थैकप्रयोजनाः ॥६६॥
 पुनः पद्मविशालाक्षी दयिता पर्वतपमोः ।
 कन्यां कनकवर्णाङ्गीं द्वितीयां सुपुत्रे शिवाम् ॥६७॥
 पार्वतीबाललीलाभिः पितरौ तौ ननन्दतुः ।
 ददाति कस्य नानन्दं बाललीला मनोहरा ॥६८॥
 ववृधे पर्वतेशस्य दुहिता राजमन्दिरे ।
 निनाय शैराव शीघ्रं चाप्नोति स्माथ यौवनम् ॥६९॥
 पूर्वजन्म स्मरन्ती सा बालाबालेन्दुसुन्दरी ।
 याचते स्म वरं तातं ब्रुमूपुर्हरकिङ्करी ॥७०॥
 ताते त्वं सुकृती यस्मात्सर्वलोकमहेश्वरः ।
 भगवान् चन्द्रचूडोऽहं तनुते तापदं तपः ॥७१॥
 न ज्ञातो नास्ति ते तात महिमा तस्य धूर्जटेः ।
 स हि विश्वस्य कर्ता च मर्ता हर्ता त्रिमूर्तिमान् ॥७२॥
 मक्तानां मुक्तिमार्गं च स्थापितात्मधियां सदा ।
 ब्रह्मध्याननिमग्नानां मिथः प्रियकरो मवः ॥७३॥
 मवोऽपि मवसंहर्ता वामदेवोऽप्यवामनः ।
 कृत्वासा अपि श्रीमान्निष्कलङ्कः कलङ्कहा ॥७४॥

कपालमालिकाधारी मस्मभूपितविग्रहः ।
 अङ्गदीकृतबालाहिर्गङ्गाबद्धकृतमूर्धनः ॥७५॥
 शोखरीकृतबालेन्दुनेत्रीकृतघनञ्जयः ।
 अम्बरीकृतचर्मा च मस्मीकृतरतीश्वरः ॥७६॥
 तस्य देवाप्रमेयस्य सेवां कृत्वा कृतार्पताम् ।
 मनामि तदहं याचे त्वामनुज्ञां महीधर ॥७७॥
 दुर्लभं हि पदद्वन्द्वं तस्य मे शिरसि स्थितम् ।
 कर्तुमिच्छामि तस्मात्त्वं गमनं मे मर्ति कुरु ॥७८॥
 यत्पदं देवदेवस्य कथ्यते दुर्लभं भुवि ।
 तद्द्वारि नः पुरस्थास्ति नैतत्किं मागवकारणम् ॥७९॥
 श्रूयते सर्वदा तात जनकाः प्रियदा इति ।
 भप्रियं याचितं नाद्य मया ते सुतयाञ्च ॥८०॥
 पुनामि केवलं नाहमात्मानं साधुसेवया ।
 किंत्वस्मदीयं सकलं क्लृप्तं क्लृप्तं च पावनम् ॥८१॥
 कीर्तिस्तेऽपि गुरो गुर्वी भवत्याचन्द्रतारकम् ।
 महिमा तत्र गेयः स्याद्गन्धर्वैरपि किन्नरैः ॥८२॥
 भवान्मामनुजानातु यान्तीं सेवार्षमीशितुः ।
 साधवश्शुभकार्याणां प्रतिकूला भवन्ति न ॥८३॥
 विरराम विशालाक्षी पितरं साधुञ्जलपम् ।
 उष्वेदं मधुरं वाक्यं विनयेन समन्विता ॥८४॥

गौरीमुखसुधारदिमनिर्गतां मधुरां सुधाम् ।
 परिपीयापि ममोऽमूचिन्तोदधिमलान्तरे ॥८१॥
 वात्सल्यं हि तनूजायां प्रतिकूलं चकार तम् ।
 मक्तिस्तु निर्मला तस्मिन्ननुकूलं पिनाकिनि ॥८२॥
 कुमारीप्रार्थनां मूरि चिन्तयित्वा चिरं गिरिः ।
 शिरःकम्पेन चादेशं दत्त्वा तूर्णो बभूव सः ॥८३॥
 ततः प्रभृति सा प्रीता चन्द्रशेखरकिङ्करी ।
 सिषेवेऽनन्यचित्ता तं निस्तन्द्रा निरुपप्लवा ॥८४॥
 विमुखोऽपि बहिः शम्भुः सर्वज्ञो वरिवस्त्रया ।
 लमया कृतया तुष्टः सर्वं जग्राह चेतसा ॥८५॥
 अस्मिन् सुसमये राम सहस्राक्षप्रचोदितः ।
 कामः कामवशं कर्तुं विरागिषु पुरःसरम् ॥९०॥
 भ्राजगाम सकामांश्च कर्तुं देवान्निपीडितान् ।
 सवसन्तो सचापोऽय सशरः शङ्करं प्रति ॥९१॥
 वसन्तवैषवापूर्णं कृत्वा सर्वं तपोवनम् ।
 अरविन्दादिबाणौघं मुमोचाय शिवं प्रति ॥९२॥
 तपोविघ्नेन संक्रुद्धो रुद्रो नेत्रविभावसुम् ।
 मुक्त्वा तं भस्मसाधके विद्युच्छक्तिरिव क्षणे ॥९३॥
 विहाय गिरिनाथस्य देशं चन्द्रार्धशेखरः ।
 सह विघ्नजकोपेन लोचनागोचरोऽभवत् ॥९४॥

मनस्विनी ततः क्षिप्रं पार्वती भाविभावना ।
 मद्भवेर्या न सम्पत्ता सापि मद्भवनोरया ॥९५॥
 लब्ध्वा पित्रोरनुज्ञां च दुर्भवां पार्वती मती ।
 कान्तारमचरत्कान्ता कान्तालोकनत्परा ॥९६॥
 मुनिव्रतेषु नाध्यस्ता गिरिजापि ततोऽधिकम् ।
 बभौषेकाग्रचित्तेन ध्यायन्ती बल्लभं शिवम् ॥९७॥
 धनन्याश्चिन्तयन्तो ये चिदानन्दं भवन्ति ते ।
 क्षिप्रं तमेव पश्यन्ति मक्ताधीनः शिवो यतः ॥९८॥
 कदाचित्तसच्चिदानन्दो वृद्धविप्रस्तपैव मः ।
 भूत्राश्रमं श्रमं चास्या आजगाम व्यपोहितम् ॥९९॥
 उवाच वचनं मन्दं मन्दहामलपन्मुख ।
 सपर्यान्तरं शम्भुर्ब्रह्मरागिब्रजे स्थितः ॥१००॥
 गौरीममिमृषी इत्य तप स्यां तपतां वरः ।
 कोमलाङ्गीपपि क्लिष्टेस्तपोमिष्य तनूकृताम् ॥१०१॥
 अयि सुन्दरि कस्मात्स्वमीदृशं व्रतमास्थिता ।
 किमर्थमागतारण्यं हित्वा शैलेन्द्रमन्दिरम् ॥१०२॥
 कथं ते कोमलौ पादौ काठिन्यं काननोद्भवम् ।
 सहेने हे विशालाक्षिहर्म्याहौ कमलोपमौ ॥१०३॥
 सङ्क्रान्तस्यापि सूर्यस्य किरणान् सोढुमप्रभुः ।
 कथं त्वं सहसे साक्षाद्शुमालिनमुन्न्वलयम् ॥१०४॥

यदि तेऽस्मिन् वराकाङ्क्षा तपमोऽपि विरम्यताम् ।
 तेनैवान्विष्यसे देवि यत्त्वं सर्वाङ्गसुन्दरी ॥१७९॥
 राजपुत्रि समस्तानि मन्त्रि सौख्यानि मन्दिरे ।
 पिबुस्तेऽपि तपस्यासि हेतुमत्राखिलं वद ॥१०६॥
 इत्यादि वर्णिना श्रुत्वा कथितं पार्वती तदा ।
 सखीमन्तरतः कृत्वा जगादात्मस्युहां हरे ॥१०७॥
 सख्या पर्वतराजस्य पृथ्वा चोदितया ततः ।
 ज्ञात्वा गिरीशविन्यस्तचित्तां तां वदति स्म सः ॥
 क्व ते रूपं वरारोहे विश्वमोहकरं वरम् ।
 क्व तस्य मयदं रूपं विरूपाक्षस्य कोमले ॥१०९॥
 त्वं दिव्यभूषणढ्या तु स हि पद्मगमूषणः ।
 त्वं हेमवचना गौरि स च दिग्गमनः शिवः ॥११०॥
 विरोधगुणयोरेवं कथं भवति सङ्गमः ।
 घृवर्णाभरणे रत्नं शोभते बहु नान्यथा ॥१११॥
 विरमास्नात्प्रयन्नात्त्वं पिबुर्गेहं यथासुखम् ।
 गत्वा भव विशालक्षि भवं भिस्प्रत्य शूलिनम् ॥११२॥
 श्रुत्वा वै विश्वनाथस्य किङ्करी शैलान्यका ।
 विप्रेणोक्तापि तत्राम्बु क्रुद्धा मा दृ खिना तथा ॥
 लोहिनाक्षीं ततो दृष्ट्वा भियेव परमेश्वरः ।
 पातिव्रत्येन तपसा तुष्टयास्याः पुरो वमौ ॥११४॥

शङ्करं करदूरस्थं साक्षाद्भक्तप्रियं शिवम् ।
 दृष्ट्वा चमूव तुष्टापि कम्पमानेव साञ्जसात् ॥११५॥
 विनम्रां लज्जया गौरीं वेपमानां वियेव च ।
 जग्राह पाणिना शम्भुः स्वाङ्के तां सन्न्यवेशयत् ॥
 इच्छया पर्वतेशस्य बुहितुः स पितुर्गृहम् ।
 गन्तुमाज्ञां ददौ तस्यै सज्जना ननु घर्मपाः ॥११७॥
 सप्तर्षयो महाप्राज्ञाः सप्तमिश्च क्षणैस्ततः ।
 आनन्मुरीश्वराज्ञता अहन्घत्या समं द्रुतम् ॥११८॥
 नियुज्य देवो देवर्षीन् देवकार्यकृतत्वरः ।
 शम्भुर्गौरीगुहं प्राप पाणिग्रहणकर्मणे ॥११९॥
 हिमवानात्मजां दातुं गौरीं मृत्युञ्जयाय सः ।
 मनश्चक्रेऽप्य मेने च कुमारीपमर्षिं वराम् ॥१२०॥
 मेने मेनापि कल्याणी पुत्रीकल्याणकाक्षिणी ।
 तां घर्मपत्नीं लोकानां शासितुर्लोकमातरम् ॥१२१॥
 पुरोहितास्ततो राम मुहुर्तं मङ्गलप्रदम् ।
 विवाहोत्सवकार्यस्य निश्चयं चक्रुःक्षमा ॥१२२॥
 वृषष्टसमासीनः पशूनां पतिरव्ययः ।
 गुणैर्गणैः परीतः सत्ताजगामोत्सवं वरम् ॥१२३॥
 पौरनारीक्षणेर्दृष्टो विधिमाघवसंयुतः ।
 प्ररन्दरादिवैवैरजुयातः स शङ्करः ॥१२४॥

जामात्रे स्वागतं दातुं द्वाःस्थेन श्वशुरेण च ।
 मुक्तं तस्यालयं प्राप्य ते ननाम महेश्वरः ॥१२५॥
 सर्ववन्द्योऽपि सर्वेशो ववन्दे श्वशुरं गिरिम् ।
 वन्दितस्तेन सोऽप्यासीद् मूरि संकोचमाश्रितः ॥
 सर्वे सम्बन्धिनो देवा यथावन्मानितास्ततः ।
 तूर्य्यञ्चनिसमापूर्णं विविशुः शैलमन्दिरम् ॥१२७॥

मदनमयनकर्ता मन्दिरे मङ्गलार्हे
 गिरिपतितनुजायाः पाणिपद्मं गृहीत्वा ।
 नमुचिरिपुमुखानां मानसे निर्गराणां
 मुदमतनुत दिव्यां श्रीप्रदां श्रीनुताङ्गिः ॥१२८॥

॥ सर्वे श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणारविन्दार्पणमस्तु ॥

॥ इति श्रीसीतास्वयंवरे श्रयङ्के गिरिजापरिणयो नाम षष्ठः सर्गः ॥

॥ सप्तमः सर्गः ॥

॥ कुमारजननम् ॥

श्रीनीलकण्ठः सह शैलमर्तुः पुष्या ययौ राजतशैलशृङ्गम् ।
 तथा ततः सर्वसुखानि भोक्तुं लावण्यवन्या वरशीलवत्या ॥१॥
 गत्वा गृहं बालमृगाङ्गदौर्हिर्षाम्बुधिक्षीरनिमज्जनोत्कः ।
 भन्ते सदा कष्टपरम्पराणां प्रादुर्भवन्तीह सुखानि नूनम् ॥२॥

देवी तथा शङ्करवामपाशे भूत्वा पपौ काममनङ्गसौख्यम् ।
 किं सात्त्विकानां तपसां क्रियाणामीहक् फलं वास्ति जनस्य लोके ॥३॥
 गौरीगिरीशौ नयतः स्म कालं हर्षान्वितौ देवसुखार्थमेव ।
 ताम्यामृतनामपि वत्सराणां निन्ये शतं चैकमुहूर्तकल्पम् ॥४॥
 देवाधिनाथः खलु देवसेनानायप्रतीक्षानिरतो बभूव ।
 घृन्दैः सुराणां विहगैः सहेव क्षीरप्रदं चातकपक्षिवर्गः ॥५॥
 कालेन वा देववरश्चिरेण स्कन्दं न लेभे सुरसैन्यनाथम् ।
 आशासु मग्नोऽप्यभवद्यदैवं जन्मास्य मेने मृगतृष्णिका वा ॥६॥
 रात्रिचराणां खलु चेष्टितानि स्वाराट् समर्थो न बभूव सोढुम् ।
 तस्मादसौ देवजयार्थमग्निं शम्भुं प्रति प्रेषयति स्म साम्बम् ॥७॥
 स्मृत्वा स्मरं नीलगलेन दग्धं वैश्वानरो भीतिहतश्चकम्पे ।
 लेख्यमादेशवचस्तथापि स्वर्गोक्तसां मङ्कटनाशमूलम् ॥८॥
 शीर्षे तदान्नां स वहन् रयेण प्रह्वः प्रणम्य प्रययौ प्रभुं तम् ।
 सन्तः सदा सन्ति परस्य कार्ये बद्धादराः स्वार्थे पराङ्मुखा हि ॥९॥
 कालेऽर्धरात्रे स तु कालवर्णः पत्नी च भूत्वा शिवमन्दिरस्य ।
 घातायनस्यो न विवेद कार्यं मञ्चस्थिते शूलिनि सात्मकान्ते ॥१०॥
 ज्ञात्वा शिवं सर्वविद् महेशं वह्निर्ययौ तत्र विहङ्गरूपः ।
 मन्येऽहमग्निं किल मन्दबुद्धिं प्राप्ते तु दु खेऽस्ति मतिर्विन्ष्टा ॥११॥
 मञ्चस्थमृत्युञ्जयनेत्रजातः कालानलः संनिपपात वृहौ ।
 फालाशिवह्निर्निखिलं दहन्तं हन्तुं क्षणादारमतानलं तम् ॥१२॥

दृष्ट्वा नलं सौख्यहरं हरस्य क्रोधाभिपूर्णा दयिता चकारो ।
 धोरं विषं वा भुजगी वमन्ती विस्तारयन्ती च फणामुदग्राम् ॥१३॥
 गौरीगिरीशोद्भवकोपतापौ तप्तुं कृशानुं च समारभेताम् ।
 तप्तावनिस्यस्य खगार्दितस्याप्यासीन्नरस्येव गतिश्च तस्य ॥१४॥
 कर्तुं स किञ्चिन्न शशाक वह्निः कोपाग्निशान्त्यै जगदेकपित्रोः ।
 भ्रान्तोऽप्यसौ साध्वसकम्पितोरुः पादं स्वशीर्षेण चुचुम्ब रौद्रम् ॥१५॥
 नत्वाथ मत्तया पुरकार्यसक्तो दोषान्तके रुद्रपदारविन्दे ।
 बद्धाङ्गलिर्बन्द्बुभियेष देवं स्तोत्रप्रियं स्तोत्रकृतेन दास्यता ॥१६॥
 जानासि किं त्वं जगदेकबन्धो हेतुं न मेऽत्रागमनस्य सर्वम् ।
 किं ते वृथा तापससत्तमास्त्वां सर्वज्ञ सर्वेश इतीरयन्ति ॥१७॥
 जाने प्रवेशं समयेऽधुना मे त्वन्मन्दिरेऽक्षम्यमहापराधम् ।
 ज्ञात्वाविशं देव निलिम्पकार्याच्छुद्धान्तरात्मा त्वयि दत्तचेताः ॥१८॥
 त्वत्किङ्करोऽहं करुणापयोधे श्रायस्व मां त्वच्छरणागतं च ।
 मेकप्रियं मक्तिपराजितं त्वामाहुः सुरेड्या मुनयः समस्ताः ॥१९॥
 कर्तव्यं भासीन्न गृहे प्रवेशः आज्ञा प्रमोर्षे च मया सुपालया ।
 कोऽपीह शक्तो गुणपत्प्रयातुं दिश्युत्तरस्यामपि दक्षिणायाम् ॥२०॥
 देवीसहायस्य पुनः पुनस्ते पादारविन्दे प्रणतिं करोमि ।
 मृत्युञ्जयामुं जनमद्य रक्षास्पन्दान् तथा मृत्युमुखे प्रविष्टान् ॥२१॥
 एकस्त्वमेवासि पतिः पिनाकिन् विश्वस्य चैकोऽसि विश्वविधम् ।
 त्वत्पुत्रदानेन जवात्सुराणां दुःखं दुरूहं कुरु नामशेषम् ॥२२॥

कैलासवासोऽपि मवान्न वेत्ति किं मर्वलोऽस्यजनस्थितिं च ।
 कार्यस्य सिद्धिर्भवतीति मन्ये काले शुभे मङ्गलदे महेश ॥२३॥
 तूर्णो किमस्मान्निरोद्ध कालं स्यातुं हि शक्तिः प्रति सिद्धिकालम् ।
 जानाति तं देव मवान् वयं तु जानीमहे नेह कदापि किञ्चिन् ॥२४॥
 कोपं परित्यज्य महेश मङ्गं रक्ष प्रभो मामतिमन्दबुद्धिम् ।
 शोकप्लुनं देववरं तथैवेत्युक्त्वा प्रभुं तं विरराम राम ॥२५॥
 कर्णामृतं वह्निमृखेन्दुजातं रुद्रप्रकोपोपशमार्थमासीत् ।
 सर्वत्र वह्नेः शमने समर्थं जालं करणामिह शीतलाशोः ॥२६॥
 मेनात्मजाकोपकृशान्शान्त्यै स्तवः कृशानोर्न बभूव हेतुः ।
 रोमाञ्चिनाङ्गी सुखविप्रलब्धा कम्प्राघरा तं तु शशाप रुष्टा ॥२७॥
 शान्तात्मकोपः सितरश्मिमौलिः शुक्रं ददौ वीरकुमारहेतुम् ।
 दीप्तात्मकोपा च तनूनपाते कुष्ठं ददौ दुष्टरुजं भवानी ॥२८॥
 शापं बहन् वह्निरसह्यबाधं वीर्यं त्रिलोकप्रलयप्रभावम् ।
 दुःखद्वयं सोढुमनीश्वरस्सत्तीशं सुराणां प्रति गच्छति स्म ॥२९॥
 वृत्रद्विषे राघव कृष्णवर्त्मा म्ळानाननाब्जो निजगाद सर्वम् ।
 पश्चाद्ययाचे स्वरुनोपशान्त्य यार्तस्वरेण प्रतिकर्म किञ्चिन् ॥३०॥
 मन्तानहीना भवनेति सुर्वे शप्ताः सुराः स्वीयसतीषु देव्या ।
 शप्ताऽपि भूमिश्च तथा बभूव भार्या बहूनां जनपालकानाम् ॥३१॥
 दृष्ट्वा महेन्द्रस्तमसकरूपं दृष्ट्वा कृपार्द्रीकृतया बभाषे ।
 मन्दाकिनी शीतलवारिपूर्णा पूर्णं शुदा कारयतीति वह्निम् ॥३२॥

रौद्रेण वीर्येण निपीडिताङ्गो गाङ्गं मनोहारि जलं दधाव ।
 कामाग्निदग्धावयवो मनुष्यः कान्नावपुश्चन्दनवारिशीतम् ॥३३॥
 मागीरथीशुभ्रजले ममज्ज स्नानं च कृत्वा गतविक्रवोऽभूत् ।
 अज्ञानसंवीततम.प्रकाण्डात् स्नानाद्यथा ज्ञानरसाब्धिनीरे ॥३४॥
 प्रालेयशीतापि बलं स्वदेहे त्यक्तं कृशानोश्च नदी न सेहे ।
 साक्षाद्बलं कास्ति जगद्विघातुर्धर्तुं शिरस्यल्पननोर्हि तस्य ॥३५॥
 भानौ प्रचण्डेऽपि गतात्ममानुर्म्हानाननाञ्जा नलिनी बभूव ।
 कान्ते स्थितेऽपि प्रहता रुजेव कान्ता बभौ हृदयत्तेन नद्याम् ॥३६॥
 यादांसि दग्धानि विनाशमापूर्वीर्धप्रपावेण महेश्वरस्य ।
 शेकुस्तथा नापि मनुष्यवर्गाः स्नातुं जले तीरगताश्च गाङ्गे ॥३७॥
 नीरं निराकारवत्तेन तप्तं वायौ निराकारमभून्नित्थिनम् ।
 प्रादुर्भवन्तीह तथैव लोके सद्गादशेषा हि गुणाश्च दोषाः ॥३८॥
 व्यैलोक्यनम्यापि बभूव शुष्का स्वल्पाम्बुनात्यल्पननुर्नदी सा ।
 चण्डार्कसंपर्कविनष्टतोयाः काले निदाधे सरितो ययान्या. ॥३९॥
 वीर्यं कथंचिद्विनिधातुमेपा शक्तेऽपरे तद्दरणे प्रतीक्ष्य ।
 गद्गानय-कालमिव क्रमेण न्यामार्दिता न्यासमिवात्मगुप्तम् ॥४०॥
 ऊर्जे च मासे दिवसे सपुण्ये पण्मातरस्तीरमवापुरत्याः ।
 स्वर्हादिनीदु सविनाशहेतोः साक्षात्प्रमुक्ता इव शम्भुर्नैव ॥४१॥
 भागीरथीं माग्यममुद्रकल्पां क्लोलजोलां च तनूकताम्बुम् ।
 विष्णोः पदस्थां विमलां नदीनां श्रेष्ठां पुरारानिन्दानिशासाम् ॥४२॥

शुभ्रां च शुभ्राभ्रसकाशकायां पापापहां पर्वतराजकन्याम् ।
 वङ्गाङ्गनोत्तुङ्गपयोवराणां सङ्गाङ्गमन्तीं भ्रमरीवृताङ्गाम् ॥४३॥
 काशीपूरीवासननेक्षणानामानन्ददां वङ्गदलावृताङ्गीम् ।
 विश्वेश्वरीं विश्वजनाभिरामां रामोरुकाण्डासजलभ्रमान्ताम् ॥४४॥
 सिन्धुप्रियां मास्करजासपत्नीं तां मातरः प्रेक्ष्य सुखं निपङ्कुम् ।
 चक्रुर्मनांसीश्वरवीर्यसङ्गाद्दुःखामितसां न च तां विदित्वा ॥४५॥
 पूर्वानुभूतं परमं हि शर्म स्नानान्न लेभेऽम्बुनि मातृपट्टकम् ।
 वैश्वानराणां न्वलतां हि मध्ये निक्षिप्तपात्मानममन्यतोच्चैः ॥४६॥
 बर्हिःप्रभावेण बहिर्गतास्ता नद्या बभूवुर्निमिषेण पश्चात् ।
 आस्फोटयामासुरपि प्रपूतमाचुक्रुशुः शुक्लपरीतदेहाः ॥४७॥
 काचिद्विचित्रस्वरयोजनेन प्रोच्चैर्ननादाकुलमानसीषु ।
 अन्या पटेनार्धवृतात्मदेहा चित्रं ननर्तेव सवारुणीका ॥४८॥
 मातापरा सोढुमनीश्वरा तं रक्तेक्षणा वीर्यबलेन विद्धा ।
 दन्तैर्ददंशौष्ठपृष्ठाघरं स्वं काण्ड्यशाचा विललाप भूयः ॥४९॥
 अन्या प्रसूः स्वीयशिखोहहाणां घृन्दं विकीर्यामरणानि तीरे ।
 गाङ्गे तदामूत पुनरेव धर्तुं नैव प्रभुः केवलमग्निता ॥५०॥
 केचिच्चतुर्धाद्विजराजमौलिं चित्तस्थितं चिन्तयतः स्म भूयः ।
 प्रायो जनानामशिवे तु लब्धे काले शिवः शोरुहरः प्रमाणम् ॥५१॥
 इत्थं विषादाकुलमानसीनां तासामवापैशबलं तु गर्भम् ।
 नीजं यथा वृद्धिमविन्दतासां भीतिस्तथा चित्तगृहं विवेश ॥५२॥

गर्भं मिया मोघमनन्तरं ताः प्रत्यन्तशैले विनिवेश्य जग्मुः ।
 सन्नश्च षोढा विधृतस्म सद्यो दिव्याकृतिं प्रार किल क्रमेण ॥१३॥
 सर्वा क्षितिः काञ्चनमलिमाम्भूत् श्रीकण्ठवीर्येण सितेन पूर्णा ।
 हेमा बभूवुस्तृणपृक्षशैलाः सर्वे तदुर्वीतलबद्धमूलाः ॥१४॥
 गाङ्गेयनाम्नापि च जातरूपप्रत्यङ्कितेन प्रथितं सुवर्णम् ।
 यन्त्राङ्गनिर्माणकृनावयासन्नन्यानि लोहानि गिरौ बहूनि ॥१५॥
 निक्षिप्तरीमा वसुधा विरेजे विद्युप्रदीपालिरिवैरुदेशे ।
 पङ्क्तिर्हि मासापिव मास्करस्य वह्निस्यस्येव च रश्मिरेखा ॥१६॥
 दिव्याकृतिः पट्सु दिनेषु जातः शैले तदीये शिवदः षडास्यः ।
 बालो रुदन् बाणवने शयानो देवांश्च तत्राह्वयतीव दृष्टः ॥१७॥
 हृद्रास्यम्पणि मुखानि सम्यक् बालव्य बालार्कनिमानि तत्र ।
 दृष्ट्वा वने जातममुं वनस्याः पट्कं शिवानामिति मन्वते स्म ॥१८॥
 रौप्यैश्चकाशे स्वपितुः पिता मे मूयोऽधिकैः पद्मशिराः स्वकीयैः ।
 सोऽप्यद्य पट्भिश्च जितः पितेत्यं बालो हतोदेव वने निवान्तम् ॥१९॥
 देवार्थिनास्ता रघुनन्दनैर्न स्फुन्दं निनस्तन्यरसप्रदानात् ।
 संशोषयामासुरतः स बालो नाम्ना श्रुतोऽम्भिति कार्तिकेयः ॥२०॥
 निष्प्रक्षपातः स तु बाहुलेयो नप्राह दुग्धं किल कृत्तिकाम्प्यः ।
 यस्मादपूम्पोऽपि षटाननस्याः पग्मातरस्तत्र बभूवुरस्य ॥२१॥
 अयं शिशुर्न न तत्रेह-जातव्येभ्यं च गङ्गा त्वनलो जनन्यः ।
 चक्षुर्विवादं गिरिमागिरीशाबागच्छतां तत्र विमानमार्गो ॥२२॥

दृष्ट्वा शिशुं सा नगराजकन्या प्रह्लादविस्मेरमना बभाषे ।
 श्रीकण्ठवामाङ्कतले निषण्णा हस्ताम्बुजामृष्टकपोलकान्तिः ॥६३॥
 वीक्ष्यार्धकं बालकुरङ्गनेत्रं दन्तश्रिया विकृतनारिकेलम् ।
 जम्बूकलप्रख्यशिरोरुहं च स्वामिन् सुरेशप्रणनाङ्घ्रिपीठम् ॥६४॥
 गम्भीरवक्त्राञ्जलिभ्रं कुमारं षण्मासीकाशमकामभीश ।
 सान्द्रप्रमोदा प्रबलाद्भवामि त्वज्ञातवान्धव्यबलाभिमृता ॥६५॥
 आकस्मिकः कोऽपि कुमारकेऽस्मिन् स्नेहः प्रभो मय्यघुनैव जातः
 आदिष्करोतीति विचिन्तयामि प्रसक्तवान्धव्यमनेन सार्धम् ॥६६॥
 जान्बल्यमानं जगतीतलेऽस्मिन् जाम्बूनदारं जितमन्मथं च ।
 जानामि जातं जगदेकलन्धो जन्याय जम्मारिजयप्रदाय ॥६७॥
 अज्ञातबन्धुः शिशुरेष बन्धो कः कथ्यतां मे दयया दयान्धे ।
 मातास्य का माग्यवतीषु धुर्या यैनं समीक्ष्यातिमुदं समेति ॥६८॥
 पिता जगन्नाथ ममापि नाथ ह्यमुष्य को ब्रूहि जवात्तमेव ।
 स किं सुराणामुत कितराणां क्षितिप्रपूर्णां भवति प्रमुर्धा । ६९॥
 हसन् भवो हैमवतीमुवाच त्वया विना कास्य भवानि माता ।
 पितापि कान्तेऽकथितो मयाद्य त्वया किल ज्ञात इतीह मन्ये ॥७०॥
 अक्षयपीशानशिशुं तनूना शैलेशित्तुः शैलतले क्षयानम् ।
 शातोदरी शातयुतातिशीघ्रं समप्रहीत् पाणिसरोरुहाभ्याम् ॥७१॥

मुदितवदनलक्ष्मीर्मेनकानन्दिनी सा
 शिशुवरमचलाभ्यां लोचनाभ्यां पिनन्ती ।
 पतिनिकटमनैपीच्छीघ्रगत्या हसन्तं
 प्रणतिमपि सुराणां मानयन्ती न तत्र ॥७२॥
 झुतिततिमपि चक्षुर्गोचरं गोप्रशत्रोः
 सुरगुरुमपि सर्वानागाताज्ञैव चक्रे ।
 अमवदथ शिशोस्तथा संभ्रमेण स्वकार्ये •
 विमुखद्वयवृत्तिः सर्वदैवं मनन्यः ॥७३॥
 रजतगिरिगृहं तं बाळकं शैलबाला-
 प्यनयदथ सकान्ता बाललीलाभिरस्य ।
 प्रमदमरितचित्ता वत्सला लालयन्ती
 समयमनयददौ केवलं वा मूर्हतम् ॥७४॥
 उमाकान्त पृथं दशशतकराभं सुरमुदे
 मुदा दत्त्वा जिष्णोर्नगदधिकपीडाकरमलम् ।
 निहन्तुं सेनायाः पतिपदममुष्मै वितरत
 प्रभुं तं देवानामवददमलश्रीरिति विमुः ॥७५॥

॥ सर्वे श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणारविन्दार्पणमस्तु ॥

॥ इति श्रीसीतास्वयंभरे महाकाव्ये श्र्यये ॥

॥ कुमारजननं नाम ॥

॥ सप्तमः सर्गः ॥

॥ अष्टमः सर्गः ॥

॥ सगरोदन्तः ॥

श्रीरामः श्रुतियुगसंप्रुटेन पीत्वा

पीयूषं विविधकथारसाभिमिश्रम् ।

उद्भूतं मुनिवरचारुवक्त्रविम्बा-

त्सज्जोऽमृतसगरकथासुधां च पातुम् ॥१॥

साकेते सगरनृपः शशास पूर्व

सारङ्गं सकलकलागमाम्बुधीनाम् ।

विद्यानां निधिरपि तापमाग्रणीस्तं

प्रारेभे कथयितुमित्यपिन्दुवक्त्रम् ॥२॥

विप्राणां सुहृदयं वेदपारगाणां

भूपानां नतशिरसां प्रभुं स साक्षात् ।

पौराणामभवदनन्तसौख्यदाता

ऋरारिः सकलकलङ्ककारणानाम् ॥३॥

गाम्भीर्ये नदपतिसन्निभः स राजा

सम्पत्तौ विनिनकुबेरमाग्यवृन्दः ।

शौचे च त्रिदशवरेण संस्तुतोऽम्-

द्दीर्ये वाप्यरिरमणीक्षणाश्रुहेतुः ॥४॥

दण्ड्यानां यम इव सार्यदण्डधारी
 साधूनां विनयवतां प्रमाददाता ।
 दूतेषु प्रभुगृणी क्वचिन्नवासीद्
 दारिद्र्यादतिरूपणान् ररक्ष मर्त्यान् ॥५॥

शत्रुघ्नः श्रुतिनिःकटप्रसारिताक्षो
 राजासावपि न च नेत्रयुग्ममाश्रः ।
 चाराक्षो निखिलभुवं शशाम धीमां-
 स्तेनामूच्छिनयनसन्निभः स साक्षात् ॥६॥

सुन्दर्यः स्वपतिपरायणा बभूवुः
 स्वाचारे सततमतन्द्रिताः प्रजास्ताः ।
 वर्णानामभवदसङ्गरं कुमार
 सर्वत्र प्रमदमरो हि दृश्यते स्म ॥७॥

पर्जन्यः शुभसमयेऽभिवर्षति स्म
 स्तेनैभ्यः किल न बभूव लोरुपीडा ।
 सर्वेषामभवदनष्टशान्तिस्तौख्यं
 काकुत्स्थे भुवमधिशासति प्रवीणे ॥८॥

गीर्देवी कविरसनातले ननर्त
 श्रीदेवी पुरवनिगाननाम्बुजेषु ।
 रुद्राणी नृपनिटिल्लभुवोस्तपैवं
 हाजेन्द्रे प्रमधिशासति त्वदीयम् ॥९॥

नाकाले भवति कदापि कस्य मृत्यु-
 द्रव्याशा जननिचयेऽमवल्ल दृष्टा ।
 कृत्रापि प्रमुवरशासिताः प्रजास्ता-
 स्तृप्तिस्था कमपि ययाचिरे न तत्र ॥१०॥

मन्वादिप्रभृतिमिरुत्तमैर्नरेन्द्रै-
 रुदां तां वहति धुरं धरारमण्याः ।
 धर्मज्ञे सति न विवेश वाप्यधर्म-
 शोर्षी सा बहु शुशुभे वर्धूर्नवेव ॥११॥

वैषड्यं पुरवनिताः कदापि दुःखं
 नाजानन् सगरनृपालपालितास्ताः ।
 पुत्राणां मरणशुचायवा प्रदग्धा
 नैवासन् सकृदपि धर्मकर्मबद्धाः ॥१२॥

एतावत्सगरमहीपतिः प्रशासद्
 भूतीनां नगरजनस्य सोऽपि हेतुः ।
 धर्मज्ञोऽप्यधरहितोऽपि शीलपूर्णो
 न प्रापात्मजमुखदर्शनं सुखं तु ॥१३॥

प्रासादः शिशुवरलीलया विहीनः
 संयुक्तोऽप्यतिहचिरामिरङ्गनामिः ।
 तारामिर्मणिहचिरामिराक्तकोन्ति-
 निर्व्योत्सो स्रतल इवे व्यराजतास्य ॥१४॥

द्वे मायै सगरनृपस्य शीलवत्यौ
 वैदर्भी रघुवर केशिनी किञ्चैका ।
 आहूता सुमतिरमूदिति प्रियान्या
 चैताभ्यां सह मुदितोऽपन्नोन्द्रः ॥१५॥

षष्ठाणामयुतमनेन नीतमाश्रं
 षानन्दी न तु सुतदर्शनाद्भूव ।
 पापानां फलमिति पूर्वमन्मजानां
 मेनेऽपाष्य यतते स्म तत्क्षयार्थम् ॥१६॥

सप्तमं नृपतिरनीश्वरश्च सोढुं
 पत्नीभ्यां सह गहनं ययौ स धीमान् ।
 पापानां निचयमहं पुराकृतानां
 दग्धा तत्तपसि सुतं सुतं च छप्स्ये ॥१७॥

इत्थं ह्ये मनसि विषाद्य भूमिपालो
 गुप्त्यर्थं सचिवरं निवेश्य रान्यम् ।
 चण्डार्कप्रतिममूला स्वपावतोऽनौ
 शैलेन्द्रं प्रति तदपसे जगाम शीघ्रम् ॥१८॥

पत्नीभ्यां सह स तपश्चरन् विरेजे
 श्रीराजहृत्ननिमविग्रहो नरेन्द्रः ।
 प्रपक्षः शिव इव शैलरूपकाम्यां
 मातङ्गानिनपरिपूषितात्मकायः ॥१९॥

पूर्वस्मिन् मनुषि कृतेऽवपर्वसङ्घे

ध्रुवस्ताविह निहते तपोऽर्कतापात् ।

प्रीतान्तो भृगुरथ यच्छति स्म तस्मै

सूक्ष्मे वरशुगलं रुनापहर्तुं ॥२०॥

मारत्या सुविशदया दयासमुद्रो

राजानं गिरिविषये भृगुर्जगाद ।

एकस्ते भवति किलैकया तन्नृजः

सूतेऽन्या दशशतपष्टिसूत्रवृन्दम् ॥२१॥

प्रीतोऽहं तव तपसा वरेण राजन्

स्वस्यः सन् व्रज नगरीमितः सहान्याम् ।

धक्के स्वं मुदितमनाः सुतं निवेश्य

मूयास्त्वं पुलकितगात्र एव तेन ॥२२॥

कर्तारं तव कुलसंपदः समृद्धे-

स्त्वद्वाहोरपि च चिरं निषीज्य पश्चात् ।

तद्गण्डे नवनवनीतसन्निभेऽथ

स्पृष्ट्वा त्वं ललति च ङालनैः सुतानाम् ॥२३॥

श्रुत्वा तां गिरमथ केशिनीसुमत्यौ

पक्ष्या तत्पदशुगले निवेश्य शीघ्रं ।

का माता भवति कुलस्य वृद्धिर्कृतुः

का चान्या वद दययेति चोचतुस्तम् ॥२४॥

देवर्षिः सुतवरणाय ते भद्रिस्त-

द्वैदर्षी कुलकरपुत्रमेव वामे ।

धर्मज्ञा सुमतिरभूष राजपार्या

राजेन्दोर्दशशतषष्टिसूनुमाता ॥२५॥

रामानं पुनरपि पत्तनागतं तं

निष्यातुं सकलजनाः पूर्णि प्रणीय ।

नानालंकरणमनोरमां रमां वा

शानामुर्नयनपुटैः पपुश्व मत्तचा ॥२६॥

मूपाको निकटमगाद्यदा नगर्या-

वाद्यानामसकृदमूच्छुमप्रणादः ।

संपापुयुंगपदयाखिलाः प्रनास्ताः

कर्णानां मुदमपि लोचनाम्बुनानाम् ॥२७॥

मान्धात्रन्वयगुरुपीश्वरो जनानां

पुद्गारि स्थितमथ मस्तकेन नम्र ।

अन्येषामपि रघुनाथ मूसुराणां

पादेषु प्रगतशिराः क्रमेण चासीत् ॥२८॥

मूमोन्द्रः सल्लु करलाघनेन काञ्चित्

काञ्चिद्वा मधुरवचोमिरन्पमन्यान् ।

समेवेशणयुगलाद्दमन्मुत्सेन

शीर्षस्योच्चनविषानकर्मणान्यात् ॥२९॥

तत्रस्थानखिलजनांस्तथैव वृद्धान्

सम्मान्यावनिपतिवृन्दवन्धपादः ।

संयुक्तः शुभकरमण्डनैरनेके-

राक्षसस्वरथमगात्सुखेन सौधम् ॥३०॥

रथ्यानामुपगतलेषु लोचने स्वे

प्रस्तीर्य प्रभुरथ गोचरीचकार ।

लोकानां कृतिपिरमूल्यभक्तिमावं

साक्षं तं पितरमिवास्तुवन् कुमार ॥३१॥

हर्म्याणामुपरि ददशं दर्शनीयं

साकेतध्वजपटमाशुगाञ्च उन्तम् ।

सोऽप्यासीदिव पुटभेदनाधिदेव्याः

सन्तोषप्रकटनकर्मनत्परथ ॥३२॥

नीनोऽपौ श्रुतिरमणीयतूर्णयोपै-

स्तस्त्वीषं प्रति नृपतिजनैः स्वकीयैः ।

मध्य ह्ये विधिवदर्नेकसत्क्रियाश्च

स्वीयान्तःपुरमविशत्समाप्य सर्वाः ॥३३॥

प्राप्ते ते मगरनृपस्य पूर्णकाले

प्रेयस्यौ तनुजशतानि दत्तवत्यौ ।

एका सा तनुजममृत वंशवृद्धेः

पुत्राणां षडयुतमेव तत्सपत्नी ॥३४॥

काकुत्स्थामत्रदय सर्वभूतवृन्दं
 संप्राप्तातनुबलमात्तदिव्यधाम ।
 विज्ञाताखिलनिगमागमादिविधं
 सुप्रीतप्रभुयुतमुज्ज्वलं गुणौघैः ॥१६॥

काकुत्स्थः स कुलकरः सुतोऽतिमात्रं
 साकेतावमयनरानपीडयच्च ।
 प्रख्यातोऽपवदममञ्ज इत्यतीव
 ह्यमामारो सुवि विचचार राक्षसाधः ॥१६॥

ह्यमापालः स तु सुतदृष्टवेष्टितेन
 दीनानां नगरनृणां निशम्य वार्ताम् ।
 संक्लिष्टोऽगमयदमुं बहिर्नगर्या
 दोषज्ञै र्विप्रुनि वध्यते कृपुत्रः ॥१७॥

यज्ञेन प्रपितघरामिहैव दोग्धुं
 निःश्रित्याखिलनृपकमोजुहाव ।
 तेनोमिर्निमतनुनैः सहस्रसंख्यैः
 संपूर्णः स इव रराज लोचनधुः ॥१८॥

पानीयोद्भवमसृतेन पण्डितेन
 स्वादिष्टोऽध्वरवरमश्वमेधमेव ।
 मुराको विमलमनाः स सत्ववृत्तिः
 प्रारेभे जयदमनस्पकीर्तिर्द व ॥१९॥

सुखाया तदनु निशम्य भूपिलोके
कर्नारं निनपदनाशकारणस्य ।

यागस्य द्रुततरयागतो मुषोप
कस्त्वधं प्रमुरपि स स्वकार्यमग्नः ॥४०॥

पातालं कपिलमहामुनेः पुरस्ताद्
यागुधं नयति रयात्पुरन्दरः स्म ।
कार्याणामपिमवमीक्षते स्म चोत्कः
स्वस्वान्तस्नदनु वसुन्वरावाप्त्य ॥४१॥

यज्ञाश्चानयनकृतस्वरान् कुमारान्
मारामान् मनुनपनिः सहस्रपष्टिम् ।
आमज्ञेऽवनिस्त्रननाय ते तथैवं
निर्दिष्टा भुवमखिलामकम्पयन्त ॥४२॥

पश्चात्ते भुवमस्त्रनन् मुवि प्रवीरा-
स्ताताज्ञां शिरसि सगौरवं वहन्तः ।
निस्वानः प्रमवति तेन भीतिदः स्म
स्मादेवी पृथुतरवाधया चकम्पे ॥४३॥

पातालं प्रति ययुरुग्रवेगयुक्ता
वीरास्ते बहुविधलोहकानि दृष्ट्वा ।
मूगर्म विविधमनोज्ञवस्तुपूर्णं
संशोभ्यापि च तुरगं तु लेभिरे न ॥४४॥

रत्नाना निचयमनेकधातुपङ्क्ति

लोहानामपि च ददर्श भूरि राशिम् ।

सर्पाणा विषभरिताख्यसंयुताना

वृन्दं वा सगरनृपालपुत्रवृन्दम् ॥ ४५ ॥

विस्तीर्णं गगननिभं नृपात्मजाता-

श्चक्रुस्तेऽऽष्टमथ भूरिनिम्नगर्भम् ।

चन्द्रास्यामवदुदधि स एव पूर्णो

नीरणा-निमबलैस्तु दत्तजन्मा ॥ ४६ ॥

नागेन्द्रं ददृशुस्थावनीधरं त

नागेन्द्रोपमबलशालिनं कुमारा ।

नागेन्द्रानपि च करालदन्तयुक्ता-

न्नागेन्द्रोपमहयमत्र यज्ञियं तम् ॥

मार्तण्डं स्वकुलकरान् करान् स्वकीय-

न्पातालं गमयति स स्म चैककाले ।

पुत्राणां सगरनृपस्य नागलोकं

कार्येण प्रथममपश्यदुद्धतेन ॥ ४८ ॥

कोपेद्वास्तदनु दिनाधिपान्ववाये

सञ्जातास्तुरगमवीक्ष्य तेन शीघ्रम् ।

तीक्ष्णाग्रैर्भुवमखनन् पुन पुनस्ते

खड्गैश्चानुपमनलैर्हृषद्विरग्नै ॥ ४९ ॥

पार्श्वस्थः कपिलमहामुनेश्च तेषां
 दृढ्मार्गं तुरगवरः स्थितो बभूव ।
 यज्ञाश्वप्रथमसुदर्शनेन हृष्टा
 निःश्वासं श्रुश्रुचुरथ श्रमान्तचिह्नम् ॥ १० ॥

धीमन्तः समरनृपात्मजाः पमापुः
 सत्काले सदृशफले कुमार तत्र ।
 सर्वेषामिह किल कर्मणां कलापः
 स्वारब्धः फलमनुयच्छतीति मन्ये ॥ ११ ॥

पुत्राणां त्रिशतशतद्वयं तदानीं
 चोरं तं मनसि विभाव्य तापसेन्द्रम् ।
 साक्षाद्वा परमपुमांसमप्यनन्तं
 खड्गेन प्रति च दधाव हन्तृमेनम् ॥ १२ ॥

सर्वज्ञः स हि निधनं विभाव्य तेषां
 रोपाग्निं नयनयुगात्ससर्ज तेन ।
 दग्धास्ते द्रुतमथ मससाद्बभूवु-
 श्वैकेन क्षणसमयेन दुष्टचर्याः ॥ १३ ॥

पुत्राणां गतिमथ दीक्षितो नृपालो
 न श्रुत्वा तुरगगवेषणोद्गतानाम् ।
 चिन्तार्तो निमतश्चनोद्भवं दिशेद्य
 प्रख्यातं विनयनतं गवेषणार्थम् ॥ १४ ॥

गच्छाय प्रति तुरगं सुनात्मजात
 साखौबो निजतनुरक्षणार्थमेव ।
 मागे ते प्रणम शुभांश्च पूजनाहान्
 हिंसाणां भव भव एव कालरूपः ॥ ९६ ॥

नत्वासाविव शिवजः पितामहाज्ञां
 धृत्वा तां शिरसि पितृव्यविक्रमेण ।
 प्रारब्धेऽध्वनि स नगाम तानयाश्वं
 चान्वेष्टुं मरुत्वरूपयिनीममेनः ॥ ९७ ॥

दिङ्नागानपि बलसंयुतान् स नत्वा
 पप्रच्छ क्रतुतुरगं पितृव्यवृन्दम् ।
 ते सर्वे विनयिनमाहुरेनमातं
 पश्यानां ननु विशदा पुगेऽस्ति सूची ॥ ९८ ॥

मागेऽगौ निजगुरुदर्शनार्थमेव
 गच्छन् च हृदि विषपाद तापदग्धः ।
 दुश्चिह्नं गुरुनक्षयं च वीक्ष्य बालो
 दुःखानां भुवि निचयो हि सूच्यनेऽरम् ॥ ९९ ॥

दुःखार्तो विधिह्नहर्षधैर्यवीर्यो
 बन्धूनां निवहमयाग्निदृपितं च ।
 संप्रेक्ष्याचिरसमयात्स्वयं तथा वा
 शोकाग्निं प्रविशति तत्र बालकः स ॥ १०० ॥

मुक्त्वाक्ष्णोः सलिलमनल्पशोक्रदग्धो
 नैवापं विधिवदयाम्बु दातुमेव ।
 सन्नद्धोऽपत्रदहिशत्रुराययौ तं
 काकुत्स्थं प्रशमितद्वुःखमेव कर्तुम् ॥ ६० ॥

धीमन् मे शृणु वचनं रुद्रं च मा गा
 दायादास्तव वशमाप्तवन्त एते ।
 कालत्याखिललपकारणस्य बाल
 ज्ञातं ते प्रलयकरो भुवीति कालः ॥ ६१ ॥

बन्धूनां निरुपमविक्रमोद्धतानां
 कार्यैस्ते निखिलजगन्निषूदनाढ्यैः ।
 भीतान्नास्तनय नृपस्य नाकपाद्या
 गीर्वाणाः शरणमगुश्च सृष्टिहेतुम् ॥ ६२ ॥

सोऽप्येवं मघत्रमुत्तैः सुरैः स्तुतोऽथ
 स्वालोच्य म्वद्दि महाव्रतामिपूर्णान् ।
 एतांस्ते गुरुसहजानरं विदित्वा
 मृत्योर्वा वशमनयन्नपानयज्ञः ॥ ६३ ॥

लीलैषा सकलजगत्प्रभोरनन्ता
 नन्तुनां विधिलिखितानुमारि माग्यम् ।
 प्राज्ञेन प्रभुवरपौत्र नैव शोच्यं
 मूढोऽपौ य इह कुमार निन्दतीशम् ॥ ६४ ॥

तस्य च रविकुलकीर्तिदाशु गत्वा

सार्धं ते तुरगवरेण राट्समीपम् ।

आश्वात्थ ऋतुरगात्तमेव भूपं

संदधान् कुरु निजवान्धवान्विमुक्तान् ॥ ६९ ॥

श्रुत्वासौ विहगवरोक्तवाक्यपङ्क्तिं

काकुत्स्थः कथमपि सैन्यध्वं गृहीत्वा ।

राजेन्द्रं प्रति च जगाम शोकतप्त-

ध्वजे वा तमपि सहस्रशो रुजार्तम् ॥ ६६ ॥

कथमपि हृदि धृत्वा पुत्रशोक महीपो

हृदयदलनशीलं भूमिलोके जनानाम् ।

ऋतुरमपि साङ्गं पूरयित्वा यथार्हं

ह्यभिलषति च मुक्तिं स्वर्गलोके स्म वासम् ॥ ६७ ॥

मार्तण्डान्वयसंभवो नरपतिर्यज्ञावसाने ततो

राज्यध्रीपरिवर्धितात्मविभवो राज्यं प्रशास्यालद्युम् ।

पौत्रे राजसमानतेजसि धुर भूमेर्निवेश्यानघा

स्वर्लोकं स जगाम कीर्तिघण्टस्तत्रानुमोक्तुं सुखम् ॥ ६८ ॥

॥ सर्वं श्रीरामचन्द्रदिग्गजचरणारविन्दार्पणमस्तु ॥

इति श्रीसीतास्वयंवरे महाकाव्ये श्रयङ्के

सगरोदन्तो नाम

॥ अष्टमः सर्गः ॥

श्रीः

॥ नवमः सर्गः ॥

॥ गङ्गावतरणम् ॥

अंशुमानस गते नृपसूर्येऽप्यंशुमलिनि यथा चरमाद्रिम् ।
 अंशुमानिव शशी व्रनति स्म प्राच्यशैलशिखरं हरिपीठम् ॥ १ ॥
 क्षीणकान्तिनिवहा रिपुभूषा भवना इव सनि प्रभूमूर्धे ।
 अस्तमस्य हि निशम्य सहर्षाः प्रोदिताः समवन्निकान्त्या ॥ २ ॥
 किन्तु तत्क्षणयुते समयेऽपौ राजमानविभवो निजराज्या ।
 सागरोद्धृततनुः परिपूर्णस्तारकेश इव तान्निजवान ॥ ३ ॥
 सागरस्य तनुजः स्वपितॄणां श्रुक्तिमेव विमलामस दातुम् ।
 स्वर्णदीपलवमानयनार्थं चिन्तयावृतमनाः स वपुः ॥ ४ ॥
 चिन्तया किमु भवन्ति हि लोके मानवस्य मकटाः कृतिपट्टाः ।
 भावयाभि यशसा परिपूर्णं सोद्यमं च कृतिनं नरमेव ॥ ५ ॥
 वैश्वयुक्त रत्नमा गुरुकार्यं कर्तुमेव मनुजः प्रयत्नेन ।
 तद्भ्रूः प्रमुवशो प्रणिशाय तत्कष्टं हि न कदाप्युपल्लिप्सु ॥ ६ ॥
 सन्ति राम मनुजा द्विविधा हि क्षमातले विविधशीलघृतेऽस्मिन् ।
 सोद्यपस्तु लपते कलमेकध्विन्वयास्ति निहरः किञ्च चान्यः ॥ ७ ॥
 चिन्तयेह पुरुषः सुखरिक्तश्चिन्तयैव लभते दुरवस्थाम् ।
 तत्सदा मतिमता न च कार्या पुरुषेण धृतिघातकचिन्ता ॥ ८ ॥

श्रीधृतिप्रभृतिभिर्गुणरत्नैः प्रस्तुतां गुरुकृतिं विचरैष्व ।
 यद्यत्सौ न विजयी समयान्ते तर्हि दोषमरणे न विनिन्द्यः ॥९॥
 याचकाः खलु वयं जिनशत्रो सन्निवौ त्रिभुवनावनर्तुः ।
 योग्यतानुमरणात्स ददाति प्रार्थनाश्च सकला न कदापि ॥१०॥
 भव्यमेव भगवान् स ददाति ह्यर्थिने जगति जाग्रत एव ।
 तत्कचित्तु ससुखं रमणीयं दुःखपुरितमय क्वचिदस्ति ॥११॥
 अंशुमानिति नृपः कुशलोऽपि स्वर्णदीपं भुवं प्रतिनेतुम् ।
 ईश्वरस्तु न चमूक् द्रिडीपं राज्यदीपमकरोद्विमैर्त ॥१२॥
 सोऽपि राघव गिरीन्द्रतनूनाशुभ्रतीर्थपरिपूतशरीरान् ।
 आत्मनः पितृगणांश्च विधातुं चिन्तयाहतमना न शशाक ॥१३॥
 चिन्तयैव समयं नयतोऽन्य प्रादुरास तनयस्तपनाभः ।
 तं भगीरथ इति प्रथिताख्यालङ्कृतं नरपतिः स चकार ॥१४॥
 बालभास्कर इव प्रभुसुनुर्वृद्धिमाप नृपतेः पुर एव ।
 कर्मणार्जितपुरन्दरलोको राज्यपालमकरोत्समये तम् ॥१५॥
 सर्वदा निजजनेष्वभिरक्तो रार्जवन्धचरण स नृपालः ।
 सन्तर्ति न लभते स चिरेणाप्येषते न परिपीडितचेताः ॥१६॥
 आत्मनः पितृपितामहवृन्दं देवलोकगमनोन्मुखमेव ।
 देवसिन्धुसलिलेन चिकीर्षुः पर्वतं प्रति ययौ हिमवन्तम् ॥१७॥
 नद्वपाणिशुगलो नरपालो वायुभक्षणरतश्च विधातुः ।
 प्रीणनाय यतो तपति स प्राप्तुमात्ममनसि स्थितवाञ्छाम् ॥१८॥

श्मश्रुसंवृतमुखः सजटः सन् ब्रह्मसूत्रपरिभूषितवक्षाः ।

ऊर्ध्वबाहुरमलो नियमैर्वा मीलिताक्षियुगलः स बभूव ॥१९॥

शिल्पिवर्यरचिता शिवमूर्तिश्चित्रकारलिखितेव तथा वा ।

निश्चलः समधिगम्य समधिं राजते स्म गिरिराजिषु राजा ॥२०॥

निश्चलं वनमुत्तममलोको लोफपालरुमभुं निचबन्ध ।

पक्षिणोऽपि विविधा हि रमन्तः क्रीडयाधिहृष्टरुमावात् ॥२१॥

सिंहगर्जनशतादपि राजा ध्यानतश्च न चञ्चल स किञ्चित् ।

निर्जितेन्द्रियगणस्य नरस्य प्रायशो भवति लक्षणमित्यम् ॥२२॥

हायनानि स निनाय नृपेन्द्रो राववो दशशतं विधिनैवम् ।

तत्तपःप्रमुदितश्चतुरास्यस्तिष्ठति स्म पुरतः सह देवैः ॥२३॥

षागवीशमुखनिर्गतवाणी मञ्जुला नृपमबोधयदेनम् ।

पर्वतेशतलनिस्सूनरीरा जाह्नवीव तटिनी स्वनटद्रुन् ॥२४॥

किं स्थितोऽसि तपसीदृशि राजन् किं तवाभिलषितं कथयाशु ।

भूपते नरतृषामपि दातुर्दीयते किमु तवापि हि किञ्चित् ॥२५॥

एवमादिगदितश्चतुरेण ब्रह्मणा स्मितमुखो वसुधेशः ।

भक्तिसन्नतशिराः स बभाषे तं शुभार्थयुतया निजवाण्या ॥२६॥

अस्मदीयपितरः किल पूर्वं मत्समात्तु विहिताः कपिलेन ।

सद्गतिं च सदृशीमधुनापि प्राप्तुमप्सु विधिना न समर्थाः ॥२७॥

मत्स तद्रविकूलोद्भवभूषाः पूर्वना मम पराक्रमपूर्णाः ।

देवसिन्धुनलसङ्गमपतं नेश्वराः कमलममव वक्ष्म ॥२८॥

मानवस्य मरणादनु तीर्थे दग्धदेहजनितं भसितं तत् ।
 सर्वथा ननु निमज्जयिष्यं चैतदेव विदितं भवतोऽपि ॥२५॥
 वत्सरा दशरतं हि विरिञ्चे व्यर्थमेव न गता इति मन्ये ।
 मामकः पितृचयो पवदीयप्रेक्षणेन लभतामिह मुक्तिम् ॥२०॥
 एकदा त्रिपथगासलिलौघे त्वत्कृपाजलनिधौ च पितृणाम् ।
 विन्दनां भसितमम्बुजयोने मज्जनात्परमपावनरूपम् ॥२१॥
 आत्मजं भुवि विना न लभे शं नास्ति मेऽपि सुगतिः परलोके ।
 तद्दयापरवशो वशिनं मां शर्मणः परवशं तनु देव ॥२२॥
 पुत्र एव निरयात्पृथुगोरात्प्रातृमात्मकुलजान् हि समर्थः ।
 पापकर्महरणाय तपो मे चास्तु दुःखनरणाय विवशतः ॥२३॥
 बालमापिनमहं श्रवणाभ्यां सन्निशम्य राममेव न लब्धुम् ।
 लोकनायमहमद्य भवन्तं प्रार्थये मम सुतोदयहेतोः ॥२४॥
 आत्मजेन गुणितैव लभेऽहं संपदं न विगुणैरपि पुत्रैः ।
 तद्भवान् गुणिनमुत्तमपुत्रं वंशकीर्तिकरमेव ददातु ॥२५॥
 मा भवान् मम पितामह पुत्रं सागरेण सहसं प्रददातु ।
 तादृशादपि वरा सुवत्रापादपनष्टिभिरितीव हि मन्ये ॥२६॥
 सा प्रिया समधिगत्य च तापं त्यिष्यतेऽतिविमुखा सुखवृन्दे ।
 पुत्रनन्म न चिरादपि लब्ध्वा मातृशोकमुत्तुङ्गं रमणीयम् ॥२७॥
 मामिनी च मम मानमहंसी सैव दुःखविधुरा क्षयमेति ।
 तस्तन्नेषयवशं मम दत्त्वा तस्तन् कुरु पयःपरिपूर्णम् ॥२८॥

राजकीयकृतिश्रममेव म्लेच्छितैः शिशुमुखात्क्षणकालम् ।
 किञ्चिद्गुणमिह कर्तुमनन्यो याचनां तव पुरः किल कुर्वे ॥३९॥
 त्वत्कृपारसगुणाद्गुदितश्चि श्रीमदस्तु भगवन् सुतमूलम् ।
 तद्विषातकरणानि निमेषाद्विश्वसृच्छलभतां च लमन्तां ॥४०॥
 राजनीतिकुशलं वनमध्ये राजनीति मणति द्रुहिणस्तु ।
 सुप्रसन्नवदनो वरपुंसं केवलं किल ददावथ तस्मै ॥४१॥
 पद्मजः सुरधुनीमभिनेतुं निर्दिदेश निरयात्पितृवृन्दम् ।
 रक्षितुं सुजनरक्षणशीलं विश्वरक्षणपरं प्रति तप्तुम् ॥४२॥
 तं दिलीपतनुजः सहस्रैव पद्मयोनिगदितं प्रतिमान्य ।
 प्रीणनाय गिरिशस्य जिनारिर्बद्धरागिरमवन्नतशीर्षः ॥४३॥
 विश्वतापदतपःपरितापाद्विश्वपालनविभुः परितुष्टः ।
 दर्शनं स भगवान् सुभगाय प्रीतिपूरितमनाः प्रददौ स्वम् ॥४४॥
 स्वर्गदी तु बहुवा बहुवेगाद्ब्रह्मोमतश्च निपपात नपापा ।
 उद्यता त्रिभुवनैकमहेशं रद्रदेवमपि सेव विजेतुम् ॥४५॥
 मां विनेह सुगतिर्न हि लोके केवलं हि शरणं सकलानाम् ।
 प्राणिनामहमतो न पतामि स्मातले किमु जनस्तु करोति ॥४६॥
 मामितो गमयितु न समर्थः सृष्टिहेतुरपि नीरजनातः ।
 नास्ति मत्समभिहेति च सिन्धुर्गर्विता समभवद्भवरात्रुः ॥४७॥
 इत्यमादि मनसि प्रविचिन्त्य स्वर्गसिन्धुरपतद्रमसेन ।
 ३००००० जिगमि प्रणिना सा दिक्कटान् खनिनैरैरथ भित्त्वा ॥४८॥

इन्द्रमुख्यसुरसञ्जुपादा ब्रह्मणापि विहितस्तृतिसङ्घा ।
 अप्सरोमिरनिशं परिसेव्या विष्णुपादनिलया गगनस्या ॥४९॥
 किं चिभेमि मदनान्वरुशतोस्त्रयम्बकादग्निमूषितदेहात् ।
 फाल्लोचनमवोप्यनलो मामागतः प्रति शमं च समेति ॥५०॥
 स्त्रीनि मां प्रति विमुषहनीयो मार्गणान् शरधिना न जहाति ।
 पश्यनस्तपपि नस्य विनेतुं स्वीयविक्रमचयेन च शक्ये ॥५१॥
 गर्विता गगनगा मनसीत्पं दृःसहेन रमसेन पपात ।
 नाकलोकविभ्रवानयने सा लोचमेव विरराज च सिन्धुः ॥५२॥
 सिन्धुमेव नरपः परिपश्यन् रंहसा सह भुवं भ्रमयन्तीम् ।
 कम्पमाननिजशीर्षक एव स्व क्षिणी परिपिधाय च तस्यौ ॥५३॥
 दीर्घिकाजलमयो परदृष्ट्यं निर्मलं हि दृश्ये रमणीयम् ।
 स्फाटिकाश्मग्निनाच्छ्रयमानं शोभते सा गगनद्विपपासा ॥५४॥
 निखनोऽपि मरितः स हि वेगाद्ब्रह्मज्ञानशेष भुवनानि वनानि ।
 तत्र केषुचिद्भूद्भृभीतिर्विस्मयोऽपि च तथा वनपागे ॥५५॥
 दीयते यदि बलं ह्यरलानां हीयते नरवरोऽपि हि ताभ्यः ।
 दन्महेगमपि सा निपतन्ती पुष्कराक्ष मनुने निजतन्त्रा ॥५६॥
 धीर्य विश्वरमणः सरितं तां गाढगर्वमदपूरितचित्ताम् ।
 ईतिदां स कुपितः करणाब्धिनिर्वबन्ध निमिषात्स्वकचेपु ॥५७॥
 सापि सिन्धुरमवत हि दृश्या बिन्दुवदरटासु निबद्धा ।
 धन्वकारगर्भेऽन्वशश्रोरन्वतामलपत्रेषु निमेषान् ॥५८॥

सर्पराजपरिमूषितदेहो गर्वसर्पममरालयनद्याः ।

निर्जघान निजपौरुषकान्तस्तां चकार गिरिसुनुमत्पनीम् ॥१९॥

वञ्चितामिति शिवो रमणीयभ्रूयुगोऽमृचदधो कणरूपाम् ।

सप्तधा तु तटिनीं शमिताधां संविमज्य च ददौ नरपाय ॥२०॥

शम्भुना सुरसरित्सुविनीता मन्दगावनतिघारणशीला ।

जोषमीश्वरजटावनमध्यालिस्ससार जलदाञ्चपलेव ॥२१॥

रुद्रकेशवनना वनजाक्षी ससरानतसुतन्तुसचर्णा ।

देवतेव शुशुभे मधुरास्या निर्गता स्वरयुताय विपञ्चयाः ॥२२॥

ह्लादिनीति नलिनीति च तिस्रः पावनीति सरितो दिशमैन्द्रीम् ।

सिन्धुनामत्तटिनी ननु सीता जगदुरेव चरमां च सुचक्षुः ॥२३॥

सप्तमी तु नरपं सुरसिन्धोर्भागिनी मगवती शुभतीर्था ।

धन्वगाञ्च पितरं तनुजेव स्वार्जिता च तपसां निधिनेत्यम् ॥२४॥

स्यन्दनं नृपधरो जयशीलो भाविपुत्रजननं विधिवाक्यम् ।

चन्द्रशेखरकृपां स्मृतिपार्श्वे सन्निवेश्य च विवेश हपन् सः ॥२५॥

घारणात्प्रररिपुः सुरनद्या विन्दते स च नदीधरनाम ।

सापि मूपमनुसृत्य नवीनं नाम कीर्तिलसितश्च महीशः ॥२६॥

भागतां हिमवतो निलयात्सा मञ्जुलश्रुतिमनोहरशब्दम् ।

सर्वतोऽपि विततार तरङ्गैराजुहाव च सुरान् सुरसिन्धुः ॥२७॥

सा धुनीह कुरुते भरताख्ये पुण्यपूर्णविषये विबलङ्कान् ।

मानवांश्च चलयद्गसमूहेर्नर्तनं हृदयहारि तनोति । २८॥

उत्पपात मरुतो मुकुराक्षः कुत्रचित्सुरनदीजलवृन्दे ।

कूर्पनकतिमयः कचिदेवं लीलयोल्लसति वीचिसमूहे ॥६९॥

राघवैश्च जलनन्तुमिरन्यैः संयुतायुतविधैर्विधिसृष्टेः ।

राघवानुरघुवंशनमेषा निर्जगाम जगतीतल्लघुण्या ॥७०॥

कुत्रचित्समगतिः कुटिला सा कुत्रचिद् द्रुततरा कचिदुना ।

मन्दगा कचिदसौ विपलाम्बुर्वकनां स्वसहजां दिशति स्म ॥७१॥

कुत्रचिन्मुखगतिः समभूमौ कुत्रचिच्च सशिलाधनिमागे ।

दुःखगा च विललर्व चकाशे जीवितं हि मनुजस्य यथा वा ॥७२॥

सागरान् गमयितुं सुरलोकं लोक्यानुगमना सुरसिन्धुः ।

सागरं प्रियतमं च दिदृक्षुर्जहुतापसगृहस्य पुरोऽप्यत् ॥७३॥

तस्य यज्ञनिष्ठयं निखिलं सा निर्विभेद निमिषाद्रमसेन ।

सोऽपि कोपपरवान् परमात्मा तां पयो निनकराभ्ररसं वा ॥७४॥

भूय एव यशसां निधिरेनं तापसं तु नुतिमिर्नतिमिश्च ।

प्रीणयन् पुनरवाप महर्षेः कर्णरन्ध्रविषयात्पुरेसिन्धुम् ॥७५॥

तत्कृमार हरमूर्धनि जाता माहूनीत्यमिषयापरयासौ ।

हूयते त्वमपि राघव मूर्ध्ना स्वर्धुनीमिह खलु प्रणमैनाम् ॥७६॥

केवलं हि न करोति सुपुत्रान् सागरान् विदुरितान् दुरितारिः ।

किन्तु सर्वपद्वान् मनुजानां प्रीतिपात्र जननीव च पाति ॥७७॥

कुपीवला विमृधनदीशुमोदकैः सदा मुदा रघुर सन्नि मीविताः ।

करोति सा नृणपवषान्यमंकुलां वसुन्वरां वसुमननी वसुधाम् ॥६८॥

स्थितापि सा तपसि सदैव निर्मला न शोपिता मयि महर्षिन्नदी ।
 अहर्निशं मृनिगणसङ्घविष्णुना त्रिमाति च त्रिभुवनकीर्तिता गुणैः ॥
 मागीरथी माग्यसमुद्रजातं नुपेन्दुमन्वेति क्लेव पूर्णा ।
 तामप्यमर्त्याः किल सिद्धयक्षास्तैव बद्धाञ्जलयोऽन्वगच्छन् ॥८०॥

सापि प्रियं सर्वनदीप्रियं तं
 चिराद्धि दृष्टं स्वतरङ्गहस्तैः ।
 हठात्परीरम्य ननर्तं हर्षा-
 त्तरङ्गिणी पूर्णमदा प्रियेव ॥८१॥
 इत्थं समुद्रेण समं समेत्य
 प्रमोर्यथौ शैवलिनी च पश्चात् ।
 रसातलं यत्र पितामहानां
 मस्मीकृतानां निचयः किलासीत् ॥८२॥
 विमोरनुज्ञां प्रतिमान्य गङ्गा
 चकार तानासवतोऽथ नावम् ।
 ब्रह्मा तनो वीक्ष्य जिनप्रयत्नं
 मगीरथं तं निजगाद तुष्टम् ॥८३॥
 यावत्प्रमो शैवलिनी मुविस्त्या
 तावत्त्वदीयाः पितरो दिविस्त्याः ।
 यावच्च चन्द्रार्कमरीचयोऽध्रे
 तावत्त्वदीया षवला मुकीर्तिः ॥८४॥

मङ्गल्यवाचा महनीयकीर्ति

शुभाशिषा सर्वमहीषवन्द्यः ।

उक्तो विधात्रा तदनु प्रपेदे

पुगी स्वकीयां जनरञ्जनाय ॥८९॥

श्रुत्वा हृष्टो दशरथपुत्रो

गङ्गातीरे मुनिजनमध्ये ।

विश्वामित्राननजनितोक्तिं

घन्यं नूनं स्वयमति मेने ॥९०॥

गङ्गोदन्तं श्रुत्वा पुलकिनदेहं

रामं श्रुत्वा पुलकिनदेह ।

साक्षर्यश्च श्रितकुराशय

श्रीकान्तोऽमृदतिरुचिराम्यः ॥९१॥

॥ सर्वं श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणारविन्दार्पणमस्तु ॥

इति श्रीसीतास्वयंवरे महाकाव्ये ऋषद्वे

॥ गङ्गावतरणं नाम ॥

॥ नवमः सर्गः ॥

श्रीः

॥ दशमः सर्गः ॥

॥ सप्तमरुजननम् ॥

अप रार्वरिं स रघुवंशसत्तपो
 हृदये प्रणम्य कुलकीर्तिकारणम् ।
 सगरं भगीरथनृपालकं तथा
 ह्यनयत्सुखेन कपयोल्लसन्विभुः ॥१॥
 सुरसिन्धुवीचिचयदत्तनिस्वने
 पिकुवर्हिहंसविहगोक्तिरञ्जिने ।
 कपिकृष्णसारचरितं सनर्तने
 विपिनेऽपि रामवनुजौ निदिद्रतुः ॥२॥
 अरुणोदयेऽथ दिनवल्लभः करेः
 स्पृशति स्म राघवमुत्तमाम्बुजं मुहुः ।
 तनयं पितेव मुदितो गुणान्वितं
 शयनस्मितं हि समये दिनोदये ॥३॥
 स्मृतिति प्रभुः स शयने कुशाघ्नितं
 सह लक्ष्मणेन च विहाय राघवः ।
 दिनकर्मसर्वममलाम्बुविन्दुभिः
 मणिषाय घामनिधिमीढ्यमस्तवीत् ॥४॥

तदनन्तरं स मुनिनायकमन्वी-

दविलम्बितं ननु तराम जाह्ववीम् ।

इति योगिदुर्लभवचासि कर्णयो-

रपनन्मुनेरमृतचिन्दवो यथा ॥ ५ ॥

भवसागराम्बुपतितान् प्लवो यथा

ननु तारथिस्थिति रघूद्रहो नरान् ।

स तथापि तापसत्रैस्त्रहाविश-

द्वितितीर्षुरैव तटिनी जवात्प्लवम् ॥ ६ ॥

स चिरन्तनेन सहितं पञ्चस्तटं

त्वरयापरं प्रविशति सा निर्भरम् ।

अथ तत्र कौशिकमुनिः कुशासनं

ह्युपविश्य वक्तुमुपचक्रमे कथाम् ॥ ७ ॥

विविधामिराहृतहृद प्रभोरयो

न कथाभिरख्य हृदयं विकर्षितम् ।

सकुतुहलेन मनसाश्रुगोत्कथा

ननु बाळकेऽस्ति मनस स्मृहेहशी ॥ ८ ॥

रघुवीरचित्तमपरत्र यत्नतोऽ-

प्यमिनेतुमास न च हंसखेलनम् ।

अथवापि मङ्गमहिताम्बुजाभलि-

र्जलमन्तुचारुजलखेलनं तथा ॥ ९ ॥

विधुमण्डलाकृतिधरो भ्रमोऽम्भसां

न मनश्चरुर्षु सुरसत्तुनस्य च ।

अभिवाञ्छति स्म न जलं पिपासया

न बभूव तत्र स निपीडितः क्षुधा ॥ १० ॥

न विवेद भेदमखिलार्तवन्दितः

शिशिरोष्णयोश्च दिवसत्रियामयोः ।

स कृपाश्रवेण वसुधाद्युलोकयो-

रमृतं पिवन्निव बभूव राघवः ॥ ११ ॥

नवमल्लिकासुमनिमैस्तरङ्गिणी-

मिननीरविन्दुमिरलंकृतो विभुः ।

नवमालिकापिरिव भूषितो बभौ

विगुणाभिरप्यमलकान्तिमुद्रहन् ॥ १२ ॥

अमरापगा यदि पयोनिधिर्भवे-

त्तरिरेव तत्राभुनगाधिपाकृतिः ।

भगवानभूशरथात्मजस्तथा

भुजगेन्द्रभोगशयनः स्वयं यथा ॥ १३ ॥

अथ वत्तनस्य चरितं पुरातनं

कुशिकात्मजस्तु रघुनायकार्यितः ।

सुरसिन्धुतीरलसितस्य शसित्वं

मधुरैर्वचोमिरुषचक्रमे क्रमात् ॥ १४ ॥

अदितेः सुताश्च दितिनाः पुरा विभो
 पयसां समुद्रममृताय सत्वरम् ।
 मरणं जरां च विजिगीषवस्तया
 मथितं च हर्षमहिता वितंनिरे ॥ १५ ॥

पयसां समुद्रमय मन्दराद्रिणा
 दितिनाः सुराश्च निममन्धुस्तुकाः ।
 भुजर्गं विधाय मथनस्य वासुकिं
 सुदृशं च रश्मिमतिभास्वरं वरम् ॥ १६ ॥

प्रथमं ववाम मथनाद्विभीषणं
 गरलं भुङ्क्ष्वरमणः स्वशक्ततः ।
 सविषो ददंश मथनाद्रिमुच्चकै-
 रपला ततश्च परिपेतुरज्जता ॥ १७ ॥

इति मूरिभग्नमनसः सुरासुराः
 प्रथमान्नरायविहनास्तदन्तरं ।
 इव वित्तनाशमृदितास्त्वकिञ्चना-
 श्चक्रिता बभूवुरपि ते निषिद्धिताः ॥ १८ ॥

हरितो घनान्धतमसेन चावृताः
 सकलं जगद्धि विकलं व्यतिष्ठत ।
 शरणार्थिनोऽप्य शरणं शिवं सुरा
 यथुरेव दुःखदमनं दयार्णवम् ॥ १९ ॥

विभुवार्थितः स भगवानुमाधनो
 हसता मुखेन निमिषाद्विषं पथौ ।
 अमवद्वरस्य तदयामृतोपमं
 विरराज कण्ठनिलये सिताकृति ॥ २० ॥
 अथ चन्द्रशेखरगलस्थितं विषं
 विरराज पूर्णशशिनीव लक्षणम् ।
 विषनाशनं स परिवीक्ष्य ते सुराः
 निमथन्ति दुग्धनिधिमेव तं पुनः ॥ २१ ॥
 रमणीय एव ददृशे स सागरः
 पयसां कणान् हि विकिरन् खमण्डले ।
 भ्रमितान् मणींस्तु निजगर्मर्षस्थितान्
 पुरतो विषातुमिव सर्वतः सताम् ॥ २२ ॥
 कचिदुर्मिषङ्गिरमवद्भयङ्करा
 निखिलेषु तेषु निमिषत्सु सागरम् ।
 किमु वासुकिः स निजदेहसंक्षया-
 ङ्गुनगानसूत शतशः किलैक्ष्यत ॥ २३ ॥
 गजहस्तराशिसदृशी रघूद्भव
 कचिदेव मङ्गविततिर्व्यमासत ।
 कचिदम्बुदावलिनिमा मनोहरा
 कचिदात्रमाविव च रात्रवाप्तिता ॥ २४ ॥

कृदिला क्वचिच्च वनितालकोपमा
 विपला क्वचिन्स्फटिऋसन्निपा बभौ ।
 सफला रराज मुकुराकृतिः क्वचि-
 चरला तरङ्गसरणिः पयोनिधौ ॥ २५ ॥

मकरन्दविन्दुमरितः समीरणः
 सुरभिर्वभूव पयसा च शीतलः ।
 क्षणदाचरैश्च विविदे सुरैस्तथा
 मयनश्रमो न किल तेन वीजिनैः ॥ २६ ॥

अयुतं गतं हि शरदां स सागरः
 मथितोऽपि मूरि न ददौ सुधारसम् ।
 विगतात्मसत्त्वविभक्तो तदन्वुषु
 प्रमदञ्ज मन्दरगिरिर्भयप्रदः ॥ २७ ॥

प्रथमापदां हि हरणाय ते सुराः
 शरणं हरस्य चरणौ ययुर्जवात् ।
 अधुना हरेः पदयुगं विपद्भ्रं
 ययुरेव बद्धनिजगणिल्लताः ॥ २८ ॥

जनदृःखनाशनेत्रिधौ प्रभुः सदा
 भवतीह यः स जगदेकल्लभः ।
 कृपयान्वितश्च पयसां निधेस्तटं
 सहसाजगाम सुननावनाय च ॥ २९ ॥

कमठाकृतिं स भगवान् बंहन् हसन्
 द्रष्टिं प्रमुञ्च निममज्ज नीरघौ ।
 अचलं स्वृष्टनिलयेन धारयन्,
 स्तुतिभिः सुरैः प्रगृहितैश्च तुष्टुवे ॥ १० ॥

हरिविक्रमेण पुनरुद्धृते गिरौ
 परिमध्य नेत्रयुगगोचरं सुराः ।
 पुरुषं च चक्रुरमलं महाद्युतिं
 सक्रमण्डलं हि गदनाशनप्रभुम् ॥ ११ ॥

स नभूव राम हरिसन्निभः स्वयं
 ह्यपरावतार इव तस्य भूतले ।
 निखिलस्य रोगनिवहस्य नाशको
 निपुणश्चिकित्सककृतौ महामतिः ॥ १२ ॥

अधुनापि राम स जनेन पूज्यते
 भगवान् सदा सकलरोगघातकः ।
 रहितेन रोगनिवहैर्दयाम्बुधिः
 परिपालयन्निखिलमद्भुतं जगन् ॥ १३ ॥

तदनन्तरं हि मथनादमृतं स
 रमणीगणं च गुणरूपरञ्जितम् ।
 परिचारिकाभिरनुयातमप्यहो
 नवनीतवण्डभिश्च सागरस्तदा ॥ १४ ॥

मगणा इवाम्बुधिनमस्तलोद्भवा

अथवेव बाहवकणाः सहस्रशः ।

न्धलिताश्च भूषणशतैस्तडिन्निमाः

सहसा प्रसादहसिताश्च ता बभुः ॥ ३५ ॥

भगृहुः स्त्रियोऽप्य न च केऽपि ताः शुभाः

विबुधेषु तेषु गुणशोभिता अपि ।

भमृताय, मुरि यतमानचेतसां

न चचाल चित्तमपरम किंचन ॥ ३६ ॥

धनिताः सुरेशभवने वनोद्भवा

गणिका बभूवुरपरिग्रहात्किल ।

अधुनापि ताः प्रथितरूपभूषिता

दिविजेन्द्रभोगनिरता भवन्ति हि ॥ ३७ ॥

वनितासु तासु विविधा गुणावलि-

निस्त्रिजा मयाद्य भणितुं न शक्यते ।

नवयौवनाश्च वनजेक्षणास्तु ता

वनवासिना न वनना मयेक्षिताः ॥ ३८ ॥

शृणु राषवेन्द्र पयसां हि सागरा

दुदभूच्छिरो निधिरपीन्द्रिरामिषा ।

शिखरे वरे मदनभूषणस्य सा-

प्यनुकल्पनेव वरमन्तुमुत्तम ॥ ३९ ॥

हचिरे सहस्रदलशोभितेऽम्बुजे

निजपादपद्मगुगलं निवेश्य च ।

रमणीयरूपपरिगोभितानना

करुणार्द्रदृष्टियुगला रमा बभौ ॥ ४० ॥

सुशिरीषपुष्पमृदुदेहसपदा

नवमल्लिकासुमनिमद्विजावलिः ।

तपनीयरम्यरशनाकलापका-

लवशोणिताधरपुटेन सा बभौ ॥ ४१ ॥

मणिभूपितेन मुकुटेन राजिता

चतुरा च मन्दगमना मलापहा ।

अति चञ्चलाक्षियुगला स्वशोभया

निजघान नेत्रनिचयं हि पश्यताम् ॥ ४२ ॥

मधुसूदनस्तु कमलां मनोरमां

नयनाञ्जलेन च विलोक्य कौतुकात् ।

विनता ह्रिया कृचभरेण च क्षणा-

ज्जगृहे करेण हृदये व्यधात्तनः ॥ ४३ ॥

नवनीरदामहृदयं मधुद्विपः

कमलातनोः पुलकितं व्यराजत ।

चपलेव सापि कमलास्फुरद्भृदि

स्फुरदंशुनालमहिता हितप्रदा ॥ ४४ ॥

मणिवर्य एव रघुनाथ कौस्तुभो

द्युमणिर्यया स्वकिरणान् विसारयन् ।

उदयाद्विशृङ्खलमधितिष्ठतीव सोऽ-

प्युदियाय मन्दारगिरौ पयोनिधे ॥ ४५ ॥

तमपीन्दिरासहभुवं मणि प्रभु-

धृनवान् स्वयं मधुरिपुर्मुदा युतः ।

हृदये श्रिया विलसिते प्रियामुदं

नवसङ्गमे किल समाचरत्ततः ॥ ४६ ॥

मदिरा स्मृतं तदन्तरं जले

बह्याधिशात्मनिता मदस्वसा ।

अदितेः सुतास्तु परिपीय तामथो

द्यभवन् सुरा इति ततोऽपुराः परे ॥ ४७ ॥

कविसार्वभौमवचनद्युतिप्रदो

विधुराविरास पयसां निधेस्तनः ।

युवतीमुखोपमितमूर्तिरञ्जया

भगतां प्रमोदफलादानकृद्यया ॥ ४८ ॥

उडुनाथकं हि मृगलक्ष्मणाश्रितं

गिरिशोऽमि रीर्य नयनत्रयेण च ।

शक्यं बलामहि मस्य मूर्धनि

जट्यापुत्रो स निधे च तन्क्षणम् ॥ ४९ ॥

स तदाप्रभृत्यभवदिन्दुशेखरः .

परिमूपितस्तरणचन्द्रमःकरैः ।

हिमरश्मिरप्यलमतोत्तमं यशः

प्रपितं जगत्सु हरशीर्षलङ्घनात् ॥ ५० ॥

गजरत्नेमाविरमवत्सरस्वतः

स्फटिकोज्ज्वलं च मुवनेषु वन्दितम् ।

तुरगो रयेण सहितस्तदा ततो

दिविनाधिपो झटिति तौ समाददे ॥ ५१ ॥

पयसां प्रदा च पयसां निधेरभू-

त्कपिलाय राम जनकामदायिनी ।-

तव पूर्वजेन च सुताय रक्षिता

सुरमिः सुरासुरवरादिसेविता ॥ ५२ ॥

अथ पञ्चदेवतरवः समुज्ज्वला

इव मौक्तिकैः स्वकुसुमैः समावृताः ।

अमवलिमे सुरवरेण नन्दनं

विनिवेशिता उपवनासरो यथा ॥ ५३ ॥

हरिचन्दनादितरुमिर्हरिमुदं

समविन्दतामिनवशीलसुंशुनाम् ।

तरवोऽपि ते च परिपूजिताः सुरैः

प्रददुः समस्तहृदयाभिकाङ्क्षितम् ॥ ५४ ॥

शुभकर्मणामिव फलं मनोहरं

पयसां निघेरिव बलं समन्ततः ।

वरुणमुघेरिव कृपारसं हरे-

रमृतं सुरैश्च ददृशेऽसुरैस्ततः ॥ ११ ॥

अमृतं जरावरणनाशनक्षमं

स्युराः सुराश्च परिवीक्ष्य सङ्गरम् ।

मयशोकदं हविरपातकारणं

सप्तकुर्वेनातिकुपिताः परस्परम् ॥ १२ ॥

इति देवदेत्यवमरे विजृम्भितेऽ

प्यमृताय राम नमोहिनीवपुः ।

मधुसूदनस्तु सखलान् स्वमायया

ध्रमभूर्जितवानपि चकार मोहितान् ॥ १३ ॥

नवलोहिनीश्च जगतामघीश्वरः

सप्तधा देवदिनिजान् समन्ततः ।

गानमन्दगा चक्रिदलौचनान्धुना

गरमा यगा हि चञ्जलातिमाम्बरा ॥ १४ ॥

बलशं सुभारसमयं कराधुने

विनिवेश्य मोहाशगान्दिनेः सुभान् ।

प्रमपीक्ष्य चञ्जलौचनेभ्य न

प्रहतांश्च हार निमिषेण पीहिनी ॥ १५ ॥

अमृतं ददौ मतिमती मृदुस्वना
 दिविजेशमुख्यविबुधेभ्य एव सा ।
 दितिजास्तु रूपगुणमोहिताः किल
 स्मृतिदूरमेव विदधुः सुधारसम् ॥ ६० ॥
 अमरेभ्य एव निखिलं सुधारसं
 प्रविमज्य चेत्यममरेशवन्दिता ।
 छत्रनिर्जितान्दनुभवान् स्वमायया
 नवमोहिनी ननु विषाय निर्ययौ ॥ ६१ ॥
 दितिरात्मपुत्रविषदं सुरैःकृतां
 प्रविचिन्त्य राम बहुदुःखिना द्रुतम् ।
 स्वपतिं जगाम शरणं विमूर्च्छिता
 नयनस्थबाष्पजलविन्दुभिः समम् ॥ ६२ ॥
 पतिता पदे पतिपरायणा प्रभोः
 पुरुहूतनाशकरपात्मने नरम् ।
 अभियाचते स्म विनता नयेन सा
 बहुदुर्मरा हि भुवि मातृवेदना ॥ ६३ ॥
 परिसान्त्वयन् स परितप्तमानसां
 दयितां जगाद् सुतशोकपीडिनाम् ।
 करुणाप्लुतेन वचनेन कश्यप-
 स्तपनार्दितामिष भुवं नवो वनः ॥ ६४ ॥

यदि काङ्क्षसि त्वमिह लब्धुमीदृशं
 तनयं तपःसु निजमानसं शतम् ।
 दशहानानि शुचिकर्मसु स्थितं
 प्रविधेहि देवि मव वासवार्चिता ॥ ६५ ॥

पतिवाक्यमित्यमय सा पतिव्रता
 ह्युररीचकार कुररीविलोचना ।
 परिचर्ययापि कृतया बलद्विधा
 दिवसाजिनाय सुतजन्मकाङ्क्षिणी ॥ ६६ ॥

दितिल्लभ्यचर्यनियमैः कृशा भृशं
 जननी नतात्मशिरसा मृदूक्तिना ।
 सुरनायकेन सतत हि सेविता
 सुधिया सुतेन तपसि स्थिताभवत् ॥ ६७ ॥

मणति स राम दितिरेकदा सुतं
 वरिवस्ययास्य मुदितातिनिर्मरम् ।
 विनता मवन्नि परिपान्थिनः सदा
 निजकार्यलाभगणनासु तत्पराः ॥ ६८ ॥

शृणु मेघवाह यदि मे सुतोऽनघः
 क्रिययानयेह तपसो मविध्यति ।
 सह तेन भूमिमखिलाभिमां मवा-
 नमिशास्तु तेन लपतां सुखं तपा ॥ ६९ ॥

वचनेन मातुरमराधिपस्ततो

मधुरेण नास गतभीतिमानसः ।

रिपुजन्मनापि निजवीर्यघातिना

ह्यातिनागरूकचरितश्च शङ्कितः ॥ ७० ॥

अथ कश्यपस्य दयिता सती दिति-

र्दशवत्सरैरिह तपःक्रियाफलम् ।

भवतीति केवलमतीव तोंपिणी

विमुखी बभूव नियमेऽपि निर्मले ॥ ७१ ॥

शयनं रवौ गगनमध्यगेऽहनि

प्रविंशु पादयुगलं शिरःस्थले ।

स्वशिरस्तयाङ्घ्रिविषये विषाय च

स्वपिति स्म सर्वनियमात्पराङ्मुखी ॥ ७२ ॥

शुभिघातिनीं तु तरसा शचीपति-

र्विकृतप्रतीकमहितां च साशनिः ।

जठरं प्रविश्य निजघान सप्तधा

रिपुवात्मनश्च स भ्रायुमंस्त्रितम् ॥ ७३ ॥

इति मित्रगर्भसहिनातिबाधया

प्रतिबुध्य साय विनिनिन्द मूर्खराम् ।

पुरुहूतमार्यमभिजातमाज्ञया

निबबन्ध राम स बहिर्गनः क्षणात् ॥ ७४ ॥

अपराधमेव जननीकृतं ततो

विशदीचकार बहिरागतो हरिः ।

मिनगाद बद्धकरपल्लवश्च तां

परिसान्त्वयन्निव शुचं किल्बाभवत् ॥ ७५ ॥

जननि क्षमस्य दययाप्यमुं जनं

कलितापराधमिह ते पदस्थिनम् ।

विकृताननां नियमघातिनीमहं

भवतीमकार्षमिह दण्डमाग्निनीम् ॥ ७६ ॥

न भवानिहापचरितस्य कारणं

भवतीति शक्यमवदद्वितिस्त्वनः ।

अहमेव मिन्यचरितामव वृष-

क्षममार्गगा ननु भवन्ति शासिताः ॥ ७७ ॥

मरुतो मवन्तु तव शासनादरे

गम सप्तैव निह्नाद्य गर्मजाः ।

प्रियमेव ते बलरिषो चिकीर्षवः

प्रतिपालयन्तु हरितः सदानिन्द्राः ॥ ७८ ॥

प्रथमो मरुत्तु भुवनं प्रतापत्रे-

स्वरत्नया विद्युत्तोलमच्छयगः ।

मगने तृतीदमहदप्यतिजयो

विपान्नु द्वैरारं ते मरुगणाः ॥ ७९ ॥

इतरे दिशां हि परिपालने रताः

मरुतोऽभिवान्तु मम सप्तवा कृताः ।

इति याचनां स जननीमृखोद्भृतां

प्रतिमान्य तद्वदकरोद्यथाविधि ॥ ८० ॥

यत्रैव शको जननीं सिधेवे सहस्रसेवाभिरनिन्दिताभिः ।

तत्पत्तनं पश्य पुरो विशालं विशालकीर्तिप्रथितं कुमार ॥ ८१ ॥

पुरीमिहैनां सुमतिः प्रशास्ति प्रभूतदाक्षिण्यनिधिर्नरेन्द्रः ।

यं प्राप्य तुल्याधिपतिं विशाला राजन्वतीवास्ति बहुप्रशस्ता ॥ ८२ ॥

इत्थाकुवंशप्रभवः स घीमानन्वर्षनामा नरराजवर्यः ।

श्रुत्वा चिरादागमनं मदीयं प्रत्युद्गतः पश्य सचन्द्रवर्गः ॥ ८३ ॥

निगदितवति चैवं तापमानामधीणे

सुमतिरपि समन्त्री स्वागतं दातुमस्मै ।

नरवरत्नयाम्ब्या श्रीमृताभ्या च तेभ्यो

मुनिजननिचयेभ्योऽप्याजगामातिदृष्टः ॥ ८४ ॥

॥ सर्वे श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणाराधेन्द्रार्पणमस्तु ॥

इति श्रीसीतास्वयंवरे महाकाव्ये श्रवण्के

॥ सप्तमरुज्जननं नाम ॥

॥ दशमः सर्गः ॥

श्री

॥ एकादश सर्ग ॥

॥अहल्योद्धरणम् ॥

सुमतिरय मुनींद्रं व्याजहारेति वार्णी
 नयनमुदमावाप्य श्रीपतर्दर्शनन ।
 निशिचरसकलौषान् सर्वदा निर्गतासू-
 निव भुवनतलेऽस्मिन् कर्तुमेवोद्यतस्य ॥ १ ॥

मुनिवरकपय त्व कौ कुमाराविहस्यौ
 मदनरुचिररूपौ मञ्जुभास्यौ च धीरौ ।
 कमलविशदनेत्रौ शूत्रविद्याप्रवीणौ
 प्रतिहतदुरितौषौ प्रश्रयोन्नम्रशीर्षौ ॥ २ ॥

दशशतकिरणै स्वै पावनं व्योमदेशं
 निखिलमपि विधाय प्रोज्ज्वलं तेजसेव ।
 भुवमपि परिपूता तद्वदवानुर्ध्वं
 भुवि कृतपुखवासौ तिमशीतांशुमन्तौ ॥३॥

भुजवलयपरिपूर्णौ बालकौ मास्करामौ
 सकलभुवनरक्षाकर्मदक्षौ विमातः ।
 इव सुरपतिविष्णू भूनिविष्टावतारौ
 सितहृदयसमेतौ कम्बुकण्ठौ सुवीरौ ॥ ४ ॥

श्रुतिसुखनिनदं तद्रामकीर्तिप्रपूर्णं
 वचनमभिनिशम्य प्रत्युवाचाथ भूपम् ।
 सुमतिममलकीर्तिस्तापसानामधीशो
 विकसितमुखपद्मो रामचन्द्रानुयातः ॥ ५ ॥

नृपवर मम यज्ञ विघ्नहीन विधातुं
 निशिचरबलनाशं सानुजः सुष्ठु कृत्वा ।
 विलसति विजयश्रीश्शिष्टगात्रः पुरो यो
 दशरथवरपुत्रं विद्धि तं रामचन्द्रम् ॥ ६ ॥

स यदि शरसहस्रं विद्युदृल्लोलकल्पं
 विकिरति बहुवेगात्कोपताम्रायताक्षः ।
 त्रिभुवनमपि काले क्षीयते वा निर्मेषे
 निखिलजगदधीशश्चैष विष्णुर्हि साक्षात् ॥७॥

जनकनृपतिदेशे कामुकं शैवमुग्रं
 दशरथतनुनाभ्यां दर्शयित्वा च यज्ञम् ।
 सह मुनिभिरभीमि सम्यगाराधय राजन्
 पुनरपि मम शालामागभिष्यामि सार्यः ॥८॥

तदनु दनुजशत्रू भिन्नवंशप्रदीपौ

सुखकरवचनेन स्वागतीकृत्य ताभ्याम् ।

पुष्टकितनिजदेहो हर्षपीयूषवर्षी

। सुमतिरपि मुनिभ्यो दत्तवान् सत्सपर्याम् ॥९॥

अथ दिनमपि नीत्वा तत्र चैकं स रामः ।

सुमतिनृपकराग्रं प्रेमपूर्णो गृहीत्वा ।

मुनिभिरभिसमेतः कल्पवृक्षो जनानां

जनकपुरमगासीत् तोपयंस्तं नोन्द्रं ॥ १० ॥

प्रथममथ नगर्या ज्योमयाग्रे स्थितानां

रघुवरमुनिवर्यास्तुङ्गसौषाप्रमागान् ।

जलधरनिवहानां स्पर्धयेव प्रजातान्

सह ददशुरमन्दानन्दपान्द्राः समूहैः ॥११॥

नृपतिभवनमूर्ध्नि स्थापिनः केतुदण्डः

कनकरजनमिश्रो मेषवृन्दे निञ्जीनः ।

पवनगतिविधृतो मानसे तापसानां

झटिति ननु ततान् ह्लादिनीभ्रान्तिमेव ॥१२॥

घनिकजनगृहाप्ररूपापिता दीपसद्भा

गगननलमपीषे प्रस्फुरन्तः समग्रं ।

निशि शशिरहितायां तारकाणापरस्पां

नगरधरनानां पश्यतां प्रापुरद्धा ॥ १३ ॥

उपसि जनकपुर्या निर्गते ध्वान्तवृन्दे
 निगमवचनराजि ब्राह्मणैवेदविद्भिः ।
 प्रतिदिनमधिगीतामाशृणोद्रामचन्द्रः
 कविरचिनकथानां मञ्जुगीर्ति तपैव ॥ १४ ॥

अथ रघुकुलनाथः पत्तनं सर्वतस्त-
 त्प्रियमिव नवकान्ताबाहुपाशेन बद्धम् ।
 नगरसिकलोकप्रेममूलं मनोज्ञं
 ह्युपवननववल्लीसंवृतं संददर्श ॥ १५ ॥

इदममृतनिधानं श्रीमदिन्दीवराक्ष्यं
 ह्युपवनमिह पुर्याः पूर्वमागोल्लमच्च ।
 कथयतु मुनिवर्ये प्रार्थनां मे निशम्य
 क इह वसति घीमांस्तं भवान् सत्यकर्मा ॥१६॥

इति निगदितवन्तं राममारामशोभा-
 समुदयहृतचित्तं चित्तनन्माममेनम् ।
 हसितवदनलक्ष्मीस्तापासानां धरेण्यः
 कथयति चरितं तद्भौतमर्षेः स्म चैवम् ॥१७॥

इह हि तपसि मग्नो गौतमः ख्यातवृत्तो
 वसतिमसिलवैदक्ष्यानमात्रेण तृष्टः ।
 अतद्भुत निभपत्नीसेवया पूज्यमानो
 विशदहृदययुक्तो निर्ममो निश्चलक्ष ॥१८॥

पुनरपि पुरशत्रुश्चात्र निःशङ्कमेव

तिवति मनमि विमाञ्च्य ज्ञाततत्कोपतापः ।

तमिह क्लृप्तमधन्वा साध्वसध्वस्तचित्तः

सकृदपि हरभासं गौतमं नाम्युपायात् ॥१९॥

प्रतिदिनयय नैनप्राणनायाद् द्विमास्यत्-

द्युतिलसितदृग्भजा मन्दहासाननश्रीः ।

पुररिपुमिष्व पूर्वं पार्वती बह्वभं सा

तपसि निरतमेनं सेवयाराधयच्च ॥ २० ॥

शिरसि पतिपदाब्जं मण्डनं तन्वती सा

पिनति चरणधौतं नीरमिन्दीवराक्षी ।

पदकमलपरागं धारयत्याननाब्जे

भवति मनसि तृप्ता दिव्यमौरुयाभितुष्टा ॥

उत्तममभित एषा वर्धयामास वृक्षा-

नपि मृगशिशुसङ्घान् पुत्रवात्सल्यपूर्णा ।

स्तनघटपरिपूर्णैर्निर्मलैः सा पयोभी

रघुवर नयनाभ्यां प्रीतिदास्ते वनान्ते ॥२१॥

अतिपिभनशरण्या पर्णशाला महर्षे-

र्विपुलविमलकीर्तिः सेविताहम्यया सा ।

उपवनबलयस्या स्यावराणां समूहेऽ-

प्यसुखपमिष्व दत्त्वा मूदगं वा चक्राणे ॥२२॥

सुरपतिरपि दृष्ट्वा चैकदा बाहूमूर्तिं

निरुपमनिरूपां घर्मशर्त्नीं महर्षेः ।

विषमगरशराणां लक्ष्यतामेत्य मृह्यन्

मुनिवरतनुवारी तां शुभामात्रमाषे ॥ २५ ॥

धृन्मुनिवररूपं विद्धि मां पद्मनेत्रे

निखिञ्चविबुधराजं सर्वनम्यं शरण्यम् ।

तत्र निरुपमरूपोन्मोहितोऽत्रागतोऽहं

क्षणमिह मम भूत्वा कामिनी रञ्जयस्व ॥ २५ ॥

दशशतनयनं तं चैवमापापमाणं

नयनयुगलकोणादेव दृष्ट्वा सहामम् ।

दशनकिरणमामा देवराजं निहत्य

भुवमपि नखशृङ्गैः सादरं चोल्लिखेत् ॥ २६ ॥

अपि सकलविधिज्ञा गौनमप्रेममूर्ति-

धुरि शुभव्रितानां सुन्दरीणां स्थितापि ।

अपि बलसहिता सा मस्मनात्कर्तुमिन्द्रं

ह्यभिलषति मुनिस्त्री तेन सार्धं स्त भोगम् ॥

सुरपतिरपि कामोत्पीडितस्तामियाया-

प्यप वरवनिता सा तं तपैत्रोज्जगाम ।

स हि परिचिनशास्त्रं सा महर्षेः प्रियार्या

कल्पमिति विदित्वा चक्रतुस्त्रौ महाव्रम् ॥ २८ ॥

कृतदुरितमिहैवाज्ञानतः पुरुषं तु
 प्रभुरतिकरणाब्धिः क्षाम्यति प्रार्थितस्तम् ।
 न तु तमिह कदापि ज्ञानतः क्रूरकार्यं
 यदयमखिलकाले दण्डनाहोऽस्ति राम ॥२९॥

अध्वरनवरसस्यापानमारभ्य जिष्णुः
 सफलसुरातचेष्टास्तापसस्त्रीसमेतः ।
 विहरणकृतिमग्नस्तत्र निर्विश्य कामं
 स्वपुरगमनमक्तो भीतिविद्धश्चकम्पे ॥ ३० ॥

मुनिवरदयितां तां देवराजः समीक्ष्य
 मुहुर्गपि न जगाम स्वैच्छया भुक्तकामाम् ।
 कथमपि च विहायैवात्मरक्षार्थमेवं
 कुपितमुनिवराख्यादाविरासीत्स तत्र ॥ ३१ ॥

मुनिमुत्तमथ जिष्णुः प्रोद्वमत्कोपवर्हि
 नयनदशशतेन प्रेक्षितुं नापि शेके ।
 मयकृततनुकम्पश्चानुतापावृतात्मा
 किमिति सं करणीयं वेद न प्रस्थितो न ॥३२॥

अमरपतिमशील दृष्टशीलां च पम्नीं
 मयचकितमथैर्न तां पशोकां विनम्राम् ।
 मुनिरश्वपदुहश्रीः स्पष्टवाण्या गभीरं
 न हि मुनिजननाथा चर्महानि क्षमन्ते ॥३३॥ .

अभवदमरनाथो निष्कलः श्यापवाण्या
 वरतनुरपि मार्या तस्य पापाणरूपा ।
 तव रघुकुलकेतोर्दर्शनात्सा विमुक्ता
 भवति वचनसारात्सारयुक्तस्य तस्य ॥ ३४ ॥

इह हि वसति नूनं घर्मपत्नी महर्षे-
 रूपलविपुलदेहेयन्ति वर्षाणि वत्स ।
 तदपनयविपत्तिं सत्यघर्मप्रभो त्वं
 तव भुवि पदपद्मादस्ति नान्या गतिर्नः ॥३५॥

अथ स रघुरेण्यो रामचन्द्रः शिलायाः
 स्वपददशनखानां पङ्क्तिमेवानिनाय ।
 निकटेमपि यदा सा स्वीयरूपं हि धृत्वा
 मुनिमिरपि नदृष्टं पादपद्मं ददर्श ॥ ३६ ॥

मृततनुरिव विद्युच्छक्तिसंपर्कहेतो
 रघुवरपदपद्मात्सा शिला संचचाल ।
 प्रथममिह न दत्ते प्राणवायुं कदापि
 ह्युपलमथ पदोश्चोजीवयामास युग्मम् ॥३७॥

झटिति करपटं सा सुष्ठु बद्धा स्वन्नधुं
 गलदमृतनिमाश्रुप्रोतनेत्ताम्बुजाता ।
 परमप्ररूपमग्रे संस्थितं रामचन्द्रं
 विमलवचनपूर्णेः स्तोत्रसङ्घैरथास्तौत ॥ ३८ ॥

तव रघुवर पादस्पर्शनं मां तनोति
 विगतदुरितबाधां श्रीसमेतां सुशीलाम् ।
 मम नतिशतमद्य स्त्रीकुरुष्वार्षयामि
 सहितमद्य च मक्त्या भावनातीत बन्धो ॥३९॥

मयदभुजगवक्त्रादद्य निष्क्रम्यमराणां
 विपुलजलधिमध्येदुद्धृतां वाय मन्ये ।
 दधुतवहतापाद्रक्षितां वा दयाब्धे
 तवपदनस्वपङ्केः स्पर्शनान्मोचितां माम् ॥४०॥

भवति भवति नाथे सर्वदेवे कृपालौ
 भवति भवविमुक्तः पापकर्मापि मर्त्यः ।
 भवविधिसुरराजैः सल्लुताब्धे सुरारे
 किमुत नयगुणाढ्यः सज्जनो गाढभक्तिः ॥४१॥

प्रभवति तव शक्त्या लोकवृन्दं समस्तं
 तदनु तदवसि त्वं जागरूको हि विष्णो ।
 प्रलयमपि विधाय इयम्बकोऽसीह नृत्यं-
 स्तव चरितमभिज्ञैर्नैव शक्यं गृहीत्वम् ॥४२॥

गतिरसि मम बन्धो रामचन्द्र स्वमेवा-
 प्यनवरतमहं ते पादपद्मं प्रणौमि ।
 अधिवससि मनांसि ज्ञानदातर्यतीनां
 मव मयि च कृपावान् सर्वदा सर्वदातः ॥४३॥

न भजति मम जिह्वा तृप्तिमार्तातिहारि-
 स्त्व सुमधुरनाम्नां कीर्तनेनापि भूयः ।
 ग्रहणपरिविस्तृष्टा चन्द्रलेखेव जाता
 ह्यहमिह रघुनाथ त्वत्पदाब्जप्रपृता ॥४४॥

मिहिरकुलमणे ते दर्शनैव विन्दे
 मुदमहमतिशुभ्रां नापि दृष्टां हि पूर्वम् ।
 सफलमपि च जन्मास्त्यद्य मेऽस्मीह घन्या
 मधुरमधुरसस्यापानमत्तैव मामि ॥४५॥

स्मरणममलकीर्तस्ते सशोकां हि विष्णो
 परममुदितचित्तामातनोतीति मन्ये ।
 दशरथतनुजात क्षुत्पिपासाभिपीडां
 गणयति न कदापि त्वन्नविष्टं मनो मे ॥४६॥

वससि निखिलजीवेष्वायं सद्भिः प्रपूज्य
 लसति कुष्ठमराजिः कालघर्मानुसारम् ।
 दशशतकरमाली द्वादशात्मा सतेजा
 भवति रघुवरेन्दुः कान्तिमांस्ते महत्वात् ॥४७॥

निखिलभुवर्नरक्षाकर्मदक्षोऽतिमारं
 वहसि किल तथापि प्रस्फुटास्याम्बुजातः ।
 सुखमुपरि महाहेर्योगनिद्रामिभूतो
 विहगपतिसमेतः सञ्जतोऽलोकमात्रा ॥४८॥

किमपि किमपि वक्तुं त्वत्कृपाया मयामि
प्रतिगुणकथनं ते वर्णनातीतमेव ।

अन इति सुलभो न प्राप्तुमित्यादिवाक्यैः

कथमिह मणितोऽपि प्रेक्षितस्त्वं मयासि ॥४९॥

सपमवदिह सर्वं विष्टपं त्वत्त आदौ

तदनु पवननीरे प्रादुरास्तां खवह्नी ।

य इह शुभचरित्रं स्तौति तं नैकदा त्वां

मृतमिति खलु मन्ये प्राणिनं सर्वथापि ॥५०॥

तव चरणसमर्चा जीवनं मे दयालो

खुवर मम सैव प्राणशायुस्तथा हि ।

धनमपि मम बन्धो धाम्यमुत्साह ओजः

सकलमिह मदीयं तत्त्वत्तत्त्वदीयम् ॥५१॥

नयविनयगुणाढ्याः सज्जना मानवा ये

निजहृदयतले त्वां सर्वदा चिन्तयन्तः ।

किमु भयैचकितास्ते सारहीने प्रपञ्चे

भवमुन्नमविदष्टा यान्ति वा कान्दिशीकाः ॥५२॥

बलिनृपतिरिवाहं मातृकः केवलं त्वा-

मिति न च कथयामि ज्ञातदेवप्रभाषा ।

शिशुरसि हि शरीरे किन्तु कस्त्व हेतो-

धृतमनुनशरीरं वेत्ति कस्ते स्वरूपम् ॥५३॥

शमयसि भवतापं ध्यानतः केवलं त्वं
 ह्यपनयसि कलङ्कं वन्दनात्स्वे पदाब्जे ।
 नयसि निमग्नकाशं कीर्तनादाह्वयानां
 मूलमपि किञ्चित्त्मादशा नाचरन्ति ॥१४॥

इह न भवसि चेति प्रोच्यसे नास्तिकैस्त्वं
 प्रतिपदमनुमत्त्वत्कृपास्तेऽपि मूढाः ।
 न विदुरपि भवन्तं स्वात्मसंस्पृष्टं नुदन्तं
 प्रतिनिमिषमिहैव स्वीयकर्माणि गूढम् ॥१५॥

शरणमसि मम त्वं त्वां विनान्यं न जाने
 भतिरसि मम माता त्वं पिता बांषवक्ष्य ।
 गुरुरपि च सखा त्वं ज्ञानमार्गोपदेष्टा
 तदिह मधुसूतरे पाहि मां रामचन्द्र ॥१६॥

अज इति पुरुषं त्वां राम केचिद्गणन्ति
 शिव इति च मजन्ते जन्तवः केचिदन्ये ।
 परमपुरुषनाम्ना वेदवाण्यापि देव
 त्वमिति बहुविधैर्वा गीयसे नामसङ्घैः ॥१७॥

विकसितनलिनामं श्यामलं श्रीनिधानं
 पदनस्रसितशोभादीसभक्तोत्तमाङ्गम् ।
 बलिनरपतिवन्द्यं योगिभिः पूजितं ते
 सुरसरिदमलाम्बुव्यासमर्द्धिं नतासि ॥१८॥

भरतविभूतपादं पद्ममूर्तिं पवारिं
 तिलकयुतललाटं मन्दहासाननाञ्जम् ।
 सुरपतिकृतकीर्तिं दुष्टमत्तेभसिंहं
 शिरसि निहितहस्ता भक्तिश्रुक्ता नमामि ॥१९॥

मुनिजनचयमिश्रं मिश्रर्वशप्रदीपं
 ह्यमरमजरमीशं दिव्यक्रोदण्डपाणिम् ।
 ज्वलनरुचिममानं कुण्डलोद्दीप्तकर्णं
 भ्रुमगतनुभुजं त्वां लोकये दीनबन्धुम् ॥२०॥

शरवरहतरक्षःकोटिमर्धेन्दुभालं
 वरदमरिदवाग्नेः शीतलाम्बुप्रवाहम् ।
 मुकुरनिमकपोलं शुक्लं साधुवन्द्यं
 विमलचरितमार्यं त्वां प्रपद्ये शरण्यम् ॥२१॥

दशरथवरपुत्रं लक्ष्मणेनानुयातं
 खरकरविधुनेत्रं सर्वभूताधिनायम् ।
 अराणितगुणपूर्णं भाग्यदं भाग्यवन्तं
 विकसितनवमह्यौष्ठपदन्तं प्रणमामि ॥२२॥

धृतदुरितकलङ्का रामचन्द्र त्वदीये
 चरणरमल्युग्मं सानुतापा नमामि ।
 तदपनय ममापं भूरिकारण्यमुत्ते
 न हि न हि परमस्त्राज्ञातु पापं चरामि ॥२३॥

रघुतिष्ठक न जाने त्वां कथं प्रीणयामि
 प्रणतिमिर्षवेति स्तोत्रसङ्घैर्वरेण्यम् ।
 किमपि वचनवृन्दं प्रोद्भूतं कालयोगा-
 त्त्र चरणतलेऽहं हर्षचित्ता ददामि ॥६४॥

इति वचनमुदीर्य प्रेयसी गौतमर्षेः
 सजलनयनपद्मा रामचन्द्राङ्घ्रिपद्मम् ।
 निजभुजयुगबद्धं सा चकाराश्रुसिक्तं
 परमशुभकरं तत्को महात्यग्रेसंस्पम् ॥६५॥

तदनु मुनिपत्नी वन्दनं मा समाप्य
 चरणयुगलपूजा तत्र भासा चक्राशे ।
 शरदि नमति शुभ्रा पूर्णचन्द्रप्रमेव
 दिशि दिशि निजकान्ते रश्मिनालं प्रसार्य ॥६६॥

विकसितशतपत्रा पद्मिनी पङ्कमध्या-
 न्मुनिवरदयिता सा चोद्धृता भूमिगर्भात् ।
 उदितकनकवल्ली मैघमध्यात्तपैव
 ह्युपलतनुमपास्य ह्यादिनीवोद्धृता वा ॥६७॥

पुनरपि पतियोग्या दुर्निरीक्ष्या निळिम्पै-
 मुदितवदनलक्ष्मीः सातिथेयी बुभुषुः ।
 कुशिकजमपि रामं लक्ष्मणं चाश्रमं स्वं
 मधुरतमवचोमिश्राजुहावेव बहूनि ॥६८॥

ऋषिवरमणीं तां तावहल्यां कुमारौ
 नयविनयविधिज्ञौ नेमतुः सादरञ्च ।
 कुशिककुलवरेण्यश्चापि शीर्षप्रकम्पा-
 द्विधुतद्वुरितसङ्घां मूरि-मेने प्रणमाम् ॥६९॥
 गतकलममरेशं गौतमामर्षयोगा-
 त्कृतसुरवरकार्यं शोकतप्तं निशाम्य ।
 ज्वलनमपि विधाय स्वीयनेतारमेव
 प्रययुरथ पितृस्ते निर्नरास्तस्य मृत्यै ॥७०॥
 पुनरधिगतवीर्यं निष्णुमग्नेर्वचोभि-
 संतिति च पितृदेवा वासवं तं वितेनुः ।
 सुरपतिरपि नाम्ना मेपबीजो बभूव
 मुनिरपि स जगाम क्षमाघरेन्द्रं क्षमावान् ॥७१॥
 निगदितवति सम्यक् कौशिके वृत्तमेवं
 नृपतनुमवराभ्यां प्रादुरासीत्प्रतीच्या ।
 अपि स मुनिवरेण्यो गौतमश्च स्वदृष्ट्या
 शुचिखिलसितदेहां प्रेषसीमाशु मत्वा ॥७२॥
 तपसि महति तप्तं देहमाप्तं वहन्तं
 मुखत्रिबुकविमागे श्मश्रुरामिप्रदीप्तम् ।
 मसितलसितमालं यज्ञसूत्रैश्च कान्तं
 पदशुखिब मुक्तियं गौतमं लोकवन्धुम् ॥७३॥

चिरपरिचितमात्मस्नेहपूर्णं पवित्रं
 झटिति कुशिकजन्मा प्रत्यगच्छन्मुनीन्द्रम् ।
 निजभुजगुगपाशे हर्षवर्षा बबन्ध
 परिचितमिव कर्तुं चात्मनस्तेजसापि ॥७४॥

पुनरपि चिरकालानन्तरं वीक्षमाणा
 परमरुचिमहत्या रामकारुण्यपूता ।
 पतिचरणमयैषा तत्र शीघ्रं पपात
 कमलकुसुममध्ये षट्पदालियैव ॥७५॥

तदनु दनुजशत्रू शत्रुनाशैकवीरौ
 दशरथनृपहर्षोत्कर्षहेतू कुमारौ ।
 अपि मुनिवरपादौ नेमतुः कौशिकाक्षि-
 प्रविचलनकृताज्ञौ पण्डितावस्त्रशास्त्रे ॥७६॥

उचितममलकीर्तिर्गौतमः प्रीतिवाक्यं
 प्रवश्यवददार्यं कौशिकं तापसानाम् ।
 अपि कुशलमपृच्छच्छाश्रमे सिद्धसंज्ञे
 तपसि कपमितीव प्रश्नमस्तेऽप्यनिन्धः ॥७७॥

रघुवर तव तातश्चक्रवर्ती नगर्या
 वसति मुखनिमग्नः कच्चिदप्यस्ति तस्य ।
 सच्चिवमतिविमाता भूधुरा घर्मपूर्णा
 विचिवदिति महर्षिः पृष्टवान् रामचन्द्रम् ॥७८॥

जयतु रघुरेण्य त्वत्कृपा सर्वदिक्षु

प्रभवतु जयघोषः सर्वदा ते कुमार ।

त्वयि भवति विदूरे कुत्र चासद्विधाना

मनसि तपसि वृत्तिर्विघ्नहीना समग्रा ॥७९॥

अणोरणीयान् महतो महीयान् श्रीरामचन्द्र. परमात्मरूपी ।

त्वमस्यहृल्येऽस्य पदारविन्दादपांगुला चार्हसि मां समेतुम् ॥८०॥

उक्त्वेति भार्या रघुनाथपादस्पर्शप्रपूतां मुनिपृङ्गवस्ताम् ।

रामावतारं जगदेकदेवं चकार दिव्यस्तुतिहृष्टमित्यम् ॥८१॥

नमोऽस्तु ते राघवश्वंशकेतो मारीचनीचघ्न सहस्रवृत्तः ।

ममापि पूर्वार्जितपुण्यहेतोरसि प्रसन्नो मयि देवदेव ॥८२॥

चतुर्मुखाद्वेदविदां वरिष्ठ प्रकर्षितान् कैटभदानवेन ।

वेदान् समुद्धर्तुमभूस्त्वमेव प्रभो महामत्स्यशरीरधारी ॥८३॥

पयःसमुद्रे मयिते सुधायै सुधाशनैरप्यरिभिः सुराणाम् ।

गतेऽवले मन्दरनाम्नि नीरे तदामवस्त्वं किल कूर्मकायः ॥८४॥

वसुन्धरामूच बलेन कृष्टा यदा हिरण्याक्षमहासृगेण ।

महाबराहो नु मवान् प्रभो तां भूवोद्धाराय नमोऽस्तु तुभ्यम् ॥८५॥

भक्ताप्रगण्य त्वयि दत्तचित्त प्रहादम ह्यादयितुं ह्यार्षी ।

नृसिंहरूपेण मयङ्कुरेण क्षणाद्भागुं धितरं तनीयम् ॥८६॥

बलिं नृपं वामनरूपधारी मून्वा त्रिादि तुभ्यभिषागम् ।

भयाचयास्त्रेण जगत्त्रयं च विनिक्रमं कुरु युगमवस्त्वम् ॥८७॥

त्रिःसप्तकृत्वः परशुं हि धृत्वा रामामिधानो जगतीतलेऽसिन् ।
 राजन्यवंशान् जमदग््निसूनुर्भूत्वाय वंशानिव चाच्छिनस्त्वम् ॥८८॥
 त्वमद्य काकुत्स्थकुलप्रदीपो रामोऽभिरामो रमसे जगत्याम् ।
 स एव साक्षात्खलु राक्षसानां नाशाय जातस्त्वमसीव विष्णुः ॥८९॥
 युगे तृतीये वसुदेवपुत्रः कृष्णश्च भूत्वा भुवनस्य भारम् ।
 हरिष्यसि त्वं हरिरेव साक्षालीलां वितन्वन् रमणीयशीलाम् ॥९०॥
 पश्चात्प्रबुद्धः खलु बुद्धनाम्ना भूमौ कृपां भूरि करिष्यसि त्वम् ।
 भवन्ति सर्वे कृमिकीटमुख्या ये प्राणिनस्तेऽपि कृपाभिपृताः ॥९१॥
 कलौ युगे कृष्णतुरङ्गगृष्ठे स्थित्वापि नीलासिलतां गृहीत्वा ।
 म्लेच्छप्रणाशं हि करिष्यसि त्वं सतां सुखं भूमितले प्रसार्य ॥९२॥
 दशावतारानिति राम कृत्वा लोकत्रयस्योद्धरणाय दैत्यान् ।
 निहंसि, लीलामनुजस्वरूप प्रणामकोटिं वितनोमि तुभ्यम् ॥९३॥
 सन्तो यदा स्युर्भुवि भूरिदुःखे तदा चिदानन्द कृतावतारः ।
 निःशेषमेतान् हतदुःखपीडान् कृत्वा किल स्यापयसीह धर्मम् ॥९४॥
 धनार्जने वाप यशोऽर्जने वा स्थितं निजोत्साहमरातिभीष्म् ।
 ॥सुभं॥ विषम्यार्धमिहैव दत्त्वा तवार्चने सन्ति जना विमुक्ताः ॥९५॥
 मृदा जनास्ते तव मार्गणाय प्रयान्ति तीर्थानि च ये गिरीन्द्रान् ।
 किं ज्ञानहीनेन वृथाटनेन त्वं दृश्यसे देहगृहे स्वकीये ॥९६॥
 न तृप्यसि त्वं कठिनवतैश्च वैपैर्नलात्कारभृतेस्तथा वा ।
 किन्त्वन्तरात्मा भरितश्च येषां प्रेम्णाभि तरो हृदये विशुद्धे ॥९७॥

इत्यादिभिस्तं वचनैर्महर्षी रघुप्रवीरं मुदितं चकार ।
 दत्त्वा सपर्यामखिलामघासै प्रभूतमानन्दमवाप चित्ते ॥९८॥
 सतीमहल्यां पृनरेप लब्ध्वा रामाद्ब्रिधूलीकणपूतदेहाम् ।
 निनाश्रमे स्वस्थमनाश्चकार वासं वसानोऽजिनवाससी च ॥९९॥

गन्धर्वास्त्रिदशाश्च दिव्यनिन्दैः सङ्गीतमानन्ददं
 नाट्यं चक्रुरमर्त्यलोकगणिका रम्भादयो व्योम्नि च ।
 श्रीलक्ष्मा निपपात पुष्पनिकरो मुन्याश्रमे राभवो
 लक्ष्मीवान् सह लक्ष्मणेन मिथिलामुल्लासपूर्णो बभौ ॥१००॥

॥ सर्वं श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणाराविन्दार्पणमस्तु ॥

इति श्रीसीतास्वयंवरे महाकाव्ये श्रयङ्के

॥ अहल्योद्धारणं नाम ॥

॥ एकादशः सर्गः ॥

श्रीः

॥ द्वादशः सर्गः ॥

॥ मिथिलप्रवेशः ॥

अनन्तगुणपूर्णोऽय रामचन्द्रः सलक्ष्मणः
 अनुसृत्य मुनिं किञ्चिदवाप मिथिलां पुरीम् ॥१॥
 ददर्श दर्शनीयां तां जनकेन सुपालिताम् ।
 राजर्षेः प्रीतिदां प्रीतिपात्रं पत्नीमिव स्मिताम् ॥२॥
 विशालां विशदामिख्यां विश्वप्रेमकरिं शिवाम् ।
 रामो रामाभिरामां च ध्वंसिनीं सकलापदाम् ॥३॥
 राजवीथीषु यत्नासौ कौसल्यानन्दवर्धनः ।
 ददर्श पादपान् वृद्धान् पयिकश्रमहारिणः ॥४॥
 गच्छन्तः पयि दृष्ट्वांमुं रामं राजीवलोचनम् ।
 आसंश्रित्वापितारम्मा नागरा मिथिलापुरे ॥५॥
 स्वमावमीरवो यत्र धनुष्पाणी रघूदहौ ।
 हरिण्यश्वञ्चैत्रैर्दृष्ट्वा द्रुद्रुरञ्जसा ॥६॥
 दूरं गत्वा पुनस्तास्तु पश्यन्त्यस्तापसोत्तमम् ।
 आजगमुर्निकटं तेषामथ निर्गतसाध्वसाः ॥७॥

बालौ हर्षप्रकर्षेण ननन्दतुरनेन तौ ।
 सर्वदाज्ञातदुःखेह बाललीला मनोहरा ॥८॥
 शशास शासनैः सुष्ठु मिथिलां मिथिलाधिपः ।
 बभूव भूः सकान्ता च प्रजाः सजनका अपि ॥९॥
 काले ववर्ष पर्जन्यस्तस्मिन् राजनि शासति ।
 तत्राजनि न बाधा तु मा बाधा बाधितामवत् ॥१०॥
 नार्यो नाधर्ममार्गेषु विचेरुः पुरपास्तथा ।
 ताः पातित्रत्यमंपूर्णाश्चैकपत्नीत्रनास्तु ते ॥११॥
 विद्यामिवृद्धये तत्र प्रजानां हितकारिणः ।
 बभूवुर्गुरवोऽज्ञानध्वान्तदीपाः सहस्रगः ॥१२॥
 क्षत्रियाणां घनुःशास्त्रमदभ्यासाय पत्तने ।
 तस्मिन्नकारि सर्वाणि साधनानि महीभृता ॥१३॥
 लेभेऽमिवृद्धिं सङ्गीतं तद्विद्धिः पठितं पुरे ।
 सम्यक् चकार गोष्ठीषु प्रजानां मुदमद्भुताम् ॥१४॥
 कला वेदान्तविद्याश्च याश्चान्या भुवि सन्ति ताः ।
 समृद्धिं लेभिरे सर्वाः सर्वज्ञे रामनि प्रभौ ॥१५॥
 राजदण्डः करे राज्ञो मूषणं केशलं बभौ ।
 अपराधी न कोऽप्यासीज्जनके रामनि प्रभाः ॥१६॥
 यशःसंकीर्तनं चक्रुर्जनाः सर्वे च राषवौ ।
 तच्छुश्रुवतुरुद्धतं हृदयान्न मियः प्रभोः ॥१७॥

करेण कृष्णासिन्धुः प्रजादत्तेन रक्षणे ।
 तासां बभूव निरतो भूश्चाभूत्सस्यशालिनी ॥१८॥
 कविवाणीषु वीणां वा वादयन्ती सरस्वती ।
 उवास वासवारामलसितोपवने पुरे ॥१९॥
 कोशगेहे महीपस्य नगरारामराजिषु ।
 वनितासु चकारापि पुरे श्रीर्वासमात्मनः ॥२०॥
 देवाख्याश्चित्रमिचित्सहिता मिथिलापुरे ।
 शिल्पिनां दर्शयन्ति स्म कौशलं कृत्तिस्रवये ॥२१॥
 मित्यर्पितानि चित्राणि यत्र तद्वासिनामपि ।
 जनानां चक्रुराश्चर्यं सजीवभ्रान्तिमेव च ॥२२॥
 मक्तिमार्गावलम्बी स राजा तद्वत्प्रजा अपि ।
 विग्रहाः केवलं नोपुः सप्राणास्तत्र देवताः ॥२३॥
 पर्णशाला महर्षीणां तत्रासन्नमितः पुरम् ।
 यास्ववात्सुर्विना विघ्नं ह्यात्मारामा महर्षयः ॥२४॥
 सरांसि यत्र राजन्ते राजहंसस्युतानि च ।
 सजलानि सपद्मानि चित्तहारीणि केवलम् ॥२५॥
 विश्वविद्यालये यत्र समागत्यान्यदेशतः ।
 "गुरुणामन्तिके शिष्याः पठन्त्येकाग्रमानसाः ॥२६॥
 संस्कृतां मारतीं यत्र पूर्वसंस्कारहेतुना ।
 अधिगच्छन्ति विज्ञानं ज्ञानं चैव तथा प्रजाः ॥२७॥

परस्परसमात्तापमाधुर्यरसरञ्जितौ ।
 राघवावन्वयातां तं मुनीन्द्रं कुशिकोद्भवम् ॥२८॥
 ज्ञात्वागतं मुनीन्द्रं स राजा राजसुपूजितः ।
 नितेन्द्रियो नितक्रोधं प्रत्युद्यातुमयाययौ ॥२९॥
 ब्रह्मर्षिमथ राजर्षि सामात्यः सपुरोहित ।
 दृष्ट्वा दुराचकारासौ साष्टाङ्गपणतिं तत ॥३०॥
 कुशलं कुशिकानन्दहेतुः पप्रच्छ भूपतिम् ।
 शतानन्दमरेणापि शतानन्दं च ऋत्विजम् ॥३१॥
 उचितानर्घ्यपाद्यादीनतिथिभ्यो ददौ नृपः ।
 पश्चात्सुवर्णपीठानि सर्वेभ्यश्च समृद्धिमान् ॥३२॥
 यथाविधि समभ्यर्च्य राजर्षिरतिर्षोस्ततः ।
 साञ्जलिर्भक्तिभावेन कौशिकं वदति स्म सः ॥३३॥
 श्रेष्ठो भाग्यवतामस्मि दर्शनाद्भवतो मुने ।
 यतो मवान् यज्ञकर्मदीक्षितं ह्यागतोस्ति माम् ॥३४॥
 कावेतौ मुनिशार्दूल कुमारौ कपयाद्य मे ।
 यौ हरेते मनोऽज्ञातौ बान्धवाविव सुन्दरौ ॥३५॥
 श्रुत्वैतद्वचनं राज्ञः कौशिकः प्रत्यभापत ।
 धीरामकीर्तनं कर्तुं सदासौ बद्धवङ्गणः ॥३६॥
 राजर्षे शृणु रामस्य चरितं सत्कृतूहली ।
 यदि त्वं कपयाप्यद्य दिव्यं वर्णरसायनम् ॥३७॥

श्रूयते ननु राजेन्द्र राजेन्द्रालङ्कृतं कुलम् ।
 यस्यादिर्मगवानेव कर्मसाक्षी बभूव हि ॥३८॥
 मनुस्तस्मादमूद्राजा मानवान्वयकीर्तिदः ।
 धर्मशास्त्रप्रणेता च जीवत्यद्यापि यो भुवि ॥३९॥
 मान्वाताय विधातेव कृतालङ्कारसन्निभः ।
 ततोऽभूलोकविख्यातविक्रमः क्रमविद्वरः ॥४०॥
 कश्चित्तत्कुलजो राजा शिबिर्नाम महायशाः ।
 कर्पोतंशिशुरक्षार्थं पलं प्रादात्स्वकायतः ॥४१॥
 सगरः सागराभिख्यः शतकतुनिमः स्वयम् ।
 शतं चकार यज्ञानां लेभे लोकोत्तरां गतिम् ॥४२॥
 मत्स्यीकृतान् सुतांस्तस्य कपिलेन महाबलान् ।
 भर्गीर्यो वियद्गङ्गां पविलीकर्तुमानयत् ॥४३॥
 दिलीपः कुलदीपोऽयं बभूव वशिनां वरः ।
 रामन् राजेन्दुना येन शत्रुध्वान्तं विनाशितम् ॥४४॥
 यः पुनर्नन्दिनीधेन्वाः सेवया भक्तिपूर्णया ।
 हर्षयित्वा हि तां लेभे कुमारं कुलवर्धनम् ॥४५॥
 स कुमारो रघुर्नाम शक्रमप्यात्मविक्रमात् ।
 चकार साध्वसाश्चर्यपूरितं पलविद्विषम् ॥४६॥
 सर्वासु दिक्षु चक्रे स मूमण्डलजिगीषया ।
 नृपानां तमबलौत्कर्षात्पतितान्यदपङ्कजे ॥४७॥

त्यागी कौत्साय राजन् स ददौ कौबेरकोशत ।
 तद्गुरोर्दक्षिणायैवाभ्यर्चिनेऽपार्जितं धनम् ॥४८॥
 सुतस्तस्याभवद्वीमाननः सुन्दररूपवान् ।
 वृणोतीन्दुमती यं स वैदर्भी च स्वयंवरे ॥४९॥
 तस्य पुत्रः प्रियो राजन् राजा दशरथोऽधुना ।
 अयोध्याया भवानत्र, यथा शास्ति तया प्रजाः ॥५०॥
 दित्त्रः कान्ता नृपेन्द्रस्य तस्य सन्ति पतिव्रताः ।
 कौमल्या कैकेयी चैव सुमित्रा वत्सलास्तथा ॥५१॥
 पतिव्रतासु भूमीन्द्रो गुणपूर्णासु तास्यपि ।
 पुत्रं कुलकरं नाप्नोदणत्रयहरं विरम् ॥५२॥
 स कृत्वा पुत्रियामिष्टिमृष्यशृङ्गमहर्षिणा ।
 सह विष्णवंशसभूतं लेभे सुतचतुष्टयम् ॥५३॥
 राजन् तव पुरस्यं हि रामं राजीवलोचनम् ।
 कौमल्या सुपुत्रे राज्ञी पूर्णेन्दुमित्र पौर्णिमा ॥५४॥
 कैकेयी भरतं राज्ञी सुपुत्रे सुन्दरं सुतम् ।
 पुरा कैलासशिखरे कुमारमिव पार्वती ॥५५॥
 सुमित्रा नन्दनौ वीरावभून् युगपत्तनः ।
 भ्रमूल्यौ रत्नगर्भेण मणिश्रेष्ठौ स्फुटाद्वर्नी ॥५६॥
 तौ हि लक्ष्मणशत्रुघ्नौ नास्तिख्यातावरिन्दमौ ।
 रूपशौर्षार्यशीलाढ्यौ सुन्दरौ लोकरजकौ ॥५७॥

रामभक्ताप्रणी राजन् लक्ष्मणोऽनुप्रयाति तम् ।
 सर्वकालेषु लक्ष्मेव चन्द्रं छायायवा नरम् ॥१८॥
 मयायाचि नृपालः स रामचन्द्रं महाभुजम् ।
 मारीचादिमहानीचहतयज्ञेन दुःखिना ॥४९॥
 वसिष्ठदत्तधौर्योऽपि राजा दशरथोऽप्य तौ ।
 कुमारौ प्रेषयामासु मया समपरिन्दमौ ॥६०॥
 सिद्धाश्रममनुप्राप्य मम बालावपि प्रभो ।
 पालयामासतुः सुष्ठु यज्ञं सप्तदिनानि च ॥६१॥
 जघानैकैन बाणेन शूत्रविद्याविचक्षणः ।
 सुबाहुं दीर्घबाहुः स रामो राक्षसनायकम् ॥६२॥
 मारीचोऽपि क्रुमारेण विसृष्टेन सरस्वति ।
 पवनास्त्रेण वेगाच्च निरपात्यसुराधमः ॥६३॥
 न केवलं नरं बालमेनं विद्धि महीपते ।
 असौ साक्षाद्गृपीकेशो जातो दैत्यवधाय च ॥६४॥
 समावितेऽप्य यज्ञे मे भवदाहानमागतम् ।
 प्रतिमान्य तदेवाहमागतः सहराघवः ॥६५॥
 सोऽपि वीरार्प्रणी रामोऽद्रष्टुकामः स्वयं नृप ।
 अमोघं ते धनुः शैवं तद्दर्शयितुमर्हसि ॥६६॥
 अधुना निजपादाभ्यामर्हत्यां गौत्रमप्रियाम् ।
 पूतां कृत्वा पुरं राजन्नामः तस्ते सलक्ष्मणः ॥६७॥

इदं वर्णामृतं राजा जनको दयया मुनेः ।
 पीत्वा स्वर्गसुखं लेभे क्षणमेकं सुदुर्लभम् ॥६८॥
 मातरं परिशुद्धाङ्गीं विज्ञाय वचनान्मुनेः ।
 गौतमस्य सुतो ज्येष्ठो गिरमेवमभाषत ॥६९॥
 मुने श्रुत्वाहमधुना मधुना वचसा तव ।
 सानन्दां स्वप्नसूमसि शतानन्दो ध्रुवं ननु ॥७०॥
 राममिन्दीवराभाक्षं सातुजं हर्षदायकम् ।
 मातुर्मे मुक्तिदं दृष्ट्वा रोमहर्षं गता तनुः ॥७१॥
 गुरोर्मे कुशिकानन्द नन्दत्याश्रमसुस्थली ।
 रामकारण्यसंप्राप्तपुनर्मेन्मातृमङ्गला ॥७२॥
 पत्रित्रतममद्याहं मन्ये स्वप्नकाश्रमम् ।
 रामपादसरोमातरजोनिर्धूतकिस्त्रिषणम् ॥७३॥
 पूजा रामस्य किं मात्रा कृता मक्तिरुत्तरा ।
 गुरुणा किं गुणे तेन सत्कृतः स महाप्रभुः ॥७४॥
 इत्युक्त्वा स शतानन्दो विश्वामित्रं यथाक्रमम् ।
 प्रत्युक्तप्तेन वाक्यज्ञं राममूचे सत्स्वप्नम् ॥७५॥
 माग्यवन्तौ कुमारौ वां मन्ये भुवि महाबलौ ।
 यतो युवां मुनिश्रेष्ठपाप्तान्ताविषं गुह्यम् ॥७६॥
 यस्य शुभ्रा प्रभा कीर्तेऽर्थाप्नोति हरितः शुभाः ।
 यं श्रुत्वापि पथप्रभवः सक्रोडःशारेने मृगम् ॥७७॥

अपरः सृष्टिर्क्तेव यो महात्मा विराजते ।
 अमेयमहिमा राम चाप्रयायी महौजसाम् ॥७८॥
 शृणु चावहितो राम यदि त्वं कृतुकी कयाम् ।
 तस्येमामप्रमेयस्य कौशिकस्य महात्मनः ॥७९॥

रामः कयां कुशिकवंशवरस्य पश्चा-
 द्द्योतुं मुखाज्जनकराजप्ररोहितस्य ।
 सज्जोऽमवत्तदनु सोऽपि गिरा महत्या-
 प्यर्घश्रिया रुचिरवाक्यसमेदयोचे ॥८०॥

॥ सर्वं श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणाराविन्दार्पणमस्तु ॥

इति श्रीसीतास्वयंवरे महाकाव्ये श्रयङ्के

॥ मिथिलाप्रवेशो नाम ॥

॥ द्वादशः सर्गः ॥

श्रीः

॥ त्रयोदशः सर्गः ॥

॥ कौशिकमाहात्म्यम् ॥

प्रजापतेरात्मभवो महात्मा बभूव भूरक्षणकर्मदक्षः ।
 कुशाभिधानः कुशनामनाम्ना सुतेन योऽमुच्च कुमार पुत्री ॥१॥
 अयं महात्मा तपतां वगिष्ठ पुरामवत्तम्य सुतस्य सूनु ।
 उवाह राज्यस्य धुं धुरीणो ह्यनेकवर्षाणि नृपप्रवीरः ।२॥
 प्रदक्षिणीकर्तुमपैकदासौ भुवं यथौ मूरिबलेन साकम् ।
 ददर्श मार्गे शुचिदीप्तमागं वसिष्ठदिव्याश्रममेव राम ॥३॥
 क्वचित्समन्तादपिपुत्रवृन्दं क्वचिच्च कृष्णाजिनश्श्वलानि ।
 क्वदण्डलुं कुत्रचिदेव दृष्ट्वा कुमार संप्राप मुद महीपः ॥४॥
 तृणाशनास्तत्र कुमार केचित्तदाश्रमे वासमयो विनेनु ।
 तपापरे मारुतमक्षणाश्च फलाशनाः केऽपि जलाशनाश्च ॥५॥
 क्वचित्स ९शामनमाश्रमस्यं गणं मुनीनां क्वचिदेऽपादम् ।
 क्वचिद्भुनान्यं क्वचिदग्निमध्यं ददर्श घीमान्निगतं समाधौ ॥६॥
 निमीलितान् क्वचिदेव रात्रा सरोमबन्धुघृतिःत्तनेश्रम् ।

कचिज्जटावद्धशिरःप्रदेशान् गजाजिनालङ्कृतदेहमध्यान् ।
 सिताक्षमालावृतकण्ठभागान् ददर्श रुद्रानिव राजचन्द्रः ॥८॥
 जडीकृतास्तापसकेशपाशाः कुमार तत्रानिलकम्पमानाः ।
 कणासमेनाहिवरोपमानं श्रिया समूहश्च नृपेण दृष्टाः ॥९॥
 स तापसानां दयिताभिरेव प्रवर्धितं नीरनिषेचनेन ।
 प्रसूनमालामिरलंकृतं च महीरुहाणां निचयं ददर्श ॥१०॥
 शुका महर्ष्याश्रमवासहेतोरधीत्य वाक्यानि यथास्वरं ते ।
 गिरा मनोरञ्जनशक्त्येनं पुनः पठित्वा मुदितं च चक्रः ॥११॥
 स पर्णशालामभितो ददर्श कुरङ्गशावानय धेनुवृन्दम् ।
 मयूरमालाश्च विचित्रवर्णा मुदा पपौ नेत्रपृटेन राजा ॥१२॥
 घटं जलेनाय तडागमध्यात्प्रपूर्य दिव्याश्रमचन्द्रदृष्टि ।
 नृपालवर्यः स ददर्श वृन्दं श्रमोदकोत्सिक्तमुखं बधूनाम् ॥१३॥
 नृपं विदित्वा निजपर्णशालासमीपसंस्रयं सबलं वसिष्ठः ।
 यथाविधि प्राग्रहरो मुनीर्ना ददौ समूलानि फलानि तस्मै ॥१४॥
 विधिप्रवीणो विधिसूनुरस्मै विधाय पृथां विधिवत्तमेव ।
 अनापयं पृच्छति भूपति स्म विधिः किलाभ्यागतपुननेयम् ॥१५॥
 नृपाय पश्चान्मुनिपत्तमोऽनौ व्यजितपद्माञ्छिवम'त्मनो मे ।
 पलस्य सर्वस्य तवेति'रा इत् सृहास्ति चातिष्ठापवर्षिणांय ॥१६॥
 वदन्तमेनं बहुशोऽपि मेति प्रभुं चतं तकारगिरा च कार ।
 मुनिः स्वपत्न्येन च भानर्न तं समुत्तमम् ॥१७॥

विधाय चैवंविधमात्मवाण्या नृपं विधेरात्ममवोऽतितुष्टः ।
समाजुहावाखिलकामदात्रीं समादिदेशातिथिपूजनार्थम् ॥१८॥
तथेति धेनुः शबला वसिष्ठं मुनिं समापृच्छच्च ययौ मुहूर्तात् ।
चकार भक्ष्यं विविधं बलेभ्यो जनेश्वरस्यामिनवं रसेन ॥१९॥
वटस्य पणेषु निवेशितानि तपोधनानां तनयैः कुमार ।
प्रनाधिनायानुचरास्तदीये ह्यदन्ति मक्ष्याणि मुदाश्रमे स ॥२०॥
कुमार गाधेस्तनयो वसिष्ठादशेषपूजां विधिवत्प्रगृह्य ।
भमेयशक्तिं च निशाम्य धेनोर्ययौ न तां तत्र विहाय राजा ॥२१॥
यथा यथा धेनुमयाचतासौ तथा तथा तां न जहौ वसिष्ठः ।
शशाक वित्तेन गर्जैर्ह्येवा नृपश्रिया तोषयितुं तमेपः ॥२२॥
ततो वसिष्ठो निजगाद भूपं तमेवमीषद्विहसन् मुनीन्द्रः ।
समीक्ष्य तस्या ग्रहणे कथंचित्कृतोद्यमं सार्थमिदं च वाक्यम् ॥२३॥
इयं महीपाल ममास्ति सर्व धन तपः कीर्तिचयः सुखं च ।
करोमि यज्ञं च तपश्चरामि प्रभो सजीवोऽहमिहानयैव ॥२४॥
पयःप्रदानाच्च ममेव माता पितृव मे कामितदानहेतोः ।
स्यसेवया भक्तिममेतयैवा सुतेव मां रक्षति कामधेनुः ॥२५॥
तदेव राजन्न जहामि धेतुं प्रियङ्करीं माग्गरमास्वरूपाम् ।
मयि प्रभो जीवति जीवितेशामिमां न शक्नोषि नृपग्रहीतुम् ॥२६॥
इति प्रजानामधिवो महर्षेर्निशाम्य वार्ष्णी विक्रमेप्रयेतः ।
एषा पुरादृष्टवसिष्ठशक्तिः समादिदेश ग्रहणं च धेन्वाः ॥२७॥

ततः समीपं तु समेत्य धेन्वा नृपाज्ञया तां चकृपुर्मटाश्च ।
 अनानती गौः करणीयमेया जगाम शीघ्रं मुनिसन्निधिं हा ॥२८॥
 किमेतदेते नृपकिङ्करा मां प्रभो प्रकर्षन्ति बलं ह्यलिष्टाः ।
 ममापराधः क इहास्ति देव त्वमेव मे पालक इत्युवाच ॥२९॥
 मुनिः सबाष्पां शबलां निशाम्य प्रभूनकाहृष्यनिधिर्जगाद ।
 नृपो न जानाति तवाप्रमेयं बलं निदर्शयैव जय त्वमद्य ॥३०॥
 ययौ महर्ष्युक्तिसमेधितात्मशक्तिर्बलं यत्र नृपस्य धेनुः ।
 निजं शरीरं दुधुवे च पश्चादजायतानेकपटा हि सेना ॥३१॥
 जनाः सशस्त्राः शुबलाशरीरात्समुद्भूतवुः सबला नृपस्य ।
 बलं सद्गुणारवाः क्षणेन क्षतं समाचक्रुरचेननं च ॥३२॥
 वसिष्ठधेन्वङ्गनमेष राजा बलं ददर्शामितशक्तिपूर्णम् ।
 कराङ्गुलिं घ्राणतले निवेश्य प्रशंसति स्मात्मनि धेनुवर्याम् ॥३३॥
 बलाभिघातेन बभूव तन्वी नृपस्य नाशा ग्रहणेऽय धेन्वाः ।
 परंतु तस्यां द्विगुणीकृताशो बभौ स नाश्चर्यमिदं कुमार ॥३४॥
 रघं समाह्वय स मानवेन्द्रः सप्तर्षिं दिव्यास्त्रचयं तदीये ।
 बले शकम्लेच्छपृते बलिष्ठे यथाश्ववर्षे सुरलोकनाथः ॥३५॥
 पुनर्वसिष्ठः स्वबलेन धेनुं प्रचोदयामास बलस्य वृद्धये ।
 तथेति सासूत सुवर्णदेहान् पराक्रमालङ्कृतबाहुयुग्मान् ॥३६॥
 महानुमावान् सुरभिर्निजेभ्यः पुनः सहस्रं सुपुत्रेऽङ्गकेभ्यः ।
 बभौ सपुण्येव रघुर्वीर प्रमामिपूर्णां दिवि कल्पवली ॥३७॥

यथा यथा भूरिवलेन राजा जघान तान् धेनुशरीरजातान् ।
 तथा तथा ते व्यलमन्त वृद्धिं नृणोऽपि कोपस्यभूरितोऽमून् ॥३८॥
 जनेश्वरोऽपीश्वरचोदितोऽपौ निरर्थकं चेतसि चिन्तयित्वा ।
 श्रपं स्वकीयं शत्रुलाग्रहेऽथ प्रभुं जगन्नाथमगाच्छरण्यम् ॥३९॥
 भवत्यदृश्या ननु कापि शक्तिर्यथान्वकारे नयतीह दीप्ति ।
 यथा हि संसारमहारिमध्ये सुदुःसहे प्राणयुता भवामः ॥४०॥
 तथैव कोपेन नृणः स नीतः प्रमञ्जनेनेव जलेषु कोलः ।
 जगाम मुन्याश्रमनाशहेतोः प्रसादमीशस्य च लब्धुकामः ॥४१॥
 कुमार कोशानलदग्धचित्तः सुबुद्धिमान् सज्जनपूजितोऽपि ।
 विवेकशून्योऽभवदेष राजा दुराग्रहः सर्वविनाशहेतुः ॥४२॥
 तपस्ततो राजकुमार राजा चकार गौरीपतितोषणार्थम् ।
 भवोऽपि भूत्वा पुरतश्च तस्य ददावनंकाख्यत्रयं सहस्रं ॥४३॥
 स लब्धसर्वाख्यत्रयो नृपालो जगाम पश्चाच्च मुमोच नाणान् ।
 वसिष्ठदिव्याश्रमसन्निकर्षं प्रशान्तवानावरणार्दनार्थम् ॥४४॥
 क्षणादमूत्राश्रमजीवितानां मयं भ्रमो दुःखमघार्तनादः ।
 त्वमेव नः पालयितेति सर्वे विलप्य ते तस्य पदे निपेतुः ॥४५॥
 नृपं स्वकीयाश्रमनाशहेतुं विशेषतः सज्जनपालकं च ।
 पुरस्तापली रपिनं हि दृष्ट्वा मिताक्षरामित्यमुवाच वाचम् ॥४६॥
 नृपालकाः सज्जनरक्षणेषु त्यनन्त्यसून् भूमितले सदैव ।
 तथापि निष्कारणमद्य राजन् ममाश्रमं नाशयसीति चित्रम् ॥४७॥

अहं सलज्जोऽद्य भवामि राजन् मम त्वया सुलवितुं च नेच्छा ।
 स्वतेजसा त्वामतिरंहसाहं जयामि सास्त्रं सयलं नृपालम् ॥४८॥
 स किञ्चिद्भुक्त्वा तदनन्तरं नो पुरो विधायात्मकृतं हि दण्डम् ।
 स्थितः समाधौ न ददर्श दृष्ट्या नृपं तमस्त्राणि किरन्तमारात् ॥४९॥
 भ्रुमोच बहुशस्त्रमथेन्द्रमस्त्रं स मानवं मोहनमेव पश्चात् ।
 जवात्स दण्डो ग्रसते स्म सर्वं तरङ्गिणीतोयमिवाञ्छिराजः ॥५०॥
 प्रजापतेरात्मभवं प्रजानां पतिर्भ्रुमोचास्त्रममोवशक्ति ।
 प्रजापतेर्नामविवृद्धकीर्तिं तदप्यभूद्दण्डवराह्णुतिश्च ॥५१॥
 मुनिर्वसिष्ठोऽपि बभौ विशेषात्स्वर्कपर्णा तेन मयानकेन ।
 प्रकाशते स्माप भुवि प्रभूतं विमाकरश्चण्डकरो यथैव ॥५२॥
 जितं वसिष्ठेन जितात्मनेत्यं स राघवात्मानमिलाधिनायः ।
 निरर्थकं क्षत्रबलं बलस्य पुरो द्विजश्रेष्ठनमस्य मेने ॥५३॥
 शमो हि स्र्वार्थजयप्रदाता शमेन कोपाग्निरपि प्रशान्तः ।
 शमेन हि ब्राह्मणतापसाद्या बलं सुखं मुक्तिमवाप्नुवन्ति ॥५४॥
 विगत्र मे क्षत्रियजन्मनोऽपि प्रभूतसेनासहितस्य चापि ।
 बलं यतस्तेन महर्षिणाहं क्षणेन चैकेन पराजितोऽस्मि ॥५५॥
 तदेव भूत्वा द्विजमत्तमोऽहं निजेन तेजोनिकरेण जित्वा ।
 तपःक्रियाभिर्विमलामिरेनं ममाघसंघं क्षपयामि सर्वम् ॥५६॥
 इति स्वचित्ते नु गुरुस्तथासौ मुहुर्विचिन्त्याभिययौ यमाशाम् ।
 सतीद्वितीयः स तथा हि तत्राप्यसेव्यताहर्निशमेव भक्त्या ॥५७॥

प्रभौ नराणां प्रमया महत्या तपश्चरत्यात्मबलेन चोग्रम् ।
 दिगो बभूवुर्विशदाः पृथिव्यां बभौ स मार्तण्ड इव द्वितीयः ॥९८॥
 तपस्विनस्तस्य कुमार जज्ञे चतुष्टयं तत्र कुमारकाणाम् ।
 वृतो बभौ तेन पिना यथा ते त्वयानुजातैश्च तवार्यवर्यः ॥९९॥
 सहस्रसंवत्सरकालमेनं तपःसमाधौ स्थितमाप वेवाः ।
 ददौ स राजर्षिपदं च राज्ञे ययौ सुरैः साकमय स्वलोकम् ॥१०॥
 वृत्तोप राजर्षिपदेन नासौ महामतिर्ब्रह्मपदाभिलाषी ।
 पुनस्तस्तीव्रतरं गुणाढ्यः प्रचक्रमे कर्तुमहर्निशं सः ॥११॥
 शशास माकेतपूरं तदैव त्रिशङ्कुभूरः परवीरहन्ता ।
 इषेव यो गन्तुममर्त्यलोकं मनुष्यगात्रेण कुलोद्भवस्ते ॥१२॥
 गुरुं रघूणां रघुंशानानो ययौ शरण्यं शरणं स धीमन् ।
 न सः क्षमिताभणितोऽपि तेन जगाम तस्यात्मजमन्निकर्षम् ॥१३॥
 सुतानवादीञ्चतुरः स राजा मवद्विपान्नोमि यथाभिलापम् ।
 तथा कुरुष्वं गुरुर्वापुना कृतार्थमेनं जनमद्य चैव ॥१४॥
 पुरोधसः पुलगा । नृपस्य मरुस्वर्गी कोपकरीं निशम्य ।
 त्वमग्न्य चण्डालन्तुं लपस्य नृपेति शपं प्रददौ नतस्तन् ॥१५॥
 महर्षिणा तेन न शक्यमेतत्कथं किलास्माभिरिहास्ति साव्यम् ।
 पितासद्वीयोऽखिलशुद्धचित्तस सतां वरः सज्जनपुननीयः ॥१६॥
 सहामहे किं महनीयकीर्तेः परामवं तस्य विदुः कदापि ।
 यदीच्छसि प्राप्तुमहर्निशं त्वं मुखं पूर्णं याहि सुखेन राजन् ॥१७॥

इतीरितोऽप्येव श्रुतेन तेन प्रभुर्न सन्तुष्टमना बभूव ।
 महीश्वरा ब्रह्मविद्यः क्रियासु त्यजन्ति नो ताः प्रहता अपीह ॥१८॥
 क्षणे स तस्मिन् फलमेव लेभे स्वकर्मणो विप्रश्रुतेन शप्तः ।
 वृथा भवेन्नैव कदापि राम तपोधनोक्तिर्मुवि दृष्टमत्त्रा ॥१९॥
 तथापि राजा न निरस्तधैर्यो धुरं ह्यमात्येषु निवेश्य मूमेः ।
 जगाम यत्नास महातपस्वी कुशाग्रबुद्धिः कृशिकात्मजातः ॥२०॥
 महर्षिरस्पृश्यन्तुं वहन्तं कराकरूपं वरुणापघोषिः ।
 गिरा मनोमञ्जुलया जगाद पतिं जगत्याः क्रतुदत्तबुद्धिम् ॥२१॥
 समारमस्व त्वमरिन्दमाद्य क्रतुं शरीरेण दिवं प्रयातुम् ।
 भवाम्यहं यज्ञकृतौ पुरोधास्तपोबलेनेन्द्रमुत्तान् ह्वयामि । २२॥
 फलाभिपूर्णाणि भवन्ति राजन्नशेषकार्णाणि विधिप्रमावात् ।
 निदर्शयाम्यात्मबलं बलिष्ठं हतं बलं स्थानिमिषेण दैवम् ॥२३॥
 क्रियाप्रयत्नेष्वविषाय चित्तं वृथाभिनिन्दन्ति जना हि दैवम् ।
 स्वपौरुषेणैव भवन्ति लोके नराः प्रसिद्धा नियतिं निहत्य ॥२४॥
 सुरान् सुराणां भुवनं च सर्वं वनं च निर्मातुमहं निजेन ।
 बलेन शक्तः किमु साध्यसेन प्रयोजनं विश्वमनाधिनाथ ॥२५॥
 इति त्रिशङ्कुं द्विगुणीकृतात्मप्रमोदमारं वचसा विषाय ।
 समादिदेशापि समस्तदिग्भ्यो द्विजान्समाहातुमथो कुमारान् ॥२६॥
 समाययुः सर्वमहर्षिवन्द्यं ववन्दिरं तं शिरसा तदाज्ञाम् ।
 निशम्य तत्पुत्रमुखाज्जवात्से क्षमासुरा देशविदेशासाः ॥२७॥

न तत्र यज्ञाय समामिलंस्ते वसिष्ठपुत्रा विहसन्ति तं स ।
 सुतेभ्य एवं स निशम्य सर्वान् ह्या शशापात्मबलोद्धतांस्तान् ॥७८॥
 महर्षिशापादभवत्कुमार शतं सुतानां शत्रमक्षणाढ्यम् ।
 भिया ततस्तापसविप्रसङ्घस्तथेति यज्ञं तनुते स तत्र ॥७९॥
 समानृहावाय सुरेशमुख्यान् सुरान् हविर्भोजनकारणेन ।
 न चाययौ कोऽपि हविर्ग्रहीतुं नृपं हि चण्डालकमेव मत्वा ॥८०॥
 तदा स राजर्षिरमोघशक्तिश्चारोपयामास दिवं त्रिशङ्कुम् ।
 नृपोऽपि षोडशं सहस्रा जगाम यथा विमानो नवयन्त्रशक्त्या ॥८१॥
 दिवं प्रपेदे तु सुरेश्वरेण घृताचमानो निपपान तस्मात् ।
 पतन् न चुक्रोश गिरा महत्या ह्यवाक्शिरा मामिति पाहि देव ॥८२॥
 अधःपतन्तं नृपमार्तमेष दःशं पश्यान्स्ववठेन राम ।
 मपन्नं तत्रापरमेव नाकं निषाय सतर्पिममूहमन्यम् ॥८३॥
 चकार मानुं च सहस्रमानुं विधुं तपान्यं सहवार्कं मः ।
 प्रचक्रमे स्रष्टुमयेन्द्रमुख्यान् सुरानहो शक्तिरहो तदस्वी ॥८४॥
 षभौ महात्मा स महोज्ज्वलेन बलेन लोकं ह्यपरं सरोपः ।
 तपोधनः स्रष्टुमिवोद्यतश्च विबिर्हि ताशादपरो यथैव ॥८५॥
 तदा समानुरमुरमर्त्यरूढा शुनीश्वराः प्राञ्जलयो महर्षिम् ।
 यथाचिरेऽमर्षविनिग्रहं तं रपं महात्मन् शमयेति वाण्या ॥८६॥
 कुशिकुलवीर्यो निर्जराणां प्रमादा-
 • त्त्रिदिवभुवनमन्यं भूमिपालाय चक्रे ।

नृपतिरपि स तत्र श्रीयुतश्चार्कनारं

व्यतनुत निजवासं वासवामः स्वलोके ॥८७॥

विष्णेनैवमसौ कुमार अपतिः संपीडितः सत्वरं

हित्वाशाममिताशयापि सहितस्तां पश्चिमाशां ययौ ।

तसुं घोरतपस्तपोधनयुतश्चामन्त्र्य सर्वान् मुनी-

स्नान्यज्ञाय समागतान् घटमत्रः श्रीमान्यमाशासामिवा ॥८८॥

॥ सर्वं श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणाराचिन्द्रापंगमस्तु ॥

इति श्रीसीतास्वयंवरे महाकाव्ये श्रपङ्के

॥ कौशिकमाहात्म्यं नाम ॥

॥ त्रयोदशः सर्गः ॥

श्रीः

॥ चतुर्दशः सर्गः ॥

॥ विश्वामित्रतपःसमाप्तिः ॥

तपसा स तपोधनाग्रयायी दिशमासाद्य जलेश्वरेण गुप्ताम् ।
 अखिलं वनमाततान पुत्रं महतानन्दभरेण चाद्युवास ॥१॥
 कतिचिद्विषानि कन्दभूलैः परिपक्वैः कतिचित्फलैश्च पर्णैः ।
 कतिचित्पवमानमक्षणेन ह्युपवासैः कतिचिद्मत्तैः कठोरैः ॥२॥
 विविधैरतिवाहयांचकार प्रभुरेवं शरदश्च मूरिसंख्याः ।
 असुवृन्दमतीव पीडयित्वा हृदयाशां यतते स लब्धुमन्तः ॥३॥
 अरतीति तंपस्तपोधनेन्द्रे नगरं ते प्रशशंस चाम्बरीपः ।
 यशसा चवलीकृताखिलाशः सुरलोकं रघुनाप यथहेव ॥४॥
 पशुमस्य जहार देवराजो यजमानस्य नृपस्य रामचन्द्र ।
 स हि खिन्नमना ययौ वसिष्ठं शरणं तं शरणप्रदोऽपि राजा ॥५॥
 मनुजं मनुजेश कर्मणस्ते कुरु शीघ्रं बलिमद्य याजकस्तम् ।
 इति वाक्यमुदीर्य नोपमास प्रभुरप्येतद्गदीरितं निराम्य ॥६॥
 सु तयेति गुरुं जगाद पश्चात्प्रययौ मानवमार्गणाय राजा ।
 बलये स्वपमेव मूरिदानं प्रददामीति च पत्तनेषु संसत् ॥७॥

तुरगानय गोकुलं सुवर्णं ह्यष्टतं दातु मना बभूव राजा ।
 किमपीह न राम भूरि मेने नररूपं पशुमेव लब्धुकामः ॥८॥
 रघुवंशसुधाश्विचन्द्र राज्ञे न ददौ कोऽपि पिता स्वकीयसूनुम् ।
 सुखदाद्बहु मेनिरे जनन्यः पितरश्चापि घनात्सुतान् स्वकीयान् ॥९॥
 न तु पूर्णमनोरथो नरेशः क्षमया क्षमामखिलां भ्रमन्नवाप ।
 उदजं स ऋचीकतापसस्य प्रथितस्यापि सतीसुतैर्युतस्य ॥१०॥
 न जहौ प्रथमं सुतं मुनीन्द्रः पितृभोक्षप्रदमेव वंशपालम् ।
 तनयं न ददामि मे कनिष्ठं जननीति प्रभुवर्यमानमापे ॥११॥
 तदनु स्वयमेव तं द्वितीयस्तनुजो भूपतिमूचिवानितीव ।
 न पितुः प्रियसूनुरसि राजन् जननी सापि जहाति मामनाथम् ॥१२॥
 तदहं प्रिय एव ते भवामि क्षितिनाथासि पशुः क्रतोस्तथापि ।
 अनुयामि भवन्तमद्य सज्जस्त्वनुजानातु भवानिमं जनं च ॥१३॥
 हसतात्ममुखेन राजचन्द्रो मुनये भूरिघनं ददौ हि तस्मै ।
 कृत्नकृत्यनया बलिं नरं तं रथमारोप्य पुरं जगाम वेगात् ॥१४॥
 रमसेन रथस्य भूमिपालो रमणीयां भुवमीक्षते स मूयः ।
 दयितस्य पुरश्च सापि मूभिः प्रविहायेव रराज वक्रतां स्वाम् ॥१५॥
 रमसेन यद्युर्नमो रजांसि कणशस्तत्र ललम्बिरे च ह्येऽरम् ।
 विशदा विदिशो दिशश्च नासन्नसितं वर्णमवाप काननान्तः ॥१६॥
 द्विजसूनुरभूदभूतपूर्वं रमसं वीक्ष्य रथस्य वेपथानः ।
 भृशमेव बभौ हि तत्र वायुर्निभिमौलासिधुगं बलाच्च तस्यः ॥१७॥

तुरगाः खुरसम्पुटरनूनं निनदं काननकृष्णसारभीदम् ।
 श्रुतिरम्यमिलापतेद्विजातेर्हृदयोत्कम्पनहेतुमेव चक्रुः ॥१८॥
 ववमुर्हरयो मृगेश्वरामा नवफेनं धवलं निजाननेभ्यः ।
 अनुभूय समागमं रजोमिः क्षणकालं लयमाप फेनरानिः ॥१९॥
 बुबुधे न बुधोऽपि चण्डमानोः करतापं बहुतीक्ष्णमम्बरीपः ।
 श्रममेव न चान्वभूत्स कश्चित्पवनेनैव सटाभिवीजितश्च ॥२०॥
 अपि सारथिराप तत्र राज्ञो विभवं धामरवीजिनस्य तस्य ।
 तपनांशुचयात्तद्विष्यशोभैस्तुरगाणां नवकैसरैः परीतः ॥२१॥
 अपि मध्यगते दिनाधिनाथे गगनस्थाप नृपश्च पुष्करारुयम् ।
 कृशिकान्वयकीर्तिदेन वत्स ह्यमुना युक्तमघोटजं सशोमम् ॥२२॥
 स समाप्य विधीन् दिनस्य राज्ञा श्रमनाशाय तदाश्रमे च तस्थौ ।
 द्विमसूतुरपश्यदुग्ररूपं निजबन्धुं विललाप तत्पुरस्तात् ॥२३॥
 स हि मातुलभां पिता मदीयो नरपायादित यज्ञकर्मसिञ्च्ये ।
 जननी सुतदानदुःखितापि प्रतिज्ञाचं न ददौ मयामिभवा ॥२४॥
 कृपणं कृपयाधुना कृपाब्धे विपदः पाहि शरण्य मां सुबन्धो ।
 इति वाक्यमुवाच नन्पदान्ने निपपाताय स ब्राह्मणपूर्णनेत्रः ॥२५॥
 यचनैरतिनिर्मलैः मिनात्मा पुनमाश्वात्स म मृत्पुदेवमीतम् ।
 स्वपुतानवदद्भिरा महत्या महतामेव पुरस्परो मुनीन्द्रः ॥२६॥
 विदितं ननु वोऽपि वत्सवर्याः मनको देवतमुत्तमं नराणाम् ।
 अपि तेन सुखं च ते लभन्ते विमलं ज्ञानमशेषमाग्यवृन्दम् ॥२७॥

शिरसा पदयोर्नतिः पितुस्तैः शुभचारित्रयुतैः सदैव कार्या ।
 पितरो हि सभक्तिसेवयेढ्याःपितुराशीर्वचनानि मोक्षदानि ॥२८॥
 अधुना तदमुं सुतं भवन्तः करणालापमवन्तु मृत्युक्त्रात ।
 वचसा मम सत्वरं कुमारं भवतामन्यतमोऽनुयातु मूपम् ॥२९॥
 पितुरेवमणो निशम्य तेषु प्रभुंकोऽपि न चास कर्तुमाज्ञाम् ।
 वरमेकसुतोऽपि यो गुणैः स्वैः पितरं तोषयतीह रामचन्द्र ॥३०॥
 कथमात्मतनुद्भवान् विहाय स्वसुरप्यात्मभवेऽमिमान एषः ।
 न हि धर्म्यमिदं पितस्त्वयोक्तं न वयं चानुसराम मूपमेनम् ॥३१॥
 इति धर्मपरायणैः सुतैस्तेरदितं धर्मबहिष्कृतं निशम्य ।
 प्रतिषां प्रति तानपि प्रदर्श्य प्रतिभाकयेन शशाप तापसेज्यः ॥३२॥
 जनकेन सुताः सुशीलहीना इति शापात् श्वपलाशनाः कृताश्च ।
 प्रवरो यमिनं ततस्सुताय स्वर्गिण्याः प्रददौ शुभां हिरक्षाम् ॥३३॥
 अमिवाद्य ऋचीकपुत्र एनं शिरसा मन्त्रवरेण गुप्तगात्रः ।
 स निरस्तभयो मुनेर्नियोगान्नृपतिं माप पुरं मुदा प्रयातुम् ॥३४॥
 स ययौ सपशुर्निर्देपमात्रान्नरपालः स्वपुरं च यत्नहेतोः ।
 अमराधिपतिर्जयामिदीप्तोऽप्यमरेढ्याममरावती यथा वा ॥३५॥
 कुरुतं सा महाक्रतुं नृपालः स ऋचीकात्ममवश्च गायति सा ।
 मुनिना वृत्तिश्च मन्त्रवाकयात्तदनु प्राप फलं स रामचन्द्र ॥३६॥
 पशुरप्यास सुतः स मृत्युमुक्तो नृपतिश्चापे ततः व्रतोः फलानि ।
 अभवत्कुशिकात्मजोऽपि दृष्टः सकलं मङ्गलमध्वरे वसुव ॥३७॥

स्थितवान् पुनरप्यसौ महर्षिस्तपमि स्वप्नपना मुनीन्द्रमध्ये ।
 हृदयं विमलं चभूव तस्य विमला दिग्विपयाश्च रेजिगेऽथ ॥३८॥
 तपस्तपनद्युतिर्मुनीन्द्रः किरणान् दिक्षु विमार्य सस्थितोऽमूर्त् ।
 भविषातुमयाजगाम कान्तिं विपिने तस्य वरेव मेघपाला ॥३९॥
 सुरयोषिदमुष्य मेनकाख्या निकटं प्राप तपोऽ-तगायमूर्ति ।
 विधिना ननु चोदिना वरोरुर्वरदस्त्वस्ति जिनेन्द्रियं विजेतुम् ॥४०॥
 सकलामरणेरलङ्कृताङ्गी क्लृप्तभारेण ममृत्तवा नवाङ्गी ।
 तरुणाख्यापाटलाननाङ्गा गणिका सा मुनिउपनार्यमायात् ॥४१॥
 मदनोऽपि मदप्रपाटलाख्याः सशश्याम वरस्त्रियः महायः ।
 अरविन्दमूलान् मृदुस्वभावान् सुमनाणामभिवर्षति स तत्र ॥४२॥
 नवमेघनिभाललावलीमिर्ग्रयितामिर्वनपुष्पपालिकापि ।
 रमणीयतमोत्तमाङ्गयुक्ता सुनारी विश्वमौ मुनेः पुरस्तात् ॥४३॥
 चललोचनपङ्कजा रतिज्ञा शशचिह्नार्घलठाटपट्टिका सा ।
 ललिता ललितैव चन्द्रमौलेरिव तस्यौ पुर एव शैलकन्या ॥४४॥
 अथ सा कुशला च गानरायं रतिकानन्दननिस्वनैः स्वरज्ञा ।
 मुखपद्मपुमात्सुधामयं वा सुखगीतं मकरन्दमृत्समर्ज ॥४५॥
 कटिदेशनिविष्टवामपाणिभ्रमयन्ती करपल्लवाप्रमन्यत् ।
 विननर्न पदातिपादं देन प्रपमं ताडिनवन्यभूमिभागा ॥४६॥
 भरतागमपण्डिता मरेण रतिमुद्राः करपल्लवेषु च धृत्वा ।
 किरणानभिसार्य दन्तपङ्केषु चक्षुर्विननर्त नर्तकी सा ॥४७॥

वञ्चयीकृन्दिग्यदेहयष्टिर्विषयासक्तिपतीव नाटयन्ती ।
 विमला विषमेषुरञ्जिनास्या रभसेन प्रणनर्त सुन्दराङ्गी ॥४८॥
 हरताण्डवमेकदा चकार प्रसभं चापि रतिप्रियस्य पश्चात् ।
 अथ गीतिरसं समुत्क्षिपन्ती सकला नाट्यकलेषु सा रराज ॥४९॥
 अभिरामनितम्बमृद्वहन्ती विचचाराश्रमनन्निकर्षमेव ।
 कुसुमैः कुसुमेषुमर्चयन्ती विमलैः सा समयं प्रतीक्षते स्म ॥५०॥
 भुजगोपमबाहुयुग्ममूर्ध्वं प्रविशार्याम्रकण्डं ग्रहीतुकामा ।
 नवचूतमहीरुहस्य मूले भुजमूलं मुनये च दर्शयित्वा ॥५१॥
 मुमृदेऽथ ननर्त सा चुक्कन प्रसभं घावति तापसात्स दूरम् ।
 विविषामकरोच्च विभ्रमालिं पुरतस्तास्य सुराङ्गना महर्षेः ॥५२॥
 कुसुमावचयं मनोहराङ्गी मुनिवर्यं भयनाञ्चयेन दृष्ट्वा !
 कुरुते स्म वशागतिर्वरोरुर्मुनये दातुमनन्तरं ययौ तम् ॥५३॥
 श्रममाप परन्तु जेतुमेनं न शशाकामरलोकसुन्दरी मा ।
 तदगात् सरसीं सरोरुहाक्षी सहपङ्केरुहपङ्क्तिमम्बुकैल्यै ॥५४॥
 वपन च विहाय तीरदेशे निममज्जाय जलेऽमले सुशीते ।
 प्रविमार्य शिरोरुदं जलान्ते शिरसा केचलमृच्छति स्म रामा ॥५५॥
 अमिता च तरङ्गमध्यमंस्था कुटिला कुन्तलरानिरम्बुमध्ये ।
 तनुमेव फणावतः स्थितायाः भुजगस्थानुचकार देवनार्याः ॥५६॥
 कठिनस्तनदादिना तथा सा सरसी कूजितमुज्जगौ समन्वात् ।
 स तु तेन मुनिर्मनोहरेण प्रबुबोध स्वतपःक्रियां विहाय ॥५७॥

निन्दं प्रति लोचने मुनीन्द्रः प्रददौ तत्र ददर्श चारुमूर्तिम् ।
जलकेलिनिमग्नमानसां तां वनदेवीमिव रूपिणीं स साक्षात् ॥१८॥
कुसुमेषुश्रैः क्षणे च तस्मिन् परिविद्धो हि ममागमं चकाङ्क्ष ।
सह मेनकया तया मुनीन्द्रः स बभूवाप विनष्टबुद्धिशक्तिः ॥१९॥
प्रमथीक्ष्य सुराङ्गनापि सा तं तटमासाद्य भिया ह्रिया नताङ्गी ।
वमनेन निजं पिषाय गात्रं करयुग्मेन घृनेन वेगमाना ॥२०॥
कमलाक्षि किमागतासि मद्मे मम गेहं तपसि स्थितस्य घोरे ।
त्वयि दत्तमना मनोज्ञरूपे न च शक्नोमि तपः समाप्तुमद्य ॥२१॥
तदिहैव वसाश्रमे मम त्वं चिरकालं कुरु मां च पूर्णकामम् ।
त्वमपीन्द्रुनिपानने समेत्य प्रमदं नन्दसि मानतीव लब्ध्वा ॥२२॥
कषयाद्य वराङ्गनेऽसि का त्वं सुरलोकादयथागतासि भीरु ।
हृदयं मम तावदेति रामे महतीं तृष्टिमनङ्गनां च वाञ्छाम् ॥२३॥
स कृतेन्द्रियनिग्रहो महर्षिः परवानास महेन्द्रधारनार्याः ।
इति याक्वमुदीरितं निशम्य क्षितिमागं लिखती च मापि तरुषौ ॥२४॥
स्वसदाकुलिजेनैर्लिखन्तीं पृथिवीं रक्तकपोलकान्निदीप्ताम् ।
ममथीक्ष्य मुनिः पुनः पुनस्तां प्रलुप्तोभातिभ्राह्ममुखः स्वकीये ॥२५॥
परिश्रम्य भृशं च तापमस्तां स निनायाश्रमगमगेहमेव ।
मह तेन सुखेन दिव्यनारी दशमंरन्मरेकालमध्युत्थाम् ॥२६॥
तदनन्तरमेव तापसेष्ट्यो रघुवीरानुवताप च प्रमुदः ।
मयुरैश्चनेः सुरेन्द्रदेशवा विमरनाम्निमयापि वर्षे रानाम् ॥२७॥

मयकम्पिनविग्रहां शुभाङ्गीं स मन्त्रामुपकारिणीं ददर्श ।
 नयनाम्बुग्रगीमिराद्रवक्त्रां वहणार्द्राङ्गनमानसुः समक्तिम् ॥६८॥
 विग्रहानलदग्धगात्रश्लोमामपि निश्चामचलत्पयोधरान्ताम् ।
 स शशाप कृपापरोऽचलां नो क इहार्तां विदुमोनि दीनयोषाम् ॥६९॥
 इति विघ्नपरम्पराभिरार्यः पण्डितसो हिमवन्तमदिराजम् ।
 प्रययौ निजचित्तापशान्तिं हिमनीरैरभिवृष्य वर्तुमेव ॥७०॥
 कुररीगणसंकुठं वनं तत्तटिनीनीरभवश्च चारुशब्दः ।
 बहुदुःखनिपीडितस्य चित्तं बहुधानन्दयति स तत्र तस्य ॥७१॥
 अतिशान्ततटं मुनिः प्रपेदे चरितुं शौरतपांसि कौञ्चिकीयम् ।
 प्रयतत्त्वनिदानतस्तटस्य प्रसभं प्रेमपरः किलानुजायाम् ॥७२॥
 पदमाप महर्षिशब्दवाच्यं तपसासौ न तथापि तेन तृतः ।
 पुनरेव जितेन्द्रियो बभूव ह्यधिगन्तुं पदवीं महीपुराणाम् ॥७३॥
 पुरशात्रुनिभं तपःक्रियायां पुरुहूतो हितमात्मनो विचिन्त्य ।
 परिमोहयितुं पुनश्च रम्भामखिलाङ्गेषु मनोहरामुवाच ॥७४॥
 दयिते दयया मुनेः सकाशं त्वरितं याहि न शापभीतिरस्ति ।
 तव विभ्रपमोहितो मुनीन्द्रः स हि कन्दर्पवशो भविष्यतीह ॥७५॥
 वनिते मयि मङ्गलस्वरूपे मशारे तिष्ठति ते कृतो मयं स्यात् ।
 रजनीरमणे सक्तमङ्गले मति रगत्रिन्तमपो विभेति नैव ॥७६॥
 विकल्पधरोऽप्यहं वनेषु प्रमदे तेऽद्य सहायको भवामि ।
 भुवनत्रयमोहनं वपुस्ते स तदा वीक्ष्य विमुह्यतीति मन्ये ॥७७॥

दहति त्रिदिवं तदीश्वरं च त्रिदशान् दिव्यतपःक्रिया महर्षेः ।
 दववह्निरिवानवद्यरूपे सकलं प्राणियुतं च काननान्तम् ॥७८॥
 न सहे नवनीतकोमलाङ्गि तपसो वह्निममोघशक्तिपूर्णम् ।
 नवनीतमिवास्मिं वह्निमासा द्रवरूपं खलु तापसस्य तापात् ॥७९॥
 यदि मय्यसि देवि मङ्गलाङ्गि ह्यनुरक्ता कुरु तापसस्य मोहम् ।
 द्रुषे यदि नैवमस्मदीय सकलं नश्यति यन्मुनिर्महात्मा ॥८०॥
 विजितेन्द्रियवर्गमिन्दुवक्त्रे न भवामः प्रभवो वयं विजेतुम् ।
 ललनं जय तापसं वचोभिस्तव रूपेण च विभ्रमैर्मनोक्षैः ॥८१॥
 प्रमुणो प्रमदा निशम्य चोक्तं प्रययौ यत्र मुनिस्तपोधनाभ्यः ।
 प्रभुतोषणकार्यमग्नचित्ता तृणञ्जीवितमात्मनोऽपि मत्वा ॥८२॥
 शिरसा प्रणतिं कृताञ्जलिः सा प्रणिधाय प्रमथे हठाद्विसृष्टा ।
 जय शीघ्रमिहागता मया त्वं निवसानन्दमयीति तेन चोक्ता ॥८३॥
 अनुमूनसुरेन्द्रवारयोपाखिद्यमोगो न मुमोह तां निशाम्य ।
 अनुमूय गुणं हि चित्रमानोः शिशुरप्येति कदा न तत्समीपम् ॥८४॥
 जगतीतलदुर्लभां स रम्भां सुकृमारीं विनतोत्तमाङ्गमागाम् ।
 नयनेन ह्यारुणेन कीक्ष्य प्रमदे त्वं च जगौ श्लिषा पथेति ॥८५॥
 प्रतिषांपरवाननन्तरं स प्रविहायाद्रिमयात्सुरेन्द्रकाष्ठाम् ।
 सुचिरं तपसि व्यतिष्ठताहो त्रिदशेगोऽपि समूय विह्वलात्मा ॥८६॥
 रघुनाथ मुनिर्बभूव पश्चाद्रिषुषुर्द्वर्गजयी सितान्तरात्मा ।
 ददृशे तपसः फलं च तेन त्रिदशाधीश्वरभीतिर्देव ॥८७॥

चकमे न च किञ्चिदेव सिद्धो ह्यपि कस्यै न चुकोप शान्तकोपः ।
 न लुलोम च मोहनालवृन्दे न पपाताय सदा स जागरूकः ॥८८॥
 बहुवत्सरकालमेव धीरो गततृष्णो व्यशनस्तपश्चकार ।
 मुनिगात्रममून्मुदामिपूर्णं तपसां वह्निरभूच्च धूमकेतुः ॥८९॥
 इति सर्वजगत्समूहमेव प्रददाहामरनायकं तथैव ।
 निखिलावनिमण्डलं चकम्पे ससमुद्रं च सकाननं सशैलम् ॥९०॥
 मुनिरेव यदोपवासदीनो ह्यशनाशापरिपीडितस्तादागात् ।
 निकटं स निलिम्पवृन्दवन्द्यः पुनरप्यस्य तपोविनाशनार्यम् ॥९१॥
 व्यश्नत्त्वकृशोऽपि तापसेन्द्रः सुरगोप्त्रे द्विजरूपधारिणेऽसौ ।
 ब्रुवते क्षुधितोऽहमित्ययोच्चैः प्रददावन्नमदाद्भिरं न किञ्चित् ॥९२॥
 न श्चञ्चाक शचीपतिर्मुनीन्द्रं प्रविजेतुं जितकोपतापमेनम् ।
 स सुरैः सहितो ययौ शरण्यं शरणं लोकपितामहं वरेण्यम् ॥९३॥
 मुनये न यदीप्सितं ददासि त्रिजगन्नश्यति तापसाग्निदग्धम् ।
 हृदयं सदयं मुनेरिहास्ति प्रविधूताखिलकिरिन्धं च भानि ॥९४॥
 श्वरदीव सरी सुरापगाया गगनं वा गतनीलमेधवृन्दम् ।
 तपसा तपनोपमो महर्षिर्विमलो भाति हिरण्यगर्भं तावत् ॥९५॥
 इति दीनगिरं गिरामधीशः स निश्म्याथ ययौ मुनेः समीपम् ।
 सह नाकनृपालकेन देवैरपि सर्वैर्मुनिकाङ्क्षितं प्रदातुम् ॥९६॥
 थलमद्य तपःक्रियामिरामिस्तपतामुत्तमं तृष्टमानसोऽहम् ।
 पदमेव ददामि महृष्टामं भवसीतः प्रभृतीह विप्रवर्यः ॥९७॥

भवदन्मुनिमित्यमात्मभूस्तं त्वमुनासौ न तृतोष केवलेन ।
 अथ सोऽपि वसिष्ठनापसेन स्तुत एवं हि बभूव लब्धकामः ॥९८॥
 अपि विघ्नपरम्परामिरेष प्रतिविद्धो न ऊहौ क्रिया स्वकीयाम् ।
 रघुवीर महामर्ति महर्षिं गुरुमेवासि च माग्यवानवाप्य ॥९९॥
 इति वाक्यमुदीर्य तं पुरोधा जनकस्येनकुलप्रभानिदानम् ।
 विरराम महीपतिर्महीयानमश्वत्प्रीतिमराभिपूर्णचित्तः ॥१००॥
 स्मृतवानथ पूर्वकालवृत्तं कथया कौशिकतापस सरामः ।
 प्रशशंस पुरोहितं नृपेन्दोः स शतानन्दममन्दहर्षमाप्त्वा ॥१०१॥

श्रीनिर्भरा निजपुरोहितवाक्यरम्यां
 श्रुत्वा कथा स मिथिलाधिपतिर्मनोज्ञाम् ।
 तं कौशिकं रघुवीरौ च हसन्मुखाब्जौ
 पूनाक्रियाभिरमलाभिरनन्दयच्च ॥१०२॥

॥ सर्वं श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणारविन्दार्पणमस्तु ॥

इति श्रीसीतालक्ष्मणवरे महाकाव्ये श्रयङ्के

॥ विश्वामित्रतपःसमाप्तिर्नाम ॥

॥ चतुर्दशः सर्गः ॥

ज्येष्ठा सुता मेऽस्ति शशाङ्करम्या नाम्ना च सीतेति समुज्ज्वलास्या ।
 लब्धा मया या कृपता च मूर्ध्नि तद्र्मजातेव सुवर्णरेखा ॥८॥

गृहे मदीये सितपक्षचन्द्ररेखेव सीता ववृधे हि तस्याः ।

स्वयंवरः श्वो भवतीति रामश्चानीयतां वा भवतेह शीघ्रम् ॥९॥

अयोनिजा सा गुणरूपयुक्ता प्रदीयते वीरवराय सीता ।

पद्मावतारामिह तां नु मत्वा करोमि भार्यां पृथुपोत्तमस्य ॥१०॥

ज्यामर्षयित्वा हरकामुके यो मन्मन्दिरस्ये महनीयकीर्तिः ।

सा तस्य भार्या भवतीह सीता महामुने राममिहानयातः ॥११॥

भूमिनायमथ तापसस्तथा तं विसृज्य निजकर्मतत्परः ।

तत्परेद्यवि सभां च पावनीं गन्तुमैच्छदतिहर्षनिर्भरः ॥१२॥

संपदं सह समासपाद तां राजसूनुयुगलेन तापसः ।

स्वागतं जनकराट तदा ददौ तत्त्रयाय कनकासनानि च ॥१३॥

मारता विविधदेशतो नृपा आगता जनकराजसंसदम् ।

भैषिलीवदनपद्मदर्शने पट्पदा इव कृतूहलोन्मुखाः ॥१४॥

तत्र तत्र स गयोचितासने सन्निविष्टमवनीशमण्डलम् ।

वीक्ष्य संशयमयाप जानकीपाणिपटवपरिमृहे शुभे ॥१५॥

दक्षिणोऽस्फुरदयो भुजोऽञ्जसा दक्षिणस्य रघुजस्य तत्क्षणे ।

दक्षिणं नयनपङ्कजं तथा तेन संशयलनाप्यनूपन ॥१६॥

कामरूपनरपः समायर्थो कामबाणनिहतः स मूर्तिमान् ।

नेदिनीदुहितृपदिनीं विभूः कामयान इव सादरस्तदा ॥१७॥

बह्मदेशपरिपालको महानङ्गनाजनरतिप्रदः प्रधीः ।
 अङ्गनामणिकरग्रहेच्छयानङ्गबाणशिपिलीकृताङ्गकः ॥१८॥
 सिंहलाधिपतिरप्यनेकवा राजसिंह इव कामपीडितः ।
 सिंहपीठमधितिष्ठति स स सिंहराटिश्च पराक्रमी तदा ॥१९॥
 अङ्गराजतनयः स्वयंवरं स्वीयवीर्यजुलनाकुतूहलः ।
 आजगाम वरणेच्छयावृतस्तत्सर्पां प्रति शुभां च सत्वरम् ॥२०॥
 मालवेश्वरवरस्तथाययौ मालतीकुसुमपेशलां शिवाम् ।
 मालिकामिव वरां वराङ्गनां मूषणं शिरसि कर्तुमुद्यतः ॥२१॥
 अवन्तिनाथोऽपि जनेशसंमदं समासद्रूपगुणोज्ज्वलो वरः ।
 वराङ्गनापाणिसरोजमार्दवं स्मृशन् मनस्येव च हर्षपूरितः ॥२२॥
 स पाण्ड्यराजोऽपि मनोरथायुतप्रपूरितान्तःकरणो रणोज्ज्वलः ।
 समाजगामेव जगज्जिगीषया समुद्यतः पृष्पशरासनः स्वयम् ॥२३॥
 कलिङ्गदेशादपि गौडदेशतः सुराष्ट्रान्मनोऽपरदेशनस्तथा ।
 नृपेन्द्रपुत्रा निजवीर्यदर्शने समुत्सुकाश्चायमुत्स्रपौत्साः ॥२४॥
 तथैव देवासुरसिद्धकिन्नरा नराधिपाश्चैव पतिवरेक्षणे ।
 क्षणोत्सुका वंगयुतैर्विमानकैः समागमन् मूरिपरिष्कृतास्तथा ॥२५॥
 रथैश्च केचिच्छस्त्रैस्तथापरे समुज्ज्वलैर्यन्त्रबलेन निर्मितैः ।
 विमानकैर्मानवनाः समाययुः सुधूमधूलीसहितैस्ततो वरैः ॥२६॥
 नरा दरिद्रास्तु नृपस्य पत्तनं प्रपेदिरे केवलमङ्घ्रिचारिणः ।
 दिदृक्षवस्ते जनकेन्द्रकन्यकास्वयंवरं चित्तहरं महीतले ॥२७॥

महीभृतां तत्र पुरे समन्ततः पटाब्ज्या निर्ममिरे मूर्ध्वैः ।
 सितांशुकालङ्कृतसर्वविग्रहा वधूरिवामून्मिथिद्यापि तैर्वृता ॥२८॥
 नृपेन्द्रसेनोरुयशःप्रमारिणो ह्यास्तसमन्ताद्द्विरदास्तयैत्र च ।
 निनादमानन्ददमेव चक्रिरे पुरीमद्यो व्याप्य यथा रणाङ्गणे ॥२९॥
 विदेहराजस्य पुरी स्वच्छङ्कता रसाब्जवृक्षोद्भवपल्लवाघरा ।
 सुवर्णकुम्भस्तनशोभिता बभौ नवीनरम्भोरुयुतेव कामिनी ॥३०॥
 ततोऽपि तुर्यस्वनपूरिता पुरी रणद्विमूर्धैर्वनिताऋट्म्बकैः ।
 ननर्त नाट्यागपमण्डिताङ्गना प्रगल्भताविष्कर्णोद्यनेव सा ॥३१॥

अलमकुरुष तत्सभां मुनीना-
 मपि निचयो जटथामिरानमान ।
 मुनिरपि कुशिकात्मज. सतेजा
 दशरथपूनुममीप एव तत्र ॥३२॥
 सचिववरगणोऽपि तत्सभायां
 सह वित्रुधैर्विवुधोपमैर्विरेजे ।
 नृपमुखनयनेभ्य एव चाज्ञा-
 जनननिरीक्षणतत्पर. समन्तात् ॥३३॥
 जनकनृपतिरादिदेश पश्चा-
 द्वरभरितां प्रसमीक्ष्य राजगोष्ठीम् ।
 शिवधनुर्भनेतुमात्मकन्यां
 झटिति च तत्र ययोक्तकान्तिपूर्णे ॥३४॥

ययुग्म सुमटाः महस्त्रशस्ते
 शिवघनुरानयनाय वेगयुक्ताः ।
 शिरसि नृपवरानुदेशवाहाः
 शिवतमशीलगुणान्विताश्च भूयः ॥३५॥

अतिगुरु गिरिजेशकार्मुकं ते
 रयनिलये विनिवेश्य विस्तृतान्ते ।
 हयवरश्चतयोजिते बलिष्ठे
 रभमयुताः प्रतिनग्मुंरव गोष्ठीम् ॥३६॥

घनुरय रयमद्यमागसंस्यं
 रुचिरतरं रयवेगतोऽमिगञ्जत् ।
 अमगत शिवरूपवैभवाना-
 मिव विविधानि विशेषतः गतानि ॥३७॥

अलभन भवनं नृपेश्वरस्य
 भवधनुस्प्रारयेण तद्रथेन ।
 अहमहमिकया नृपात्मजास्त-
 दृपमयने सकृत्तूहला ह्यपश्यन् ॥३८॥

जनकनरपतिर्विहाय पीठं
 पशुपतिकार्मुकमेव भक्तिर्नृणः ।
 सचिववरगणैः सह स्वकीयै-
 रपि यन्त्रैः प्रणतान् सत्वरं च ॥३९॥

घनुषि मुमुचुरात्मजा नृपाणां
 गुरुणि जगद्गुरुवीर्यसंयुते ते ।
 सह निगद्दयाशयापि लामे
 नृपदुहितुश्च तथैव चात्मदृष्टीः ॥४०॥
 रघुवरतिलंकस्ततः समीक्ष्य
 स्थिरधनुरक्षियुगेन तत्पुरस्तात् ।
 कृतिनममनुतात्मनो वरांसं
 पुलकितमेव बभूव बाहुयुग्मम् ॥४१॥
 सीतां विभूषणवरैर्नृपतेरनुज्ञा-
 बद्धा मटाश्च परिभूषयितुं निवेद्य ।
 अन्तःपुरं किल पथा च यथागतेन
 जग्मुः समां प्रति रयेण महीयसा ते ॥४२॥
 काचित्सखी जनकवर्धितकन्यकाया
 भृङ्गावलीनिमशिरोरुहराजिमिव ।
 चित्रं प्रसाध्य कुसुमैरतिपेशलाङ्गी
 चूर्ली बन्ध सहितां कनकाञ्चलेन ॥४३॥
 अम्बोजपत्रविशदे नयनेऽथ काचि-
 त्पूर्णेऽङ्गनेन च चकार पङ्कजिनीले ।
 हेमाङ्गदानि सरसानि बन्ध तस्या
 लासारसद्विगुणिनाद्भिसरोनकान्त्याः ॥४४॥

हेमाम्बुजावृतनिजावयवां वराङ्गीं

हेमोज्ज्वलां पृथुतरं च चकार दीप्ताम् ।

काचित्ततः कनकदामनिबद्धमध्यां

चक्रेऽथ चक्रवलयामनितम्बविम्बाम् ॥४५॥

जाञ्जल्यमानशतदर्पणविम्बिताङ्गी

सीता निजाङ्गविभवं च समीक्षमाणा ।

लज्जावनम्रवदनारुणवर्णगण्डा

तस्यौ स्मरस्य कमनीयपताकिकेव ॥४६॥

हेमांशुकान्तरितपीनकुचौ हि तस्या ।

रम्यौ सुवर्णघटसन्निभकान्तिपूर्णौ ।

मीनध्वजे त्रिमुञ्जस्य जयाय सन्जे

तीर्थप्रपूर्णकलशाविव राजतः स ॥४७॥

चन्द्रार्धरम्यनिटिले मिथिलात्मजाया

वृत्ताकृतिं रुचिरचन्दनबिन्दुमेव ।

काचिच्चकार किल तेन रुचिं प्रपेदे

सा पद्मनाद्युतिनिभामिव मूरि साक्षान् ॥४८॥

सख्या कयाचिदप भूमिसमुद्भवा सा

कान्तं लभस्य विमले पुरुषोत्तमं त्वम् ।

इत्युक्तिमिर्निगदितार्थवदीक्षणेन

लज्जामरेण च नवान् सखीं हसन्ती ॥४९॥

कण्ठेऽप्य मौक्तिकमणीन् स्फुरदंशुमालान्

रत्नानि वा तरलहारवरान् कुमारी ।

कर्णद्वये रुचिरचञ्चलकृण्डले सा

चके पदोः कनकनूपुरयुग्ममेव ॥१०॥

लक्ष्मीर्नि वरयितुं चलितेव लक्ष्मीः

यानं ततश्च समलङ्कृतमात्सरोह ।

सा भूमिर्ना मह सखीनिचयेन सुभ्रू-

र्नत्वा हृदि स्वकुलदैवतमाप्रतस्थे ॥११॥

प्राणसख्या समं सीता यानमारुह्य मण्डपम्

स्वयंवरस्य सर्वाङ्गमुन्दरी गच्छति स्म सा ॥१२॥

संलापरञ्जिता रम्या रमणीयगुणोज्ज्वला

ध्यायन्ती हृदये रामं साक्षाद्विष्णुमिव स्थितम् ॥१३॥

किङ्क्रेभ्यो गुणांस्तस्य रूपमुज्ज्वलमप्यथ ।

श्रुत्वानुरक्तचित्तामूतस्मिन्नरवरं शुभा ॥१४॥

वामाक्षिस्फन्दनं वामा वामबाह्वोश्च कम्पनम् ।

दृष्ट्वा मुकृतिन मेने ह्यात्मानं मद्गलानना ॥१५॥

पद्माक्षी पद्मवदना पद्ममार्दवाधरिणी ।

पद्मेखाङ्कितपदा रेजे पद्मपयीव सा ॥१६॥

यानालवालसञ्जातसीताहेमलतोपरि ।

अधरः पल्लवो नेत्रं मुमं घ्राणं च कुङ्कुमलः ॥१७॥

वैदेही देहगन्धेन गन्धवाहं चकार सा
 कृतार्थं मङ्गलाङ्गीव कुसुमोद्ग्रथिता लता ॥६८॥
 उन्नतं च कुचद्वन्द्वं तस्या हंसद्युगोपमम् ।
 कम्बं कम्ब्रं वभौ मासा हृदये सरसीव च ॥६९॥
 अधरै मधुरा धारा सीताया मधुनो रयात् ।
 मधुपानभितो यानं ह्य गति स्म च सादरम् ॥६०॥
 अयःकेरा सुवर्णाख्या ताम्रोष्ठी रजतद्विजा ।
 कांस्योत्सङ्गा धरापुत्री वभौ लोहमयीव मा ॥६१॥
 यथा यथा मनोज्ञा सा स्वयंवरमगादिरम् ।
 तथा तथा मनस्ताख्याः प्रेमपूर्णं च सादरम् ॥६२॥
 कल्याणी मन्दिरं दिव्यं समायाः प्रविवेश च ।
 नत्वा पितृपदांभोजे हैमासनमयासदत् ॥६३॥

राजात्मजा राजवरात्मजातां सीतां सुवर्णासनसन्निविष्टाम् ।
 दृष्ट्वा च रोमाञ्चवराः समायां शृङ्गारचेष्टानिरता बभूवुः ॥६४॥
 कश्चित्सरोजं सरसं कराम्यां धृत्वा सहासं नृपकन्यकायाः ।
 आघ्राय गन्धं पुरतः समावं लीलावरं तद्भ्रमयाञ्चकार ॥६५॥
 मालामनङ्गातुरचित्तवृत्तिः चेतोहरां रम्यतरां प्रसूनैः ।
 धृत्वा मुहुर्भैषिलकन्यकाया दृष्टिं प्रसार्यास रसामिपूर्णः ॥६६॥
 कश्चित्तथा पाणिसरोरुहे स्वे वक्षस्यले गाढतमे निषाय ।
 साक्षीकृतास्य कमलायताक्षीं सीतामपाङ्गेन समीक्षते स्म ॥६७॥

बद्धाञ्जलिं कश्चिदधावनीशः प्रेमामिपूर्णं क्लेशं यथा वा ।

किञ्चिद्विहस्याप्यतिकोमलाङ्गीं कान्ताननां सानुनयं ददर्श ॥६८॥

कश्चित्पुमं कैतकमेव धृत्वा हस्ते पृनश्चाहदलं तदस्त्रोः ।

निवेश्य तद्घ्राणतले च पश्चान्मन्दं समाधाय ननन्द मूरि ॥६९॥

सीतापि सा मान्यवधूपु धुर्या मेने न किञ्चिन्नृपचेष्टितानि ।

श्रीरामचन्द्रं कुशिकात्मजातपार्श्वस्थमेवास समीक्षमाणा ॥७०॥

ज्योत्स्ना विदेहाधिपकन्यकाया दन्तप्रभृता सितरश्मियुक्ता ।

सदोनमोजातमतीव शुभ्रं रामामिधं चन्द्रमिवान्वगच्छत् ॥७१॥

अम्भोजिनी नैव शशाङ्कमूर्तिं मानुं तथा कैरविणी समेति ।

सीताम्बुजास्या कुमुदप्रपाक्षी रामं शशाङ्कार्कनिभं प्रपेदे ॥७२॥

दृष्ट्वा न सा तृप्तिमविन्दनामुं सीतापि स्त्रीतांशुमिव प्रवृद्धम् ।

लोकोत्तरं रूपत्रयं समीक्ष्य प्रीतिं प्रपेदे हृदयान्तराले ॥७३॥

जन्मान्तरप्राप्तममागमानां जातो बलेनैव तयोः समायाम् ।

शुभानुरागएव परस्परं च प्रेमाद्भुरं सोऽपि प्रुषोप पश्यात् ॥७४॥

रामानलशतु ममान्तरे स्वरीय-

प्रोम्भर्ग प्रकटयितुं समागमन्त ।

सर्वे ते जनकनृशम्भनाजराजन्-

स्तीकारे परमरता इनामरन् वा ॥७५॥

अङ्गेशः प्रथममगाद्धनुःसमीपं

गत्वा तद्ग्रहणरतो यदा बभूव ।

कैलासाचल इव नोच्चचाल किञ्चि-

द्यत्नैरप्यलघुवलेन कृष्टकाण्डम् ॥७६॥

लङ्केशो गिरिशघनप्रहीतमेवं

साटोपो विलसितसर्वशीर्षपङ्क्तिः ।

गत्वा तत्प्रथितबलः समाचक्रपं

घ्राणानमुपरि पपात तस्य कृष्टम् ॥७७॥

घ्राणेभ्यो रुधिरकणा हि तस्य पेतु-

स्ते शैलात्सरित इवावहन् सभायाम् ।

संभ्रान्तो नृपतिगणश्च तत्समीक्ष्य

त्रासादप्यचलदघात्मजाचलायाः ॥७८॥

पृथ्वीना सुमयुतकिंशुक्लामेनं

तिष्ठन्तं निशिचरबहुमं समीक्ष्य ।

भीतान्त.करणयुता जहांस किञ्चि-

त्तेनैवामश्रुदसुरेश्वरोऽपि रुष्टः ॥७९॥

साक्षाद्वा स्थिर इव तद्धनुर्विरेजे

नैकोऽपि प्रमुरमवच्च चालनेऽस्य ।

सोत्साहास्तवभिमुखमस्य राजपुत्रा

गत्वा ते प्रतिविनिवृत्य मग्नचिताः ॥८०॥

कोदण्डं शिवबलसंयुतं स रामो
 दृष्टारं हसितमुस्ताम्बुजाभिदीप्तः ।
 पार्श्वस्थं कुशिकतनुद्भवं गुहं स्वं
 ह्याज्ञार्थं प्रणतिप्रुरस्सरं ययाचे ॥८१॥

सोऽप्येवं रघुकुलवार्धिवन्द्रमूचे
 गच्छ त्वं नरवर कीर्तिकान्तवक्त्रः ।
 निःशङ्कं भवसि जयी च जानकीशो
 जानामि त्वदखिलवीर्यमथ राम । ८२॥

श्रीरामस्तदनु घनुस्ममीपगाभी
 राजानं निजपितरं प्रणम्य चित्ते ।
 प्राचीनानपि रघुवंशकीर्तिदातृ
 नीशानं घनुरधिदेवते ननाम ॥८३॥

मर्ता मे भवतु महानुभाव एष
 श्रीरामो दशरथराजपुत्रवर्यः ।
 सीतेत्यं मनसि विमाष्य मद्भवाणि-
 र्भवत्यैवानमदखिञ्चान् सुरान् जयार्थम् ॥८४॥

निर्गुणे घनुषि शाम्भववीर्ये राघवो गुणमग्नो विनिघातुम् ।
 बालकोऽपि सहसा स ययौ तद्भामपाणितलनः स्पृशति स्म ॥८५॥

धीरुया घनुरसौ मदनामः कामदेवसुमकामुक्कल्पम् ।
 आत्मकामपरिसाधनमूलं राघवो नु मगृहे सतितीव ॥८६॥

महिकासुमयुतेव सुमाला सा रराज रघुवंशजपाणौ ।
 कार्मुकाभिघलता गुह्वीर्या विस्मयावृत्तमनस्सु नृपेषु ॥८७॥
 अर्धवर्तुलनिभं रमणीयं तद्भ्रुः करतलेन गृहीत्वा ।
 मन्यते स जनकेन्द्रतनूजाभ्रुतलं करतलस्थितमेव ॥८८॥
 घाम वैष्णवमहो रघुवर्ये वीक्ष्य शैवमभवद्भ्रुनम्रम् ।
 एवमेव हि सदा भवतीह विष्णुदेवशिवयोरभिमानः ॥८९॥
 दक्षिणेतरेकरेण स रामः कार्मुकाग्रमधरं परिपीड्य ।
 दक्षिणेन हि करेण च दक्षस्तूर्ध्वमेव जगृहे सहसैवम् ॥९०॥
 तत्तदा धनुरभिद्यत शीघ्रं विष्णुवीर्यपरिपीडितकाण्डम् ।
 मेघनादसमशब्दपरीतं भूतलोपरि पपात विम्लितम् ॥९१॥
 तेन भीदनिनदेन च भूमिः साचला सविपिना विचक्रम्पे ।
 खासनेषु नरपा भ्रमविद्धा दिक्तटान्न विविदुर्भयपूर्णाः ॥९२॥
 मव्यष्टिमुदिता पिकसङ्घाश्चातकाः स्तुतिपराश्च बभूवुः ।
 स्त्रिकार्मुकरवे स्तनिताभे दिक्तटान्परिगते नु तदानीम् ॥९३॥
 रागवो यदि मवेदसिताब्दः कार्मुकश्चनिरपि स्तनितामः ।
 जानकी नु चपला चलितेव संमदाम्बु निपपात समन्तात् ॥९४॥

अथ नरपतिलोको चालकेनाद्भुतं त-

त्कृतमतिचतुरेण प्रेक्ष्य कर्मातिरेकम् ।

रघुकुलतिलकेन श्रीघरेणेव साक्षा-

दभवदपि समस्त प्रोद्धतो द्वेषरुद्ध्याम् ॥९५॥

जनकनृपतिकन्या रामचन्द्रं सभायां
 जयविलसितवक्त्रं वीक्ष्य सौहार्ददृष्ट्या ।
 पुलकिनशुभगात्रा चारुकान्तिर्बभासे
 ज्वलदमलसमाना श्रीरिवान्या भुविन्या ॥९६॥

अमनुत घरणीजा भाग्यलक्ष्मीरितीड्या
 नरवरदयिताहं वीरपत्नीधुरिन्वया ।
 जनकनृपनिदेशाद्दिव्यमालां गृहीत्वा
 नतनिमग्निरसा तत्कण्ठलज्जनां चकार ॥९७॥

लज्जामेण विनता विनयादिशीलै-
 दीप्ता विदेहतनया रघुनाथकण्ठे ।
 मालां सुवर्णखचितामपि सानुरागां
 प्रेमश्रियं तनुपतीमिव चाससञ्ज ॥९८॥

माला रघूद्गहगलेऽपवदंशुमाला
 मालेव नीलमलदे तडितां यथा सा ।
 भाति स मूरिचिरञ्जिनसुर्वगात्रो
 रामस्तयाप्यननुमूतसुखं प्रपेदे ॥९९॥

मन्दाक्षमन्दगमना लतिकेव हेम्नो
 नम्रानना रविकुलोत्तमपूरुपस्य ।
 प्रेमाद्रिदेहविमवा ललिता पुरस्तात्
 स्थित्वा भुवं परिलिलेस नखैर्लताङ्गी ॥१००॥

शरदि गगनसंस्थं चन्द्रिकेवामृतांशुं
 नवजलदमनल्पं चञ्चलेवातिनीलम् ।
 कनकखचितवल्ली मेहशैलं यथा वा
 नरवरमभिपेदे जानकी जीवितेशम् ॥१०१॥

उदयगिरिवरस्थं पद्मिनीवाञ्जवन्धुं
 हसितकुमुदिनी वा पूर्णचन्द्रं हसन्तम् ।
 ज्वलदनलमिवैषा चाद्भुतिर्जानकी तं
 निजपतिमनुरूपं श्रीपतिं श्रीरिवाप ॥१०१॥

॥ सर्वं श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणाराविन्दार्पणमस्तु ॥

इति श्रीसीतास्वयंवरे महाकाव्ये श्रयङ्के

॥कार्मुकमञ्जनं नाम ॥

॥ पञ्चदशः सर्गः ॥

श्रीः

॥ षोडशः सर्गः ॥

॥ जानकीपरिणयः ॥

अमन्दमानन्दमषामिषद्य प्रभुर्विदेहस्य जगाद भृत्यान् ।
 पुरीमयोष्यां व्रजतातिवेगाचृपेन्द्रमानेवृमिहेति तस्याः ॥१॥
 तथेति ते वेगयुतैस्तुरङ्गैर्दिनत्रयेणैव पुरीमवापुः ।
 प्रवेशिताः पङ्क्तिरथस्य गेहं पुरः स्थिताः प्राञ्जलयस्तमूचुः ॥२॥
 भवन्तमस्तप्रमुराह राजन् ह्यनामयं विस्तृतरान्यशृन्दे ।
 निवेदयत्येवमथो स राजा सगौरवं त्वां प्रणतोत्तमाङ्गः ॥३॥
 भवत्सुतस्वातिपराक्रमं च प्रदर्शितं राजकुमारमध्ये ।
 समीक्ष्य विस्मेरमनाश्च मूत्वा प्रमोडममर्थः किञ्च वर्णनेऽस्मि ॥४॥
 सुतः स साक्षाद्भगवानितीव प्रतर्क्ये राजकुलप्रदीप ।
 ममैव माम्योदयमूलहेतुर्वनुर्द्धिषा नाम विषाय जातः ॥५॥
 ममात्मजां रूपगुणप्रपूर्णामियोनितां भूमितलात्प्रनाताम् ।
 ददामि रामाय गुणोन्न्वलाय प्रमोदरोमाश्विनपर्वगात्रः ॥६॥
 षष्ठ्यन्वरागर्भसमुद्भूताया षष्ठ्यन्वरावल्लभ मत्प्रियार्थम् ।
 शुभप्रदानाय पवत्सुनाय प्रदेह्यनुतां कृपया ममेह ॥७॥

भवान् सुबन्धुः सचिवैश्च सार्वं पुरीं मदीयामधुना समेतु ।
 अनुग्रहेणापि तपैव राजन् कृतार्थमेवापिनोस्तु मां च ॥८॥
 मया कदाप्यद्भुतशीलपूर्णं न वीक्षितं तादृशवीरकर्म ।
 कृतं भवत्पुत्रवरेण सम्यङ्नृपोत्तमातो हि मवामि हृष्टः ॥९॥
 दयानिधेऽमुं जनमद्य राजन् दृशा कृपादीं कृतयामिपश्य ।
 पुरं मदीयं परिपृतमस्तु त्वदङ्घ्रिाङ्केहृत्बन्धुनायाः ॥१०॥
 समं समागच्छतु पत्तनं मे मवान्नृपेन्दो महिषीगणेन ।
 पुरोहितेनापि वसिष्ठनाम्ना प्रजापतेरात्ममवेन साक्षात् ॥११॥
 निश्चम्य कल्याणवचांसि राज्ञो विदेहजानामन्नराजसूनुः ।
 अवाप हर्षं तदनु प्रियाभ्यः शशंस सर्वं च पुरे जनेभ्यः ॥१२॥
 यथाविधि प्रीतिपुरस्सरः सन्निवेहभृत्यानपि तोषयित्वा ।
 पुरीं यियासुर्जनकेन्द्रगुप्तं बभूव सज्जो निजबन्धुयुक्तः ॥१३॥
 अलंकारात्मपुरीं सुवार्तां निशम्य राजा कदलीकलापैः ।
 तथा ष्वजैर्वा शतवर्णयुक्तै रसालपर्णैः किल मङ्गलार्थम् ॥१४॥
 पुरी त्वयोच्या शुशुभे शुभाभिः स्वलंकियामिश्च मणिप्रभामिः ।
 रघुद्वहोद्वाहक्यां निशम्य प्रमोदपूर्णाप्यधिदेवतैव ॥१५॥
 ततः प्रतस्थे सचिवैः प्रवीणैः सहावरोधेन च सैन्यसहैः ।
 प्रभूतरत्नानि धनानि चैव प्रभुर्गृहीत्वा मियिलामयासीत् ॥१६॥
 ममोपकारार्थमनल्पवीर्यः क्रुशाप्रबुद्धिः कृशिकात्मजो नु ।
 ममात्मजं राममयाचनेति प्रजाधिनापो हृदये ननन्द ॥१७॥

स्वयं वक्रवाम्बुजवीक्षणार्थं ययौ स धीमान् त्वरितं विदेहान् ।
 प्रमुर्न सोढुं विग्रहं तदीयं चिराय चोत्कण्ठितचित्तवृत्तिः ॥१८॥
 चतुर्दिनान्ते चतुरङ्गसेनावृतः प्रपेदे मियिलां स राजा ।
 अदीयत स्वागतमस्य राज्ञाप्यपूर्वदृष्टं जनकेन हर्षात् ॥१९॥
 अनेकरत्नोज्ज्वलहर्म्यमेकं ह्यदर्शयद्राजवरस्य तस्य ।
 निशाम्य रामं जगदेकनाथं सलक्ष्मणं भूरि ननन्द तत्र ॥२०॥
 सुतावपि स्मेरमुखौ तदीये प्रणेमतुः पादसरोरुहे तौ ।
 नृपोऽपि तौ प्रीतिभरेण पश्चात्समाल्लिलिङ्गातिमनोहराख्यौ ॥२१॥
 नृपं स सम्बन्धिनमर्यमामं विदेहनाथो बहु पूजयित्वा ।
 विवाहवार्ताण्यखिलानि कर्तुं समुद्यतोऽभूत्सचिवैः समेतः ॥२२॥
 कुशध्वजो राजवरानुजातो महीभृदायान्मियिलां सहर्षः ।
 स माण्डवीं च श्रुत्पूर्वकीर्तिं समानिर्नाय स्वमुते सुदत्यौ ॥२३॥
 सुषान्निद्व्यागतवान् विदेहान् तदीश्वराहृतसमस्तबन्धुः ।
 स केकयानामधिपः ससैन्यो विवाहमन्दर्शनबद्धतृष्णः ॥२४॥
 नृगलवा बान्धुवर्गमाजः समायुयौ च सुहृद्राश्व ।
 नवीनसम्बन्धममधितस्य प्रभृद्वयस्याप विदेहदेशम् ॥२५॥
 जनाः ममानुरमुनेकदिग्म्यो विवाहकर्मक्षणदत्तचित्ताः ।
 यथा स्वराज्यस्मृहयाश्वनाश्व प्रनाः स्वराष्ट्रीयममानिवेशम् ॥२६॥
 शुभप्रहाणां बन्धुसुतानां शुभेक्षणैर्मङ्गलदायकैऽह्नि ।
 वसिष्ठगाधिप्रमवादिप्रिया विवाहलक्षणं विदधुर्हि शीघ्रम् ॥२७॥

नृपालकस्याक्रियताय भृत्यैर्विवाहशाला रमणीयरूपा ।
 अमूच्च तत्राखिललोचयुन्दप्रपूजनार्थं सक्ला क्रियालिः ॥२८॥
 अकारि वेदिर्ज्वलनाद्दुतीनां प्रदानहेतोरपि मण्डपेऽप्य ।
 यतोऽनलः सर्वशुभक्रियाणां फलप्रदो दैवतमूत्तमं च ॥२९॥
 पुरोहिता वेदविदां वरिष्ठा बभुः शतानन्दवपिष्ठमुख्या ।
 नवीनवेदीममितो यथा वा जनार्दनं मक्तननास्तयैव ॥३०॥
 क्रियाकलापे चतुरास्तदानीं समानयन्सर्वपदार्थराशिम् ।
 समित्कुशं क्षीरमषान्मु गाङ्गं घृतं तथा तण्डुलधान्यराशीन् ॥३१॥
 प्रसूनपङ्क्तिः क्वचिदेव दृष्टा क्वचिच्च गन्वादिपदार्थराजिः ।
 क्वचित्सुवर्णं रजतं क्वचिच्च प्रसाधनं वाप्यपरत्न दृष्टम् । ३२॥
 क्वचित्सपुगानि च नागवह्नीदलानि सद्दूह्यारहितानि तत्र ।
 तथापि कर्पूरविराजितानि सुगन्धपूणानि रसोज्ज्वलानि ॥३३॥
 ततो नृपः पङ्क्तिगो द्विजेभ्यो गुणोज्ज्वलेभ्यः श्रुतिपारमेभ्यः ।
 ददौ सवत्सानि गवां शतानि प्रसूतमानन्दमवाप्य शुद्धः ॥३४॥
 गजान् हयान् वा विषयान् प्रदृष्टो विवाहकाले तनयस्य राजा ।
 अलङ्कृतान् हेमविभूषणैश्च ददौ जनैभ्यः सक्लेभ्य एव ॥३५॥
 चकार दानानि च मात्त्विकानि प्रभुः स सत्त्रोज्ज्वलरूपधारी ।
 ननन्द सर्वापि मही प्रसिक्ता प्रदाननीरेण बधून्वेव ॥३६॥
 कुमारकाणां स विवाहकाले चकार तृप्तिं निमपूर्वजानाम् ।
 शुभाशिपो लब्धुमसौ पितृणां समस्तसन्तुल्ललाभहेतोः ॥३७॥

प्रभातकाले रघुनन्दनानां कृतानि सन्मङ्गलमञ्जनानि ।
 सुमङ्गलावन्दमथापि चक्रे प्रसाधनं पुत्रचतुष्टयस्य ॥३८॥
 पतिव्रतास्तत्र जगत्पतिं तं निशाम्य नीलाम्बुदमल्लिकाशम् ।
 भवापुरानन्दमतीव चक्रुस्तनश्च नीराजनमेव चाह ॥३९॥
 स तूर्यघोषैः श्रुतियुग्मरम्यै रघुद्रहः सानुज एव निन्ये ।
 मणिप्रभापुञ्जमनोज्ञयाने प्रतिष्ठितो विष्णुरिव स्वशोके ॥४०॥
 तमन्वयात्पङ्क्तिरयः स वृद्धः सवृद्धमन्त्री पृष्टूतमित्रम् ।
 समस्तराजन्यकृत्वा नुयातस्तथा समं वा महिषीगणेन ॥४१॥
 विदेहनाथोऽपि सवन्धुवर्गो जगाम पश्चात्सन्निवेशे साकम् ।
 सभा यियासो रघुनन्दनस्य विवाहकार्यातुरचित्तवृत्तिः ॥४२॥
 रथे स्थितो भूषणरञ्जिने च प्रभुः स रामो घञ्जश्वयुक्ते ।
 ममौ विवस्वानिव पूर्वशैले प्रसारितस्वीयकरो हरित्सु ॥४३॥
 दशामिषातुं सुरसीरहासं पुरस्त्रियन्त्यक्तगृहक्रियाश्च ।
 ससंभ्रमा द्वारि निजालयाना बभ्रुर्महोत्साहपरीतचित्ताः ॥४४॥
 अलङ्क्रियामग्नमतिस्तु काचित्स्वने च तूर्यस्य निशम्य शीघ्रम् ।
 गलेऽपि कार्श्वीं तद्वप्यमागे सुवर्णमालां च बबन्ध तन्वी ॥४५॥
 रथस्यमालोकयितुं लनाङ्गी लनेव हेमः किल रङ्गमेव ।
 समानगामाय सगुप्तुक्त्वान्या अलङ्क्रियामप्यपहाय तूर्णम् ॥४६॥
 विधिप्रणुत्वा विविधा वराङ्ग्य क्रियाकलापानपि ता विहाय ।
 प्रमादनानि प्रमुग्धानानि जगत्पतिं द्रष्टुमप्य प्रवृत्ताः ॥४७॥

गृहागतं कान्तमपीन्दुवक्त्रा वधूः विलान्या न विलोक्य शीघ्रम् ।
 जगाम रामं नयनाभिरामं सहानुजं द्रष्टुमनन्यचित्तं ॥४८॥
 गत्राक्षदेशे निहितानि पुर्यो वराङ्गनानां वदनानि तत्र ।
 विरेजिरे पल्वलमध्यगानि प्रमायुतानीव सरोरुहाणि ॥४९॥
 ततः कथाचिन्नपनारविन्दे कुमारसंदर्शनदत्तबुद्ध्या ।
 कृतश्च लाक्षारस एव पश्चात्तयाज्जनं पादयुगे घृतं च ॥५०॥
 ययौ गृहद्वारमयापरा स्त्री वरावलोकस्पृहया समेता ।
 विकीर्णकेशा रमसात्किरन्ती सुमानि मार्गं पतितानि मूर्ध्नः ॥५१॥
 स मन्दहासाननरञ्जितश्रीः श्रियःपतिभ्रातृभिरेव साकम् ।
 समर्चितः सद्भिरनन्यचित्तैः समासदन्मङ्गलमण्डपान्तम् ॥५२॥
 करावलम्बेन विदेहनाथो वरं रयात्सोऽप्यवतार्य हृष्टः ।
 निनाय तं भ्रातृममेनमेव प्रदीप्तगृहेर्निकटं समायाम् ॥५३॥
 तंतः कुमारीं पतिपुत्रवत्यः स्वभावसौन्दर्यनिधिं सलज्जाम् ।
 विभूषयामासुरलंक्रियामिस्तथापि यत्ना विकला नमूबुः ॥५५॥
 निमज्जनं मङ्गलवारिमध्येऽप्यकारयन् पूर्वमिलामुतायाः ।
 अवाप तेनापि नवोद्धृतायाः प्रभां सरस्या सरसां नलिन्याः ॥५६॥
 विधूपितामूदय मूमिकन्या सुगन्धधूमै रंसचन्दनानाम् ।
 अलङ्कृता कुंकुमचूर्णकाथैः सुमङ्गलाभिर्महनीयशोभा ॥५६॥
 सितांशुकेनाप वराङ्गनाङ्गं पिषाय तस्योपरि हेमकाक्षीम् ।
 निवेशयामासुरथदग्निवद्मे सुवर्णमञ्जीरयुगं मनोजम् ॥५७॥

तथापि चक्रुस्तरलान् कुमार्या गले त्रिरेखाहचिरेऽपि हारान् ।
 स्तनद्वयस्पर्शनलब्धकम्पा भृशं तदीयोरसि ते ह्यनृत्यन् ॥६८॥
 शिरोहहान्श्यामलवर्णदीप्तांश्चिरं प्रमाध्यावनिगर्भनायाः ।
 सुवासिनीवृन्दमनेकतैलैः सुवासिताश्चारु चकार तत्र ॥६९॥
 सुप्तैः सुमाङ्गी कमलादिभिः सा सखीजनेनाप्यभिमण्डिताभूत् ।
 तदा बभौ सापि लतेव रम्या वसन्नकाले बहुपुष्पपुष्पे ॥६०॥
 लोलैः टदेशे नवमोहनाङ्ग्याः सखीजनः सुष्टु बबन्ध पश्चात् ।
 विवाहरक्षामिधमेव सूत्रं सुवर्णरेखापरिशोभितं च ॥६१॥
 विभूषणानि प्रसभं कुमारीं न भूषयामासुरथोत्तमानि ।
 परन्तु तान्येव वराङ्गना सा विभूषयामास धगतनुना ॥६२॥
 श्रुतिद्वये काञ्चनकर्णभूगां चकार काचित्पृथिवीपुतायाः ।
 तथांगदान्यंशुत्रयावृतानि भुजद्वये चाहरे तदानीम् ॥६३॥
 कुमारि वीरं पतिमेव लब्ध्वा धुरि स्थिता त्वं भव वीरमूनाम् ।
 इतीरिता बन्धुजनेन सीता त्रपावनघ्ना जननीं ननाम ॥६४॥
 तथापि वत्से भव भर्तारि त्वं कृतानुरागा पतिभक्तिपूर्णा ।
 पतिव्रतानामिति पूजनीया विवर्धमानामत्रदाशिपोक्ता ॥६५॥
 ततोऽमिनीतानलहोमवेदिं ह्युपाविशद्राघववामपार्श्वे ।
 न्वलन्तमग्निं सिरसा ननाम स्वमावनः सा शुनशील्युक्ता ॥६६॥
 विभाकरामाद्रघुवीरवत्प्राङ्मुनासनाधिव पतिव्रतास्यान् ।
 मया समस्ता परिदीपिताभून्कृपीटयोनित्रयमाममाना ॥६७॥

तथोर्मिळा लक्ष्मणपार्श्वसंस्था तदग्रजस्यैव च माण्डवी सा ।
 कुमारिकान्या श्रुतकीर्तिनाम्नी बभूव शत्रुघ्नवरस्य पार्श्वे ॥६८॥
 पुरोधसौ वंशयुगस्य तस्य प्रकीर्तनं चक्रतुरञ्जपाय ।
 रवेस्समारभ्य रघोः कुलस्य निमेस्तथान्यस्य च तत्र गोष्ठ्याम् ॥६९॥
 पुरोधसा पश्य पतिं तवेति प्रचोदिता चारुनरं ददर्श ।
 जगत्पतिं पार्श्वमव तदानीं दृशार्धवकीकृतया नताङ्गी ॥७०॥
 अकारयद्गाममुखेनसाक्षाद्बधुसुमीपे स पुरोहितस्तु ।
 न सर्वथा त्वातिचरानि धर्मे चतुर्विधार्थेऽपि च प्रतिज्ञाम् ॥७१॥
 गृहाण सीताकरमम्बुजातं स्वदीप्तहस्तेन यथोष्णरश्मिः ।
 इतीरितो विपवरेण रामोऽग्रहीदरं तत्करपल्लवं च ॥७२॥
 गृहाण भद्रे पतिपाणिपद्मं भुवस्सुतोक्ता प्रसमार पाणिम् ।
 निजं निजप्रीतिकरस्य पाणिग्रहार्थमेषा कुतुकावृता तु ॥७३॥
 सुवर्णगात्र्याः करपल्लवस्तु प्रपोर्नवाम्भोघरमन्निकाशे ।
 करे स्थितो भूरि बभौ तदानीं सुवर्णरेखा निवधे यथा वा ॥७४॥
 ततः स माङ्गल्यमणिप्रभाभिः प्रदीपितं मूर्तमिवानुरागम् ।
 सुवर्णतन्तुं परिगृह्य कण्ठे बबन्ध रामो मियिळात्मजायाः ॥७५॥
 करौ तदा तस्य कपोलयुग्मं क्षमात्मजायाः स्पृशतः स भूयः ।
 बभूवतुस्तौ प्रथमं स्पृशन्तौ तथापि रोमाञ्चघरौ च हर्षात् ॥७६॥
 त्रिलोकनाथो सरसीरुहास्याः करग्रहं कुर्वति लोकरुण्यै ।
 शुभा घुञ्जोकादमरेन्द्रमुक्ता पपात वृष्टिर्मकरन्दगर्भा ॥७७॥

तथैव तस्यावरजा बभूवुर्गृहस्यवर्माभिरताः क्रमेण ।
 स्वकीयपत्नीकरवारिजानां समागमात्प्रापूरतीव हर्षम् ॥७८॥
 नवीनवैवाहिकसंस्कृतीनां नृवात्मजानां च सतीयुतानाम् ।
 सुखं हि भूयादिति तत्र संस्थैर्महानुभावैर्जगदे समायाम् ॥७९॥
 शुभाक्षतैर्मङ्गलमूचकैस्तान् वधूवरान् ज्ञानवयोऽभिवृद्धाः ।
 गिराशिषां च प्रशशपुराशु प्रमोदपूर्णां गुरवोऽपि तत्र ॥८०॥
 प्रदक्षिणीचक्रुरथानलं ते नृवात्मजास्तत्र सतीद्वितीयाः ।
 मवत्सकाशे गृहवर्षवद्धा इति ब्रुवन्तः खलु चित्रमानुम् ॥८१॥
 घनज्जयोदीर्णनवीनधूमाद्विद्योचनानि प्रचकाशिरे तु ।
 नवाम्बुनानीव हिमावृतानि सरक्तार्णानि नृवात्मजानाम् ॥८२॥
 प्रचिक्षिपुस्ते नरपालपुत्राः बलक्षलामाननले सपन्त्रम् ।
 हुताग्निस्तानखिलान् हि मुक्त्वा प्रकाशते मोदरवं स कुर्वन् ॥८३॥
 भर्तृर्षयद्राजतपोधनः स प्रमुद्दिनश्रेष्ठगणं समायाम् ।
 सुदक्षिणो दक्षिणया समेतं प्रयच्छति स्थाय जनाय दानम् ॥८४॥
 फलानि पुष्पाणि च नागवल्लीदलानि पूगैस्तसह पण्डितेभ्यः ।
 तथा जनेभ्यश्च समागतेभ्यो दशैः सुतोद्वाहविधौ प्रददत् ॥८५॥
 जनश्च नैको न बभूव तृप्तः प्रभौ विदेहाधिपतौ प्रसन्ने ।
 नभोविभागे जलदे स्थिते किं प्रयान्त्यवृत्ताः किल चातकौघा ॥८६॥
 पुनः पुनर्वीक्ष्य वधूवरौ तौ ययुर्मनाः स्वीयगृहाणि तृप्ताः ।
 गुणात्रवृणां च नराधिपस्य प्रकीर्तयन्तश्च सतीयुतानाम् ॥८७॥

सहस्रशो विप्रवरान्नरेन्द्रः स भोजयित्वा समवाप कीर्तिम् ।
 तथापि कन्यां गुणरञ्जिनाय प्रदाय रामाय फलं महार्घम् ॥८८॥
 बधूवरौ यामधुनापि तारां विवाहकाले नमतो दिनान्ते ।
 अरुन्धतीं तां सधवां च साक्षात्प्रणोमतुर्नूननदम्पती तौ ॥८९॥
 चिरं हि वत्से मव रामपत्नी यशस्विनी लोकसुखङ्करी त्वम् ।
 तयेति सीता जगदे कुमारी समेवमाना मगिनीसमेता ॥९०॥
 जगन्निवासो जनकाद्द्वियुग्मं तथैव सीताजनकस्य पादौ ।
 ननाम पत्नीसहितश्च मकृत्या गुहः सदारो हरिशूलिनोर्वा ॥९१॥
 यथाक्रमं मातृजनं ववन्दे रघुप्रवीरः सहितश्च वध्वा ।
 ततोऽखिलान् वृद्धजनान् क्रमेण स्वकीयभार्याजननीसुमानम् ॥९२॥
 समीक्ष्य रामं विनतं पदान्जे सतीद्वितीयं समितेर्गुरुणाम् ।
 तथैव तस्याप्यनुजा वितेनुः सदा जनः श्रेष्ठगतानुमारी ॥९३॥
 विवाहकार्याणि यथाविधीत्यं दिनानि पञ्चप्रमितानि पुर्याम् ।
 कृतानि सम्बन्धिजनोत्सुवार्थं नृपेण सर्वार्थविदा सहर्षम् ॥९४॥
 वराय कन्या पृथोत्तमाय प्रदाय राजर्षिरवाप शान्तिम् ।
 मनश्च तस्याप निवृत्तमारं प्रसन्नतां शारदचन्द्रिकायाः ॥९५॥
 ततः सपर्यादिभिरर्च्यमाना नृपालकाः साधुवज्रो ब्रुवाणाः ।
 नृपेन्द्रमापृच्छन् यथागतेन प्रयान्ति राष्ट्राणि पथा स्स हृष्टाः ॥९६॥
 सुसत्कृतस्तेन नृपेण भूयो बभूव सज्जः प्रतिगन्तुमेव ।
 पूर्वीं स्वकीयां पृष्टदूतमित्रं समं सुतैः पङ्क्तिरयोऽपि पश्चात् ॥९७॥

श्रीकौशिकोऽपि रघुवर्यविवाहकार्यं

सर्वं समाप्य विनतेषु सुतेषु हृष्टः ।

आशीर्वचांसि विमलानि जगौ च पश्चा-

त्तप्तुं हिमाचलतलं हि तपो जगाम ॥९८॥

सीतादयोऽथ निमकान्तगृहे प्रयातुं

सज्जा बभूवुरतिकौतुकहर्षपूर्णाः ।

लोके विवाहसमयादनु कन्यकानां

बुद्धिर्मवत्यमिमृषी पतिमन्दिरस्य ॥९९॥

बाल्यादपि प्रतिदिनं परिवर्षिता या

मात्रा तथा जनकराजतपोघनेन ।

सा जानकी कथमपि प्रविहाय त्रौ हि

श्रीराघवेण सह यातुमभूच्च सज्जा ॥१००॥

सीता सखीगणमथ प्रियमाद्रिंरुत्तं

ह्यारुञ्च्य चाप्यापरिपूर्णविशोचनाम्याम् ।

भालिङ्ग्य ताः किमपि दुःखमरेण नोक्त्वा

छाया यथा रघुकुलोत्तममन्वगच्छत् ॥१०१॥

दशरगनरपालो बान्धवैरात्मजैश्च

सह मनकनरेन्द्रं तूर्णमापृच्छ्य सर्वान् ।

निमपुरमतिदृष्टो निर्जगाम प्रदीप्तं

हयगजशनयुक्तशण्डवीर्यः स्वधाम्ना ॥१०२॥

पयि हि परशुरामं जामदग्न्यं समीक्ष्य
 पितरमपि च भीतं दर्शनात्तस्य मत्वा ।
 परमपुरुषरूपस्तेजसा तं विजित्य
 प्रथिननिजचरित्रः प्राप रम्यामयोच्याम् ॥१०३॥
 पुरमथ जयघोषैः प्राप्य रामः समार्यो
 निखिलजनसमेतश्चानुजैः प्राप्तभार्यैः ।
 मणिकिरणसहस्रैर्भूषितं मन्दिरं स्वं
 रविरिव गिरिशृङ्गं प्राविशत्सप्रमालिः ॥१०४॥
 विशति रघुवरेण्ये सीतया चारुदत्या
 सह मणिमयहर्म्यं दीपिकामालिकाभि ।
 विलसितममराणां पाणिभिः सृष्टु मुक्ता
 भुवि मधुरनिनादा वृष्पवृष्टिः पपात ॥१०५॥
 चिरसमयमनैपीत्सीतया चारुगात्र्या
 सह रघुकुलवर्यः सर्वशोभामिदीप्ते ।
 विविधशुचिसुखानामृन्नति प्राप्य धीमान्
 क्षणमिव निजसौधे शुद्धचित्तः शुचिश्रीः ॥१०६॥
 ॥ सर्वं श्रीरामचन्द्रदिव्यचरणाराविन्दार्पणमस्तु ॥
 इति श्रीसीतास्वयंवरे महाकाव्ये श्रयङ्के
 जानकीपरिणयो नाम षोडशः सर्गः ॥

॥ समाप्तमिदं महाकाव्यम् ॥

सङ्गलम्

॥ श्रीः ॥

उपसंहारः

विश्वामित्रमहर्षिवंशजलधौ जातः शशाङ्को यथा
 सुभ्रह्मण्यकृपासुधाकणशतैरादीकृताङ्गः सुधीः ।
 पित्रोर्दिव्यपदारविन्दविनतः श्रीनागरानामिधः
 कृत्वा काव्यमिदं कृती विजयते लोके मुदे धीमताम् ॥१॥

सीतारामकथासुधारसङ्गैः सम्यक् प्रसिक्तं त्विदं
 काव्यं कर्णरसायने भुवि जनाः श्रुत्वा पठित्वा मुदम् ।
 संप्राप्यातुलकीर्तिवित्तसहिता प्रीयासुरूर्वातले
 इत्याशां प्रकटीकरोति विनतो दासोऽयमीधजनः ॥२॥

द्विनजननिकरोम्यो मङ्गलं जानकीशो
 दिशतु परंकृपालुः सज्जनेभ्यश्च गोम्यः ।
 मवतु निखिलशुद्धी सत्यपूरुणा समृद्धा
 सुखधनपरिपूर्णाः सन्तु मर्वे च तस्याम् ॥३॥

यत्कृपालवसंपर्कसंपूर्णं काव्यमुत्तमम् ।
 तं वन्दे जानकीभानि जगदीशं पुनःपुनः ॥४॥

॥ शुभं म्यात् ॥

॥ श्रीराममन्त्रमाहिमा ॥

सकलनिगममन्त्रं सर्वशास्त्रैकमन्त्रं
 मवमयहरमन्त्रं मक्तसौभाग्यमन्त्रम् ।
 भरतपुत्रदमन्त्रं भावनातीतमन्त्रं
 जप जप परमन्त्रं रामरामेति मन्त्रम् ॥१॥
 दशरथसुखमन्त्रं दुःखदावाग्निमन्त्रं
 दनुजमयदमन्त्रं दीनकाश्यपमन्त्रम् ।
 दशगलवधमन्त्रं योगिनिश्चासमन्त्रं
 जप जप परमन्त्रं रामरामेति मन्त्रम् ॥२॥
 मुनिजनजपमन्त्रं मुक्तिपाङ्कल्यमन्त्रं
 मरणतरणमन्त्रं मर्त्यमन्दारमन्त्रम् ।
 मधुरसयुतमन्त्रं घोरवैराग्यमन्त्रं
 जप जप परमन्त्रं रामरामेतिमन्त्रम् ॥३॥
 रसिकमधुरमन्त्रं मैथिलीप्रेममन्त्र
 विबुधविबुधमन्त्रं विश्वरसैकमन्त्रम् ।
 विषयविषदमन्त्रं रागिणां भव्यमन्त्रं
 जप तप परमन्त्रं रामरामेति मन्त्रम् ॥४॥
 कृपणदयितमन्त्रं दुःखदोषघ्नमन्त्रं
 सुजनविमलमन्त्रं ब्रह्मनिष्ठैकमन्त्रम् ।
 गिरिशुभ्रपितमन्त्रं पार्वतीभव्यमन्त्रं
 जप जप परमन्त्रं रामरामेति मन्त्रम् ॥५॥

॥ श्रीः ॥

॥ अभिप्रायसंग्रहः ॥

सीतास्वयंवरप्रणेतृवर,

नवसुमावमुपोपरसान्विता त्वद्दुदिता कविता सदलङ्कृता ।

नवरसज्ञमनःसुनवोत्सवं नववधूरिव सा जनयेद् ध्रुवम् ॥

इत्यभिमन्यते,

Sd. श्रीभीशंकरत्तर्करत्नः

काशी हिन्दुविश्वविद्यालयीय प्राच्य

विद्यालयस्यदर्शनशास्त्र

प्रधानाध्यापकः

॥ परमहस्तास्वादेतच्छरणकमलचिन्मकरन्दाय ॥

॥ भक्तजनमनोनिवासाय ॥

॥ श्रीरामचन्द्राय नमः ॥

श्रीमद्रामायणीगङ्गाकुल्यातुल्यमिदं नवम् ।

कार्श्यं मर्ष्यं दिव्यगर्भ्यां दीव्याद्भुव्यायुगावधि ॥

श्रद्धामक्तिपुरस्कृतैः शुभवचोगुम्फैः प्रमादोन्न्वलैः

प्रान्थैः प्रातिभमूपणैश्च विदुषां सम्मोदमातन्वती ।

सत्काव्यामृतवैखरी खरकलेरंहो विनिर्मार्जती
 कुर्याद्भारतभारती हृदि रतिं श्रीनागराजात् सूता ॥
 सद्भिः संशील्यतां सम्यगाशासनैश्चमत्कृतिम् ।
 जानकीजानिरप्यस्य मङ्गलानि दिशत्वलम् ॥

Sd. विमलानन्दपुरी,

श्री रामकृष्णवेदान्तकलाशाळा,

बेंगलूर.

पार्थिव पौष पूर्णिमा,

॥ श्रीः ॥

व्यलौकि पूर्णं जनकात्मजायाः स्वयंवराख्यं कवनं सुचारु ।
 मया नवीनं ललितं च पूर्णं रसैर्मनोहारि बुधाग्रणीनाम् ॥१॥
 नागराजरचितं मृदुकाव्यं सुन्दरं जगति पोढशासर्गम् ।
 आतनोति विदुषां मुदमात्मश्रेष्ठभावसुगुणैरिति मन्ये ॥२॥
 आंग्लेयविद्यानिगूणैर्लपाधिचिह्नैर्भिरस्मी इति नागराजैः ।
 सम्पाद्य वैदुष्यमिदं गिरां हि दिवस्ततोऽलोक्यमिनन्दनार्हम् ॥३॥
 दृष्ट्वा महाकाव्यमिदं सुहृद्यपास्यानविद्वान्तिरुनारणाख्यः ।
 प्राप्तः प्रघनां पदवीं प्रश्रुस्तेः पत्रं ददौ व्याकृतिशास्त्र ईदृक् ॥४॥

Sd. जु. सो. तिरुनारणय्यङ्गार,

व्याकरणप्रधानाध्यापकः

श्री/धामराजेन्द्रसंस्कृतमहापाठशाळा,

बेंगलूर.

ॐ

Vidyabhaslara, Vidwan,
M. RAMAKRISHNA BHAT, M A.,
Lecturer in Sanskrit,
Supt. of Indian Languages
St. Joseph's College, Bangalore

55, WILSON GARDENS,
Bangalore City,
27-11-1947

कविता रसभावबन्धुरा सदलङ्कारगणा गुणान्विता ।
पदविन्यसनातिमञ्जुला प्रमदा नेव वशीकरोति कम् ॥१॥
सुहृदा प्रतिभानुषा मम श्रयितं काव्यमवेक्ष्य मानसम् ।
घनवृन्दपवग्रहे मुदं लभते ज्ञातकपक्षिणो यथा ॥२॥
जननी सुरभारती दशां गमितानादरतः स्वसूनुभिः ।
कृपणां कवितारसायनैर्नवचैतन्यमियं समेष्यति ॥३॥
ललितैरितिवृत्तवर्णनैरपि पद्यैरनवद्यवृत्तकैः ।
रचितं जनकात्मजास्वयंवरकाव्यं विदुषां भवेन्मुदे ॥४॥
ब्रजतः स्वलनं क्वचिद्भवेदिति मत्वा गुणदुग्धसङ्ग्रहे ।
मम मानमहंस उत्सुकोऽखिलेदोषोदकवर्नमत्र हि ॥५॥
विरलाः कवयो विचक्षणाः प्रभवः काव्यरता विमर्शकाः ।
कलितैररसाश्च साम्प्रतं कविताश्रीः शरणं कमेतु तत् ॥६॥
ऋषिभिः प्रयतं सनातनं परिपृष्टं ननु धर्मभूहम् ।
अमितात्ममहोभिहन्ज्वलं सकलार्थीप्सितदं च सादरम् ॥७॥
इह येऽमिलषन्ति मांसलं सफलं कर्तुमनारतं बुधाः ।
करणत्रितयेन सांस्कृती वरिवख्या क्रियतां परा हि तैः ॥८॥

इति सत्पथचारिणां वशंवदः

(Sd) M. Ramakrishna Bhat.

॥ श्रीः ॥

श्रीसंस्कृतकार्यालयः

अयोध्या

१७-८-४६

श्रीमत्सु परमादरणीयेषु पं. नागराजमहोदयेषु सादरं शुभाशियाः
 मन्नां "श्रीसीतास्वयंवरं" महाकाव्यमागनम् । अधीत्या-
 नन्दोऽननि । घन्या भवन्तः ।

(Sd.) पं. कालीप्रसादशास्त्री

सम्पादकः

संस्कृतं साप्ताहिकपत्रम्.

OPINIONS OF SCHOLARS

Dr. S Mukerjee M. A.,

Docteur-es Letters (Paris), Ve
 dantatirtha, Sastri etc, Mayur-
 bhanj Professor of Sanskrit and
 Head of the Department of Sans
 krit Benares Hindu University

Benares Hindu University

Benares, Dated 23-4-1946

I have glanced through the manuscript of Mr. K. S. Nagarajan's epic poem "SITASVAYAMVARAM" in 16 cantos in which he describes some episodes of the Ramayana up to Sita's marriage. It is a graceful poem which shows considerable skill in Sanskrit versification. The language is simple, the imageries are apt and the periods smooth and

flowing It is a relief to read such a poem after the laboured pedantries of some of our classical mahakavyas I hope Mr. Nagarajan will enrich Sanskrit literature by cultivating his undoubted poetic gifts in the composition of other kavyas

Sd/- S Mukerjee

SITASVAYAMVARAM

(An appreciation)

This is the result of the maiden attempt at versification by Mr K S Nagarajan B.Sc a young poet in the making He is a person of extra ordinary capacities, who is not, I suppose even heard of by many of the Vidwans and Pandits of Mysore to whom I like to introduce him as a ' young rose bud in the boom among poetical composers ' Outside my official duties, I happened to see casually into some verses of this ardent youngster, whom I consider really a pride and an ornament in the field of Sanskrit Classical Literature, especially poetics His command of Sanskrit Language is really marvellous and his versification quick and spontaneous and best suited to the theme he wants to describe He has graduated from the Central Collega, Bangalore but quite unwontedly in a Language Group and especially in that Divine Tongue which is considered almost as dead or obsolete generally In whatever he undertakes and wheresoever he may be found employed he does it all with a will and succeeds admirably well and his work is much appreciated by his employers He is honest intelligent really capable and diligent but he is quite out of his natural element now, as

is an atmosphere all his own, far above the common-
 ce. Many of his descriptions are truly grand and apt and
 y casual listener or observer will be carried away with
 m to regions beyond the clouds or into a finer ethereal at-
 sphere or we may even say—to diviner realms and rap-
 res. The work commences with the arrival of Visvamitra
 Dasaratha's Court to ask for Rama and Lakshmana being
 nt along with him to protect his sacrifice and their wonder-
 d exploits on the way to the sage's hermitage. It ends
 th their aftermath up to the marriage of Seetha, the
 ughter of King Janaka of Mithila to the invincible hero
 d King Dasaratha's son Rama. Especially the descriptions
 out Sage Visvamithra's Hermitage (Canto III), the moon-
 se (Canto IV), the holy river Ganges (Canto V), the conver-
 ation between the mountain Lord and his daughter Uma and
 e latter's union with Siva in marriage (Canto VI), the
 escent of the Ganges and its further course (Canto IX),
 bhalya's praise of Rama on his freeing her from the curse
 of the sage Gauthama, her Lord (Canto XI), Visvamithra's
 iographical anecdotes (Canto XIII), the dance of the cele-
 ial damsel Menaka (Canto XIV), Rama's exploit in breaking
 Siva's bow in twain (Canto XV) and lastly the winning of
 the hand of the matchless Mithila Princess by Rama require
 special mention. Readers will almost find themselves lost
 in thought and little perceive the quick march of time while
 so employed.

My own impression is that the work, besides being got
 printed by any munificent or philanthropic gentlemen or
 group or Company of publishers of literary works, by taking
 a copy right, may as well be encouraged either *in toto* or by
 suitable and useful selections from it, for incorporation in

Text books prescribed for the various annual Sanskrit Public Examinations at the end of the Middle School, S. S L. C. and the Intermediate-in Arts and Science Courses.

May God, in His divine grace and mercy, grant this young genius a long life and a bright, useful, and good career and vouchsafe to him the best prosperity ever dreamt of!

He carries with him my best wishes for all time. May he live long and happy and his work become imperishable as it merits!

"Harayana Mandiram"
No 362, VII Main Road,
Malleswaram P. O.
BANGALORE
D/6 10-1940

(Sd) M C Krishnaswamy Iyengar,
Supt. Electrical Audit
and Accounts
BANGALORE, (Retd)
and an ardent admirer and
voracious reader of merited
Sanskrit works

BANGALORE
27th February 1946,

My Dear Mr. Ramanujengar,

Kindly allow me to introduce to you the bearer, Mr. K S. Nagarajan, an excellent Sanskrit Scholar, with undoubted poetic gifts. He has composed a poem called 'Sita Swayamvaram', which reveals his rare talents in versification. I entirely agree with the opinion of Dr S Mukherjee, Head of the Department of Sanskrit in the Benares Hindu University, which is here. May I ask of you the favour of going through his work and do what you can in enabling him to have it published. Any recommendation to our leading Sanskrit Pandits or Authorities will be of the greatest help. He will be most grateful to you for any advice you may kindly give him.

Kindly excuse trouble,

I am Yours very Sincerely
(Sd) V Subrahmanya Iyer
Registrar, Mysore University (Retd)

UNIVERSITY OF MYSORE

Central College,

BANGALORE

30-3-1941

Department of Sanskrit

Mr K. S. Nagarajan has read out to me in full the "Sita Svayamvara". a Kavya that he has composed in Sanskrit. The work is a brief restatement of the Balakanda. In a clear and fluent style the work has been written and Mr. Nagarajan has shown that he possesses the poetic gift of no mean order. The present work happens to be his first and just has it as been simple and interesting in itself, it has given him the confidence about further compositions which are, I am sure, to rank among the Mahakavyas in Sanskrit. I wish him success in his endeavour.

(Sd) V. T. Tirunarayana Iyengar

Lecture in Sanskrit.

C. Ramanuja Aiyangar,

M.A., L.T.,

Retd. Dt. Educational Officer

and Secretary, Bangalore Press

'Lake View' Mysore Road

Bangalore City, 28-6-46

Mr K. S. Nagarajan, B. Sc., Superintendent of the Audit Office, Mysore Electrical Deptt., read out to me the other day several portions of his own work in poetic composition in Sanskrit "Sitasvayamvaram". I listened to his reading with interest and attention, which it well deserved. I was really a surprise to me that one, who had graduated in Science from one of the constituent Colleges of the Mysore University, was possessed of such good and accurate knowledge of Sanskrit. As far as I could see his language was pure, free from errors of Grammar, Idiom and Diction. It

was also simple, straight and smooth running. There was dignity as also perspicuity in it. The thoughts embodied in the stanzas composed were pure and elevated. The figures employed were always appealing and the illustrations apt and illuminating. There was clear evidence everywhere that the poet had the gift in him for poetic composition. One could easily see that he was closely following in the foot steps of the renowned poets Kalidasa and Bhavabhuti though there was no lack of original and independent thought. The passages intervening fitted in very well with the preceding and following poetic pieces. The poet is still very young and he is full of promise for future. With the lapse of years he is bound to show greater capacity for poetic composition and with the increase of knowledge and development of poetic skill he may assuredly become a Poet of repute. The public will be greatly benefited, if he should be afforded the required facilities to bring out what he has now in manuscript and what he will have in the years to come. Such of those cultured gentlemen as have respect and love for the divine language will I trust readily come forward to extend their patronage to the poet who is devoting himself entirely to the work of familiarising Sanskrit poetry among those who care for all that constitutes our ancient culture and civilisation.

(Sd) C Ramanuja Aiyangar,
For sometime Principal of the
Maharaja's Sanskrit College, Mysore

॥ श्रीः ॥

शुद्धाशुद्धपत्रिका

शृङ्खलम्	श्लोकः	पादः	अशुद्धम्	शुद्धम्
3	२६	२	निपात	निपपात.
4	३६	२	३ः ॥६॥	: ॥३६॥
5	२७	१	उक्तेति	उक्त्वेति.
6	१०	२	स्वसत्पम्	स्वसत्पम् .
7	१९	३	षण्ठाशु	षण्ठांशु
8	२	१	घृद्दहं	घृद्दहं
10	२१	१	विघ्न	विघ्न
10	२३	२	विबुधा	विबुधा
14	१९	१	रास	रास
14	६१	२	दाग्निं	दग्निं
18	९१	४	भफार	भफार
10	९८	२	सृष्टु	सृष्टु.
३७	९२	१	तदेव	तदेव
२९	७९	१	हृष्य	हृष्य
२३	८३	१	रवं	रवं
४७	८३	२	वाहा	वाहा

पृष्ठम्	श्लोकः	पादः	अमुद्रम्	उदम्
173	२७	१	वर्याः	वर्या
174	३२	१	घर्म	घर्म
180	८९	२	मुदा	मृदा
183	२३	२	राट	राट्ट
187	४४	३	बबन्ध	बबन्ध
192	८०	२	चालनेऽस्त्र	चालनेऽस्त्रे
202	५५	१	सतायाः	सुतायाः
204	६९	१	स्ताप	साप
208	१०५	१	काभि	काभिः
208	१०५	३	सुष्टु	सुष्टु
209	१	२	रादी	रादी
210	१	३	निश्वा	निःश्वा
212	३	१	लेख्य	लेख्य

